

82/6/A/2015

WYROK

z dnia 16 czerwca 2015 r.

Sygn. akt K 25/12*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Mirosław Granat – przewodniczący
Maria Gintowt-Jankowicz – sprawozdawca
Wojciech Hermeliński
Marek Kotlinowski
Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz,

protokolant: Krzysztof Zalecki,

po rozpoznaniu, z udziałem wnioskodawcy oraz Sejmu i Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 16 czerwca 2015 r., wniosku grupy posłów o zbadanie zgodności:

- 1) art. 16a ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848, ze zm.) z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 21 ust. 1 oraz art. 64 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) art. 36 § 5 i 6 ustawy powołanej w punkcie 1 z art. 32 ust. 1 oraz art. 58 ust. 1 Konstytucji,
- 3) art. 203f – art. 203x ustawy powołanej w punkcie 1 z art. 24, art. 65 ust. 5, art. 20 oraz art. 32 Konstytucji,
- 4) art. 203n § 3 ustawy powołanej w punkcie 1 z art. 2 oraz art. 58 ust. 1 Konstytucji,
- 5) art. 203o § 2 pkt 2 ustawy powołanej w punkcie 1 z art. 64 ust. 2 oraz art. 21 ust. 2 Konstytucji,
- 6) art. 203u § 1 w związku z art. 203u § 4 i 5 ustawy powołanej w punkcie 1 z art. 64 ust. 2 Konstytucji,
- 7) art. 203u § 3 ustawy powołanej w punkcie 1 z art. 2 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji,

o r z e k a:

1. Art. 16a ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2013 r. poz. 1443 oraz z 2015 r. poz. 201) jest zgodny z art. 2, art. 21 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1, art. 58 ust. 1 i art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Art. 36 § 5 i 6 ustawy powołanej w punkcie 1 jest zgodny z art. 32 ust. 1 i art. 58 ust. 1 Konstytucji.

* Sentencja została ogłoszona dnia 26 czerwca 2015 r. w Dz. U. poz. 891.

3. Art. 203n § 3 ustawy powołanej w punkcie 1 w zakresie, w jakim dotyczy zawiadamiania przez ogłoszenie, jest niezgodny z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji.

4. Art. 203o § 2 pkt 2 ustawy powołanej w punkcie 1 jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 21 ust. 2 Konstytucji.

5. Art. 203u § 1 zdanie drugie ustawy powołanej w punkcie 1 jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

6. Art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 ustawy powołanej w punkcie 1:

a) w zakresie, w jakim nie przewidują możliwości żądania ponownej wyceny wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich, są niezgodne z art. 64 ust. 2 Konstytucji,

b) w pozostałym zakresie, są zgodne z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

7. Art. 203u § 3 ustawy powołanej w punkcie 1 jest zgodny z art. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 77 ust. 2 Konstytucji.

Ponadto p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417, z 2009 r. Nr 56, poz. 459 i Nr 178, poz. 1375, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 i Nr 197, poz. 1307 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654) **umorzyć postępowanie w pozostałym zakresie.**

UZASADNIENIE

I

1. We wniosku z 28 maja 2012 r. grupa posłów na Sejm (dalej: wnioskodawca) zakwestionowała zgodność z Konstytucją szeregu przepisów ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848, ze zm.; dalej: prawo spółdzielcze lub pr. spółdz.), które zostały wprowadzone lub zmienione przez art. 2 ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców (Dz. U. Nr 106, poz. 622). W *petitum* wnioskodawca zarzucił niezgodność:

– art. 16a pr. spółdz. z art. 2 (zasada określoności prawa oraz zasada prawidłowej legislacji wynikające z zasady demokratycznego państwa prawnego), z art. 32 ust. 1 (zasada równości wobec prawa), z art. 21 ust. 1 (zasada ochrony własności i prawa dziedziczenia) oraz z art. 64 ust. 1 Konstytucji (w szczególności prawo dziedziczenia),

– art. 36 § 5 i 6 pr. spółdz. z art. 32 ust. 1 (równość wobec prawa) oraz z art. 58 ust. 1 Konstytucji (wolność zrzeszania się),

– art. 203f – art. 203x pr. spółdz. z art. 24 (zasada ochrony pracy), z art. 65 ust. 5 (obowiązek władz publicznych prowadzenia polityki zmierzającej do pełnego, produktywnego zatrudnienia), z art. 20 (zasada społecznej gospodarki rynkowej, opartej w szczególności na solidarności, współpracy i dialogu partnerów społecznych) oraz z art. 32 Konstytucji (równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny),

- art. 203n § 3 pr. spółdz. z art. 2 (zasada określoności prawa wynikająca z zasady demokratycznego państwa prawnego) oraz z art. 58 ust. 1 Konstytucji (wolność zrzeszania się),
- art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. z art. 64 ust. 2 (równa dla wszystkich ochrona własności i praw majątkowych oraz prawa dziedziczenia) oraz z art. 21 ust. 2 Konstytucji (wywłaszczenie na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem),
- art. 203u § 1 w związku z art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz. z art. 64 ust. 2 Konstytucji (równa ochrona w szczególności praw majątkowych),
- art. 203u § 3 pr. spółdz. z art. 2 (zasada zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, wynikająca z zasady demokratycznego państwa prawnego) oraz z art. 77 ust. 2 Konstytucji (zakaz zamykania przez ustawę drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw).

1.1. W pierwszej kolejności wnioskodawca zakwestionował dwa przepisy umiejscowione wśród przepisów ogólnych („przepisów wspólnych”) prawa spółdzielczego.

Pierwszy z nich dotyczy zasad dziedziczenia udziałów po śmierci członka spółdzielni. Art. 16a pr. spółdz. wprowadził możliwość dziedziczenia udziałów tylko przez spadkobiercę będącego już członkiem spółdzielni albo jeśli złożył on deklarację członkowską. Zdaniem wnioskodawcy, przyjęte rozwiązanie ogranicza prawo dziedziczenia. Przepis ten jest niezgodny z art. 64 ust. 1 Konstytucji, gdyż pozbawia możliwości dziedziczenia po zmarłym członku spółdzielni osoby, które nie są członkami spółdzielni lub nie złożyły deklaracji o przystąpieniu do niej. Ponadto na podstawie tego przepisu spadkodawca spółdzielca ma ograniczoną możliwość dysponowania częścią swojego majątku w drodze testamentu. Zdaniem wnioskodawcy, prowadzi to do naruszenia zasady równości wobec prawa, ponieważ ustawodawca zróżnicował spadkobierców w zależności od spełnienia lub niespełnienia kryteriów formalnych – członkostwa w danej spółdzielni lub przystąpienia do niej.

Pozbawienie niektórych kategorii spadkobierców możliwości dziedziczenia udziałów w spółdzielni spowodowało także naruszenie zasady ochrony własności oraz prawa do dziedziczenia, wyrażonych w art. 21 ust. 1 Konstytucji.

Zdaniem wnioskodawcy, art. 16a pr. spółdz. jest sformułowany w sposób nieprecyzyjny, przez co narusza art. 2 Konstytucji. Z treści przepisu nie wynika, czy w wypadku wielości spadkobierców i wskazania przez nich jednego, któremu przysługuje prawo do udziałów po spadkodawcy, nadal obowiązuje wymóg przynależności do spółdzielni bądź złożenia deklaracji członkowskiej. Nie określono także zasad postępowania w wypadku, jeżeli spadkobiercy nie wyznaczą spośród siebie osoby, której mają przypaść udziały po spadkodawcy. Jest to naruszenie zasady określoności prawa wywodzonej z art. 2 Konstytucji, wyrażające się w tym, że ustawodawca nie sformułował jednoznacznie przesłanek oraz trybu dziedziczenia udziałów.

Zaskarżony przepis jest niezgodny również z zasadą prawidłowej legislacji, ponieważ wprowadza rozwiązania wyjątkowe w stosunku do ogólnych zasad dziedziczenia bez dostatecznego uzasadnienia.

Wnioskodawca wskazał również, że art. 16a pr. spółdz. jest niezgodny z art. 58 ust. 1 Konstytucji. Ograniczenie wolności zrzeszania się występuje w dwóch aspektach. Z jednej strony spółdzielnia została pozbawiona swobody decyzji o swoim składzie osobowym, ponieważ nie może odmówić przyjęcia w poczet członków spadkobierców dziedziczących udziały, jeżeli odpowiadają wymogom określonym w statucie. Z drugiej strony, naruszono wolność zrzeszania się spadkobierców zmarłego członka spółdzielni.

Uzależnienie dziedziczenia udziałów od członkostwa w spółdzielni lub złożenia deklaracji o przystąpieniu do niej tworzy mechanizm presji o charakterze majątkowym.

1.2. Wnioskodawca zakwestionował także regulację dotyczącą reprezentowania członka spółdzielni na walnym zgromadzeniu przez pełnomocnika. Art. 36 § 5 pr. spółdz. wyłącza, poza spółdzielniami liczącymi do 10 członków, możliwość udzielenia w tym zakresie pełnomocnictwa członkowi zarządu spółdzielni. Zdaniem wnioskodawcy, prowadzi to do naruszenia zasady równości wobec prawa (art. 32 Konstytucji). Uprawnienie członków zarządu do pełnienia funkcji pełnomocnika na walnym zgromadzeniu zostało wykluczone z wyjątkiem spółdzielni liczących nie więcej niż 10 członków. Wnioskodawca wskazał, że w większych spółdzielniach rola pełnomocnika na walnym zgromadzeniu ulega zniwelowaniu z uwagi na większą liczebność członków tego kolegium. Natomiast w spółdzielni liczącej kilku członków znaczenie pojedynczego głosu jest większe. Zatem zaskarżony przepis przewiduje zróżnicowanie sytuacji członków zarządu bez wyraźnego i racjonalnego powodu, tylko ze względu na liczebność członków spółdzielni.

Podobnie sprzeczny z zasadą równości wobec prawa jest art. 36 § 6 pr. spółdz., który stanowi, że również pracownicy spółdzielni niezatrudnieni na podstawie spółdzielczej umowy o pracę nie mogą pełnić funkcji pełnomocników na walnym zgromadzeniu. Wydaje się, że zamiarem ustawodawcy było wykluczenie możliwości oddziaływania na pełnomocników przez organy zarządzające spółdzielni. Zaskarżony przepis nie wyklucza jednak tego rodzaju możliwości, gdyż kierownictwo spółdzielni może wpływać również na członków zatrudnionych na podstawie spółdzielczej umowy o pracę, przez środki o charakterze pozytywnym, np. limitowanie premii uznaniowych, system awansu.

Obie kwestionowane regulacje zawarte w art. 36 pr. spółdz., w ocenie wnioskodawcy, ograniczają autonomię i samorządność spółdzielni oraz ich członków, a zatem naruszają także art. 58 ust. 1 Konstytucji. Ograniczenia w zakresie pełnienia funkcji pełnomocnika podczas walnego zgromadzenia mają charakter wewnętrzny i powinny być ustanawiane w statucie spółdzielni przez samych zainteresowanych. Spółdzielca powinien mieć możliwość samodzielnej oceny, czy dana osoba: członek zarządu spółdzielni bądź jej pracownik, będzie należycie reprezentowała jego interesy podczas walnego zgromadzenia. Przyjęte rozwiązania ingerują w wewnętrzny ład spółdzielni i ograniczają autonomię woli ich członków.

1.3. Drugą grupę zakwestionowanych przepisów stanowią regulacje dotyczące przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego. W tej materii wnioskodawca w pierwszej kolejności wniósł o stwierdzenie, że art. 203f – art. 203x pr. spółdz., a zatem niemal wszystkie przepisy dotyczące przekształceń, są niezgodne z art. 20, art. 24, art. 32 oraz art. 65 ust. 5 Konstytucji.

Wnioskodawca podkreślił, że podstawowym celem spółdzielni pracy jest zapewnienie pracy spółdzielcom, a przez to zapobieżenie ich degradacji ekonomicznej, społecznej i mentalnej. Działalność tych spółdzielni nie ogranicza się do wypracowania zysku ekonomicznego. Spółdzielnie pracy są również jedną z ważnych form aktywizacji zawodowej oraz społecznej integracji osób niepełnosprawnych. Zapewniają spółdzielcom elementarną stabilność ekonomiczną. W ocenie wnioskodawcy, spółdzielnie pracy, których celem jest zaspokajanie potrzeb spółdzielców i ich rodzin, mają wynikający z Konstytucji szczególny status prawny.

Zdaniem wnioskodawcy, ustawowy mechanizm przekształcania spółdzielni pracy w spółki handlowe, przewidziany w art. 203f – art. 203x pr. spółdz., stymuluje likwidację spółdzielni, a zatem sprzyja ograniczeniu, a może nawet likwidacji spółdzielczości pracy. Wnioskodawca wskazał, że obok własności osób fizycznych, państwowej i samorządowej, w ramach społecznej gospodarki rynkowej występuje także własność spółdzielcza. Z uwagi na art. 20 Konstytucji ustawodawca nie powinien decydować o wyeliminowaniu konkretnego prawa majątkowego z systemu tych praw. Powinno być to pozostawione procesom gospodarczym lub społecznym.

Wnioskodawca, powołując uzasadnienie projektu ustawy wprowadzającej zaskarżone przepisy, stwierdził, że mają one na celu zmniejszenie szczególnej ochrony pracowników, którą zapewnia spółdzielczy stosunek pracy. Powoduje to ich niezgodność z art. 24 zdaniem pierwszym Konstytucji, który wyklucza przyjmowane rozwiązań przekreślających lub nadmiernie ograniczających ochronę pracy.

W ocenie wnioskodawcy, stosowanie przepisów pozwalających na przekształcanie spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego spowoduje wzrost bezrobocia i pogłębi wykluczenie społeczne. Tym samym zaskarżone przepisy są niezgodne z art. 65 ust. 5 Konstytucji, który nakłada na władze publiczne obowiązek prowadzenia polityki zmierzającej do pełnego i produktywnego zatrudnienia.

We wniosku stwierdzono, że art. 203f – art. 203x pr. spółdz. są niezgodne z zasadą równości wobec prawa oraz zakazem dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 Konstytucji). Wnioskodawca wyjaśnił, że zaskarżone przepisy mają charakter regulacji wyjątkowej. Tylko wobec spółdzielni pracy przewidziano możliwość przekształcenia w spółkę prawa handlowego bez uprzedniej likwidacji. Tymczasem podstawowe reguły powoływania i organizacji spółdzielni są tożsame we wszystkich ich typach. Zdaniem wnioskodawcy, wprowadzając tylko w odniesieniu do spółdzielni pracy szczególne reguły przekształceń, ustawodawca zróżnicował sytuację podmiotów podobnych (spółdzielni), naruszywszy zasadę równości. Zróżnicowanie to ma charakter dyskryminujący w stosunku do spółdzielni pracy, albowiem – zdaniem wnioskodawcy – stwarza preferencje dla tych, którzy chcą ich likwidacji. Tego rodzaju rozwiązania nie uzasadniają zasady i wartości konstytucyjne.

Zdaniem wnioskodawcy, zasada równości została naruszona także przez zróżnicowanie pozycji spółdzielców w spółdzielni pracy. Pozycja spółdzielców, którzy są zainteresowani przekształceniem spółdzielni pracy w spółkę handlową, jest wyraźnie silniejsza pod względem prawnym od pozycji spółdzielców przeciwnych tego rodzaju decyzji. Ustawodawca nie zapewnił obu tym grupom członków spółdzielni pracy „równości broni”.

1.4. Poza łącznym zakwestionowaniem niemal wszystkich przepisów o przekształcaniach spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego, wnioskodawca zaskarżył również niektóre z tych regulacji.

Wnioskodawca stwierdził, że zaskarżony art. 203n § 3 pr. spółdz. znosi obowiązek załączenia do zawiadomienia zarządu o zamiarze przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę projektu uchwały o przekształceniu oraz projektu umowy albo statusu spółki przekształconej, jeżeli zawiadomienie jest ogłaszane. Zdaniem wnioskodawcy, ustawodawca nie sprecyzował, gdzie, w jakiej formie i w jakim terminie zawiadomienie ma zostać ogłoszone. Przesądza to o naruszeniu zasady określoności prawa wynikającej z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji). Zarazem czyni to bardzo realną groźbę niezapoznania się ze stosownymi informacjami przez część spółdzielców, a

w konsekwencji niemożności wykonywania praw korporacyjnych. Wnioskodawca uznał, że art. 203n § 3 pr. spółdz. jest niezgodny z art. 58 ust. 1 Konstytucji.

W opinii wnioskodawcy, art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. ustanawia górną granicę wypłat (10% wartości bilansowej spółdzielni) dla członków spółdzielni pracy, którzy nie zamierzają uczestniczyć w spółce przekształconej. Jest to regulacja, która chroni interesy spółki przekształconej oraz jej udziałowców (akcjonariuszy), kosztem praw majątkowych dotychczasowych spółdzielców. Wnioskodawca stwierdził, że zaskarżony przepis narusza zasadę równej ochrony praw majątkowych (art. 64 ust. 2 Konstytucji). Spółdzielcom niezainteresowanym udziałem w nowej spółce powinny zostać wypłacone kwoty proporcjonalne do ich udziałów, bez żadnych dodatkowych ograniczeń kwotowych lub procentowych. Dla porównania wnioskodawca wskazał, że ograniczenia te nie występują w razie likwidacji spółdzielni pracy (art. 125 § 3 pr. spółdz.).

Wnioskodawca podniósł, że zaskarżony art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. dopuszcza możliwość uszczuplenia praw majątkowych członków spółdzielni pracy, którzy nie zdecydowali się na udział w spółce przekształconej, na rzecz tej spółki. Ustawodawca w istocie dopuszcza możliwość wywłaszczenia na cele prywatne, a nie publiczne, nie przewidując obowiązku wypłaty słusznego (tj. co do zasady pełnego) odszkodowania w związku z limitowaniem wysokości kwot wypłacanych spółdzielcom. W ocenie wnioskodawcy, jest to sprzeczne z art. 21 ust. 2 Konstytucji.

Zarzut niekonstytucyjności postawiony został również art. 203u § 1 w związku z art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz. Przepisy te ustanawiają wyjątek od zasady, że uchwały walnego zgromadzenia o wszczęciu procesu przekształcania oraz o przekształceniu spółdzielni w spółkę handlową mogą zostać poddane kontroli sądowej z odpowiednim zastosowaniem art. 42 § 2-9 pr. spółdz. Tym samym ograniczają możliwość dochodzenia roszczeń majątkowych spółdzielców z tytułu wyceny wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej. Dopiero w razie nieuwzględnienia żądania przez spółdzielnię, członek spółdzielni ma prawo wnieść powództwo o ustalenie wartości udziałów członkowskich. Zdaniem wnioskodawcy, z uwagi na zaskarżone przepisy prawa majątkowe członków spółdzielni pracy przekształcanej w spółkę handlową są gorzej chronione niż prawa majątkowe członków spółdzielni jako takich. Rozwiązania tego nie można uzasadnić w świetle konstytucyjnych standardów dopuszczających odstępstwa od zasady równości (art. 64 ust. 2 Konstytucji).

Wnioskodawca stwierdził, że w świetle art. 203u § 3 pr. spółdz. uchwała zgromadzenia członków spółdzielni pracy wszczynająca proces przekształcenia w spółkę handlową jest w istotnym zakresie instytucją fasadową i formalną. Jeżeli uchwała ta została podjęta z naruszeniem ustawy, a sąd stwierdził jej nieważność po podjęciu przez walne zgromadzenie uchwały o przekształceniu, nie wywołuje to żadnych negatywnych skutków dla procesu przekształcenia. Zaskarżony art. 203u § 3 pr. spółdz. wyraźnie wskazuje, że naruszenie prawa, dobrych obyczajów, działania godzące w interes spółdzielni pracy lub mające na celu pokrzywdzenie spółdzielców mogą się opłacać. W konsekwencji – zdaniem wnioskodawcy – przepis ten narusza zasadę zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, która wynika z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji).

Wnioskodawca podniósł, że art. 203u § 3 pr. spółdz. jest niezgodny również z art. 77 ust. 2 Konstytucji. Niweczy skuteczne sądowe dochodzenie naruszonych praw członków spółdzielni pracy oraz spółdzielni. Wyraźnie chroni interesy osób zainteresowanych przekształceniem spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego. W świetle art. 203u § 3 pr. spółdz. ustawodawca zmierza do nadania procesowi

przekształcenia charakteru nieodwracalnego, nawet kosztem praw tej części członków spółdzielni pracy, którzy procesu tego w pełni nie akceptują.

2. W piśmie z 13 września 2013 r. Marszałek Sejmu zajął stanowisko w imieniu Sejmu, wnosząc o stwierdzenie, że:

- 1) art. 16a pr. spółdz. jest zgodny z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 58 ust. 1 Konstytucji,
- 2) art. 36 § 5 i 6 pr. spółdz. jest zgodny z art. 32 ust. 1 i art. 58 ust. 1 Konstytucji,
- 3) art. 203n § 3 pr. spółdz. jest zgodny z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji,
- 4) art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. nie jest niezgodny z art. 21 ust. 2 Konstytucji i jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji,
- 5) art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji,
- 6) art. 203u § 3 pr. spółdz. jest zgodny z art. 2 Konstytucji i nie jest niezgodny z art. 77 ust. 2 Konstytucji,
- 7) art. 203u § 4 oraz 5 pr. spółdz. w zakresie, w jakim nie przewiduje możliwości żądania ponownej wyceny wpisowego i wniesionych udziałów członkowskich oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości wpisowego i wniesionych udziałów członkowskich, jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

W pozostałym zakresie Marszałek Sejmu wniósł o umorzenie postępowania na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK). W razie nieuwzględnienia tego wniosku Marszałek Sejmu wniósł o stwierdzenie, że art. 203f – art. 203x pr. spółdz. są zgodne z art. 20, art. 24, art. 32 ust. 1 i art. 65 ust. 5 Konstytucji.

2.1. W odniesieniu do zakwestionowanego art. 16a pr. spółdz. Marszałek Sejmu wskazał na rozbieżność pomiędzy *petitum* i uzasadnieniem wniosku. W uzasadnieniu powołano dwa wzorce kontroli, których nie wskazano w *petitum* wniosku, tj. art. 31 ust. 3 jako związkowy do art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 1 Konstytucji oraz art. 58 ust. 1 Konstytucji. Zdaniem Marszałka Sejmu, kierując się zasadą *falsa demonstratio non nocet*, należy uwzględnić szerszy katalog wzorców, przywołanych w uzasadnieniu wniosku.

Marszałek Sejmu stwierdził, że wniosek w części dotyczącej dziedziczenia udziałów w spółdzielni jest oparty na szeregu nieporozumień. Podstawowym jest uznanie przez wnioskodawcę, że udziały ucieleśniają prawa osobiste i majątkowe. Członkostwo w spółdzielni ma charakter osobisty i wygasa wraz ze śmiercią danej osoby fizycznej. Powstaje wtedy roszczenie o zwrot wartości wniesionego udziału, które podlega dziedziczeniu i wchodzi w skład spadku. Rozwiązanie zawarte w art. 16a pr. spółdz. jest korzystne dla samych spadkobierców, ponieważ przysługujące im na zasadach ogólnych roszczenie o zwrot wartości udziałów jest realizowane nawet po kilku latach. Rozwiązanie to poszerza istniejące dotychczas możliwości sukcesji praw zmarłego członka spółdzielni. Art. 16a pr. spółdz. nie wykluczył możliwości wskazania przez członka spółdzielni osoby, której spółdzielnia obowiązana jest po jego śmierci wypłacić wartość udziałów, co przewiduje art. 16 § 3 pr. spółdz. Jeżeli żaden ze spadkobierców nie zechce skorzystać z uprawnienia określonego w art. 16a pr. spółdz., to roszczenie o wypłatę udziałów stanie się częścią spadku.

W odniesieniu do wskazywanego przez wnioskodawcę zarzutu naruszenia wolności zrzeszania się Marszałek Sejmu stwierdził, że wprowadzenie preferencji co do przystąpienia do spółdzielni ogranicza zakres władzy jej organów. Jednakże jest

uzasadnione stosunkiem pokrewieństwa lub relacjami osobistymi, które zdecydowały o zaliczeniu danej osoby do kręgu spadkobierców.

Natomiast problem presji ekonomicznej wywieranej na spadkobierców, którzy chcą skorzystać z art. 16a pr. spółdz. oparty jest na błędnym założeniu o całkowitej swobodzie uczestnictwa w konkretnych zrzeszeniach.

2.2. W odniesieniu do kwestionowanych rozwiązań w zakresie pełnomocnictwa do reprezentowania członka spółdzielni podczas walnego zgromadzenia Marszałek Sejmu wskazał, że odejście od zasady osobistego udziału każdego członka w zgromadzeniu nie może oznaczać całkowitej swobody udzielenia pełnomocnictwa. Zadaniem racjonalnego ustawodawcy jest przeciwdziałanie ewentualnym zjawiskom niepożądanym z punktu widzenia działalności spółdzielni. Potencjalny konflikt interesów może występować w związku z uczestnictwem członka zarządu spółdzielni lub jej pracownika – jako pełnomocników członków spółdzielni w walnym zgromadzeniu. Jest to najważniejszy organ spółdzielni, który podejmuje decyzje w sprawie kierunków działania spółdzielni oraz, co istotne z punktu widzenia niniejszej sprawy, ocenia pracę zarządu spółdzielni. W konsekwencji rozwiązania przewidziane w art. 36 § 5 i 6 pr. spółdz. są uzasadnione. Ograniczają sytuacje, w których w procesie nadzoru braliby udział jako pełnomocnicy członkowie zarządu, a zatem organu podlegającego nadzorowi zgromadzenia, albo podporządkowani im pracownicy spółdzielni.

Marszałek Sejmu podkreślił, że zakazy bycia pełnomocnikiem, analogiczne do przewidzianych w prawie spółdzielczym, występują również w prawie spółek handlowych (już w pierwszej połowie XX w. zostały uznane za elementy kanonu zasad ładu korporacyjnego).

Zdaniem Marszałka Sejmu, niezasadny jest również zarzut naruszenia zasady równości. Za możliwością zróżnicowania członków zarządu spółdzielni przemawia odmienny sposób funkcjonowania spółdzielni w zależności od ich składu osobowego. W wypadku spółdzielni liczących nie więcej niż 10 członków występuje większe zaangażowanie członków w ich działalność, co zmniejsza ryzyko majoryzacji spółdzielni przez zarząd.

Podobne argumenty, w ocenie Marszałka Sejmu, odnoszą się do zakazu udzielania pełnomocnictwa do udziału w walnym zgromadzeniu pracownikom spółdzielni. Są to bowiem osoby bezpośrednio podlegające zarządowi spółdzielni. Wyjątek dotyczący członków spółdzielni pracy zatrudnionych na podstawie spółdzielczej umowy o pracę należy rozpatrywać jako uniknięcie dyskryminacji części członków, a nie faworyzowanie niektórych pracowników. Istotnym elementem różniącym osoby pracujące na podstawie umowy o pracę i spółdzielczej umowy o pracę jest członkostwo tych drugich osób w spółdzielni.

2.3. Następnie Marszałek Sejmu zajął stanowisko w sprawie zaskarżonych przepisów dotyczących przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego.

Odnosząc się do części wniosku dotyczącej zarzutu niezgodności 203f – art. 203x pr. spółdz. z art. 20, art. 24, art. 32 ust. 1 i art. 65 ust. 5 Konstytucji, Marszałek Sejmu wniósł o umorzenie postępowania, ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku. Zdaniem Marszałka Sejmu, wątpliwości budzi sposób określenia przedmiotu zaskarżenia, który obejmuje łącznie w zasadzie wszystkie przepisy o przekształceniach spółdzielni pracy. Przedstawiona we wniosku argumentacja jest ogólna i zasadniczo skupia się na ocenie celowości wprowadzenia instytucji przekształcania spółdzielni

pracy w spółkę handlową. Wnioskodawca nie przedstawił konkretnych argumentów dotyczących większości zakwestionowanych przepisów. W ocenie Marszałka Sejmu, stwierdzenie konstytucyjnej niedopuszczalności przyjęcia przepisów pozwalających na przekształcenie spółdzielni pracy w spółki handlowe godziłoby w zakres swobody regulacyjnej ustawodawcy.

W razie nieuwzględnienia wniosku o umorzenie postępowania w powyższym zakresie, Marszałek Sejmu wniósł o uznanie zakwestionowanych art. 203f – 203x pr. spółdz. za zgodne z powołanymi wzorcami konstytucyjnej kontroli.

Marszałek Sejmu wyjaśnił, że zakwestionowane przepisy usuwają sygnalizowany od dawna brak możliwości przekształcania spółdzielni pracy w inne typy jednostek organizacyjnych. Zwiększają elastyczność tych spółdzielni i zdolność adaptowania się do nowych warunków rynkowych. Umożliwienie spółdzielniom pracy przekształcania się w spółki handlowe nie stanowi ich „dyskryminacji”. Ustawodawca ma swobodę regulacyjną w zakresie ustanawiania przepisów umożliwiających różnego typu procesy transformacyjne.

Marszałek Sejmu stwierdził, że zarzut naruszenia art. 20 Konstytucji nie został dostatecznie uzasadniony. Przekształcenie spółdzielni pracy jest autonomiczną i dobrowolną decyzją walnego zgromadzenia członków. W porównaniu z innymi procesami transformacyjnymi przewidziano dalej idące środki prawne, które mają chronić członków spółdzielni. Uczestnicy obrotu gospodarczego powinni mieć swobodę decyzji co do wyboru odpowiedniej formy organizacyjno-prawnej prowadzonej działalności. Wobec braku konstytucyjnego nakazu istnienia spółdzielni pracy, konstrukcja przekształcenia jest co najmniej konstytucyjnie neutralna.

Zdaniem Marszałka Sejmu, argument wnioskodawcy, że celem wprowadzonych przepisów jest likwidacja spółdzielczości pracy, co w efekcie doprowadzi do wzrostu bezrobocia i pogłębienia wykluczenia społecznego, ma charakter spekulatywny. Nie można wykluczyć, że spółdzielnia przekształcona w spółkę zwiększy rozmiar prowadzonej działalności, co przełoży się na zwiększenie zatrudnienia. Zakwestionowane przepisy nie „stymulują” likwidacji spółdzielczości pracy, ale umożliwiają spółdzielcom wybór optymalnej formy prowadzenia działalności. Z art. 24 Konstytucji nie wynika zakaz wprowadzania przepisów umożliwiających zatrudnianie na innych podstawach niż spółdzielcza umowa o pracę. Zarazem zakwestionowane przepisy przewidują kontynuację stosunków pracowniczych po przekształceniu.

W stanowisku Sejmu wskazano, że art. 65 ust. 5 Konstytucji ma charakter normy programowej. Zastosowanie tego przepisu jako wzorca konstytucyjnej kontroli jest ograniczone. Jednakże gdyby Trybunał zdecydował się na merytoryczną ocenę art. 203f – art. 203x pr. spółdz., za zgodnością tych przepisów z art. 65 ust. 5 Konstytucji przemawiają te same argumenty, które zostały przedstawione w odniesieniu do art. 24 Konstytucji.

Na zakończenie tej części rozważań Marszałek Sejmu podkreślił, że przedstawione konkluzje nie dezaktualizują wszystkich wątpliwości, które nasuwa obowiązująca konstrukcja przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę handlową. Zdaniem Marszałka Sejmu, są to jednak zastrzeżenia lokujące się w innym obszarze niż ten, na który wskazuje wnioskodawca. Dotyczą one przede wszystkim art. 203s § 2 pr. spółdz., który umożliwia wnoszenie dodatkowych wkładów („innych wkładów”) przez członków spółdzielni pracy, którzy przystąpili do spółki. Na skutek ich wniesienia status poszczególnych członków spółdzielni w przekształconej spółce może diametralnie się różnić. Zastrzeżenia budzi także art. 203s § 3 pr. spółdz., który przewiduje, że założycielami spółki przekształconej mogą być osoby niebędące członkami spółdzielni

przekształcanej. Przyjęcie takiego rozwiązania jest zaprzeczeniem konstrukcji przekształcenia w dotychczasowej postaci, regulowanej m.in. przepisami ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1030, ze zm.; dalej: k.s.h.), a opartej na założeniu kontynuacji (ciągłości) stosunków organizacyjnych.

2.4. Przechodząc do analizy zarzutów odnoszących się do poszczególnych zaskarżonych przepisów o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego, Marszałek Sejmu przedstawił następującą argumentację:

Art. 203n § 3 pr. spółdz. należy odczytywać w szerszym kontekście systemowym, biorąc pod uwagę nie tylko przepisy dotyczące zawiadamiania członków spółdzielni o czynnościach związanych z przekształcaniem (art. 203t), lecz także regulacje o walnym zgromadzeniu (art. 40 § 1 pr. spółdz.). Zgodnie z tymi przepisami, wszelkie informacje dotyczące miejsca i porządku obrad walnego zgromadzenia przekazuje się członkom w sposób określony w statucie spółdzielni. U podstaw sygnalizowanego przez wnioskodawcę problemu potencjalnego braku wiedzy o zamiarze lub warunkach przekształcenia nie leży zatem art. 203n pr. spółdz., ale przyjęte tradycyjnie na tle prawa spółdzielczego rozwiązanie, według którego ustawa nie określa formy ani terminu doręczania zawiadomień o zwołaniu walnego zgromadzenia, pozostawiając to do uregulowania członkom spółdzielni w statucie. Marszałek Sejmu dodał, że dostęp do informacji niezbędnych do podjęcia decyzji dotyczących przekształcenia gwarantowany jest przez inne przepisy prawa spółdzielczego. Zgodnie z art. 203n § 2 zdaniem pierwszym pr. spółdz., zawiadomienie lub ogłoszenie powinno określać miejsce i termin, w którym członkowie mogą zapoznać się z właściwymi dokumentami. Marszałek Sejmu stwierdził, że powyższe argumenty przesadzają o zgodności art. 203n § 3 pr. spółdz. z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji.

Zdaniem Marszałka Sejmu, zarzuty wnioskodawcy skierowane względem art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. są oparte na błędnym odczytaniu treści normy wynikającej z zakwestionowanego przepisu. Jego funkcja jest taka sama jak art. 563 pkt 3 k.s.h. Wprowadza on dodatkową przesłankę dopuszczalności przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego, wynikającą z zasady kontynuacji podmiotu przekształcanego w przekształcony. Art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. nie umożliwia przeprowadzenia przekształcenia „kosztem” członków spółdzielni nieprzystępujących do spółki przekształconej, czy też swego rodzaju częściowego ich „wywłaszczenia”. Przepis ten chroni ich interesy, uzależniając dopuszczalność przekształcenia od przystąpienia do spółki przekształconej takiej liczby członków, która umożliwia zachowanie 90% substancji majątkowej przekształcanej spółdzielni. Przekształcenie jest niedopuszczalne, jeżeli wysokość spłaty miałyby przekroczyć ustalony w tym przepisie limit. Z tych względów art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 oraz nie jest niezgodny z art. 21 ust. 2 Konstytucji.

Odnosząc się do wniosku o stwierdzenie niekonstytucyjności art. 203u § 1 w związku z art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz., Marszałek Sejmu uznał, że z uwagi na treść postawionych zarzutów oraz ich uzasadnienie, właściwym przedmiotem kontroli są odrębnie: § 1 zdanie drugie, § 4 oraz § 5 art. 203u pr. spółdz.

Art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz. przewiduje, że niedopuszczalne jest zaskarżenie uchwały o przekształceniu spółdzielni pracy w spółkę handlową wyłącznie w oparciu o zastrzeżenia dotyczące wyceny uprawnień majątkowych członków spółdzielni. Uzasadnieniem tego rozwiązania oraz – w konsekwencji – substytucyjnego mechanizmu ochronnego z art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz. jest bezpieczeństwo prawne (obrotu) oraz stabilizacja sytuacji prawnej uczestników procesu przekształcenia. A zatem – zdaniem

Marszałka Sejmu – celem zaskarżonych przepisów jest ochrona wolności i praw innych osób (tj. przekształcanej spółdzielni oraz członków uczestniczących w przekształceniu), co stanowi wartość legitymowaną, w rozumieniu art. 31 ust. 3 Konstytucji, która podlega ochronie.

Marszałek Sejmu dodał, że problem wyceny uprawnień majątkowych członków spółdzielni ma charakter ekonomiczny i z trudem kwalifikuje się do oceny z punktu widzenia kryteriów określonych w art. 42 § 3 pr. spółdz., tym bardziej że dane te weryfikowane są wcześniej przez biegłego rewidenta (art. 203m pr. spółdz.), który wykonuje zawód zaufania publicznego. Marszałek Sejmu wskazał, że choć zastrzeżenia dotyczące poprawności wyceny nie mogą samodzielnie uzasadniać uchylecia uchwały z powodu jej sprzeczności z dobrymi obyczajami, godzenia w interesy spółdzielni lub podjęcia w celu pokrzywdzenia członka spółdzielni, ale mogą stanowić jeden z elementów argumentacji zmierzającej do wykazania takiej sprzeczności. W konsekwencji Marszałek Sejmu uznał, że art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

Marszałek Sejmu stwierdził, że nie ma uzasadnienia ograniczenie możliwości żądania przez członka spółdzielni ponownej wyceny (art. 203u § 4 pr. spółdz.) oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości (art. 203u § 5 pr. spółdz.) wyłącznie do udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej, z pominięciem wspomnianych w art. 203u § 4 *in principio* pr. spółdz. wpisowego oraz wniesionych udziałów członkowskich, zwłaszcza że wniesione udziały członkowskie mogą podlegać waloryzacji. Marszałek Sejmu uznał, że w tym zakresie standard ochrony praw członków spółdzielni, nie tylko w zależności od woli uczestnictwa w spółce przekształcanej, ale również od daty przystąpienia do spółdzielni, został zróżnicowany w sposób naruszający art. 64 ust. 2 Konstytucji. Tym samym art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz. w zakresie, w jakim nie przewiduje możliwości żądania ponownej wyceny wpisowego i wniesionych udziałów członkowskich oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości wpisowego i wniesionych udziałów członkowskich, jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji. W pozostałym zakresie jest zgodny z tym wzorcem konstytucyjnym.

Poddawszy analizie zgodność art. 203u § 3 pr. spółdz. z art. 2 Konstytucji, Marszałek Sejmu stwierdził, że nie można zgodzić się z wnioskodawcą, iż kwestionowany przepis narusza zasadę zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa. Czynnością decyzyjną, która przesądza o przekształceniu spółdzielni pracy nie jest uchwała wszczynająca proces przekształcenia, ale „właściwa” uchwała przekształceniowa. W opinii Marszałka Sejmu, uchwała wszczynająca proces przekształcenia nie wywiera skutków prawnych, jakie chciałby widzieć wnioskodawca. Nie zobowiązuje do dokonania przekształcenia oraz nie określa warunków, na jakich ma ono nastąpić. Ponadto zakwestionowany przepis nie ustanawia normy prawa procesowego ani nie ogranicza w żaden sposób możliwości kwestionowania prawidłowości podjęcia uchwały wszczynającej proces przekształcenia. W związku z powyższym Marszałek Sejmu uznał art. 77 ust. 2 Konstytucji za nieadekwatny wzorzec kontroli zaskarżonego przepisu.

3. W piśmie z 17 grudnia 2012 r. Prokurator Generalny wniósł o stwierdzenie, że:

1) art. 16a pr. spółdz. jest zgodny z art. 2, art. 21 ust. 1, art. 32 ust. 1 i art. 64 ust.

1 Konstytucji,

2) art. 36 § 5 i 6 pr. spółdz. jest zgodny z art. 32 i art. 58 ust. 1 Konstytucji,

3) art. 203n § 3 pr. spółdz. jest zgodny z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji,

4) art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji i nie jest niezgodny z art. 21 ust. 2 Konstytucji,

5) art. 203u § 1 w związku z § 4 i 5 pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji,

6) art. 203u § 3 pr. spółdz. nie jest niezgodny z art. 2 i art. 77 ust. 2 Konstytucji,

7) postępowanie, w części dotyczącej badania zgodności art. 203f – art. 203x pr. spółdz. z art. 20, art. 24, art. 32 i art. 65 ust. 5 Konstytucji, podlega umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK, ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

3.1. Zdaniem Prokuratora Generalnego, art. 16a pr. spółdz. wymaga wykładni, ale nieuzasadniony jest pogląd wnioskodawcy o niezgodności tego przepisu z zasadą poprawnej legislacji i określoności prawa.

Dziedziczenie udziałów jest w prawie spółdzielczym nowym rozwiązaniem, ale uwzględnia ogólną zasadę, że członkostwo w spółdzielni ma charakter osobisty i wygasa ze śmiercią członka spółdzielni. Stąd należy odróżnić prawo dziedziczenia udziałów od roszczenia o zwrot ich wartości. Dziedziczenie udziałów, o którym mowa w art. 16a pr. spółdz. powoduje wejście w uprawnienia majątkowe zmarłego związane z okresem trwania jego członkostwa. Członek spółdzielni może jednak, zgodnie z art. 16 § 3 pr. spółdz. wskazać osobę, której po jego śmierci należy wypłacić udziały, a wówczas jego uprawnienia majątkowe związane z członkostwem nie wchodzi do spadku. Jeśli członek spółdzielni nie zdecyduje się na to, a żaden ze spadkobierców nie skorzysta z art. 16a pr. spółdz., to roszczenie o wypłatę wartości udziałów wchodzi w skład spadku i podlega dziedziczeniu na zasadach ogólnych.

Zdaniem Prokuratora Generalnego, zaskarżony przepis nie narusza zasady równej ochrony prawa dziedziczenia, ponieważ każdy spadkobierca, który jest lub zostanie członkiem spółdzielni, może odziedziczyć udziały. Zróżnicowanie sytuacji spadkobierców wynikające z możliwej odmowy uzyskania członkostwa ma charakter faktyczny, wynikający z rozwiązań przyjętych w statucie konkretnej spółdzielni.

3.2. Prokurator Generalny stwierdził, że zakwestionowane przez wnioskodawcę rozwiązania dotyczące udzielania pełnomocnictwa na walne zgromadzenie są uzasadnione. Biorąc pod uwagę zrzeszeniowy charakter spółdzielni, ustawodawca odszedł od obowiązującej dotychczas zasady, że członek spółdzielni będący osobą fizyczną może uczestniczyć w walnym zgromadzeniu jedynie osobiście. Ograniczenia dotyczące kręgu potencjalnych pełnomocników (obejmujące członków zarządu i pracowników spółdzielni) zostały wprowadzone w interesie spółdzielców. Zaskarżone ograniczenia, chociaż ingerują w samodzielność spółdzielni, są zgodne z art. 58 ust. 1 Konstytucji.

Ogólny zakaz udziału członków zarządu jako pełnomocników na walnym zgromadzeniu jest podyktowany potencjalnym konfliktem interesów między członkiem spółdzielni, który ma oceniać pracę jej organów, a członkiem zarządu, który podlega ocenie. Jest to rozwiązanie analogiczne do przyjętego w prawie spółek (występuje tam podobne ryzyko).

Wyjątek wprowadzony dla spółdzielni liczącej nie więcej niż 10 członków został dodatkowo ograniczony możliwością wprowadzenia zakazu w statucie. Ze względu na niewielką liczbę członków pełnomocnictwo dla członka zarządu może stanowić jedną z możliwości podejmowania uchwał na walnym zgromadzeniu. Art. 36 § 5 pr. spółdz.

przewiduje uprzywilejowanie mniejszych spółdzielni, ale nie dyskryminuje członków zarządów dużych spółdzielni.

W odniesieniu do kwestii pracowników i członków spółdzielni zatrudnionych na podstawie spółdzielczej umowy o pracę Prokurator Generalny wskazał, że zróżnicowanie ich pozycji jest racjonalne i służy realizacji założonego przez ustawodawcę celu, przez co pozostaje w zgodzie z art. 32 Konstytucji. Wynika to ze szczególnego charakteru spółdzielni pracy, w których zasadą jest, że wszyscy członkowie pracują w spółdzielni.

3.3. Prokurator Generalny stwierdził, że sposób sformułowania wniosku wskazuje, iż wnioskodawca domaga się wyeliminowania w drodze wyroku Trybunału całej instytucji przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę handlową. Wniosek o kontrolę konkretnie wskazanych przepisów stanie się aktualny, jeżeli zarzuty odnoszone do całej instytucji przekształcenia zostaną uznane przez Trybunał za niezasadne.

Prokurator Generalny podkreślił, że ustawodawca stworzył spółdzielniom pracy podstawę prawną do przekształcenia w spółki handlowe, bez konieczności uprzedniej likwidacji. Jednocześnie ustanowił warunki, od spełnienia których zależy skorzystanie z tej możliwości w razie istnienia woli kwalifikowanej większości członków. Zdaniem Prokuratora Generalnego, z uwagi na fakultatywność przekształcenia zaskarżone przepisy służą realizacji zasady społecznej gospodarki rynkowej opartej na wolności gospodarczej i własności prywatnej (art. 20 Konstytucji).

W ocenie Prokuratora Generalnego, na uwzględnienie nie zasługują również zarzuty naruszenia przez art. 203f – art. 203x pr. spółdz. art. 24 i art. 65 ust. 5 Konstytucji. Zarzuty te oparte są na nieuzasadnionych prawnie prognozach wnioskodawcy, że spółdzielnie pracy, które skorzystają z przysługującego im uprawnienia do przekształcenia, spowodują pogorszenie swojej sytuacji pod względem ochrony pracy i pełnego produktywnego zatrudnienia. Prokurator Generalny stwierdził również, że na podstawie przedstawionych przez wnioskodawcę zarzutów nie można dokonać oceny zaskarżonych przepisów w aspekcie naruszenia zasady równości (art. 32 Konstytucji).

Podsumowując powyższe rozważania, Prokurator Generalny wskazał, że wniosek w części dotyczącej niekonstytucyjności art. 203f – art. 203x pr. spółdz. nie spełnia warunków formalnych, o których mowa w art. 32 ust. 1 pkt 3 i 4 ustawy o TK. Wnioskodawca przedstawione argumenty oparł na przewidywaniu próby eliminacji spółdzielczości (art. 20 Konstytucji), pogorszenia sytuacji spółdzielców pod względem ochrony pracy i pełnego produktywnego zatrudnienia (art. 24 i art. 65 ust. 5 Konstytucji), a także na zarzucie dyskryminującego potraktowania spółdzielni pracy przez ustanowienie niekonstytucyjnych przepisów (art. 32 Konstytucji). W ocenie Prokuratora Generalnego, są to argumenty, które nie pozwalają dokonać konstytucyjnej kontroli zakwestionowanej w całości instytucji przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę handlową. W konsekwencji postępowanie w tej części podlega umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK, ze względu na niedopuszczalność wyrokowania.

3.4. Następnie Prokurator Generalny przeszedł do analizy zarzutów wnioskodawcy skierowanych do konkretnie wskazanych przepisów prawa spółdzielczego o przekształceniach.

Zdaniem Prokuratora Generalnego, znaczenie zaskarżonego art. 203n § 3 pr. spółdz. można ustalić w drodze wykładni. Przepis ten należy odczytywać w związku z art. 14 pr. spółdz., który przewiduje, że organem właściwym do publikowania ogłoszeń spółdzielczych jest „Monitor Spółdzielczy”. W konsekwencji zaskarżony przepis nie

narusza zasady określoności prawa wynikającej z art. 2 Konstytucji. W ocenie Prokuratora Generalnego, art. 203n § 3 pr. spółdz. jest zgodny również z art. 58 ust. 1 Konstytucji. Członkowie spółdzielni mogą być informowani o zamiarze przekształcenia spółdzielni pracy w formie ogłoszenia i mogą wówczas korzystać z przysługujących im praw korporacyjnych.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 64 ust. 2 Konstytucji przez art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz., Prokurator Generalny wskazał, że zróżnicowanie sytuacji majątkowej członków spółdzielni pracy uczestniczących i nieuczestniczących w spółce przekształconej jest uzasadnione. Ustawodawca zabezpieczył interesy tych drugich, przewidując, że osobie, która nie wyraziła woli uczestniczenia w przekształceniu, służy roszczenie o wypłatę należnej kwoty odpowiadającej wysokości wniesionego wpisowego, wpłaconego udziału oraz udziału członkowskiego z podziału nadwyżki bilansowej (art. 203w § 1 pr. spółdz.).

W ocenie Prokuratora Generalnego, nie jest trafne porównanie sytuacji majątkowej członków przekształcanej spółdzielni pracy ze spółdzielnią likwidowaną. W wypadku przekształcenia mamy do czynienia nie z nowym bytem prawnym, ale z kontynuacją dotychczasowej działalności w nowej formie. Zachodzi konieczność zachowania składników majątkowych w określonej wysokości. Zdaniem Prokuratora Generalnego, do kompetencji Trybunału nie należy ocena, czy ograniczenie wypłaty do 10% wartości bilansowej spółdzielni jest trafnym rozwiązaniem. Należy to do sfery racjonalności działania ustawodawcy. Zarazem zaskarżony przepis nie pozostaje w adekwatnym związku z instytucją wyłączenia. Biorąc pod uwagę powyższe, Prokurator Generalny wniósł o stwierdzenie, że art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 21 ust. 2 Konstytucji.

Prokurator Generalny uznał, że nie zasługuje na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 64 ust. 2 Konstytucji przez art. 203u § 1 w związku z art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz. Po pierwsze, przewidziana w tych przepisach niemożność zaskarżenia do sądu uchwał walnego zgromadzenia odnosi się zarówno do członków spółdzielni, którzy złożyli oświadczenie o uczestnictwie w spółce przekształconej, jak i do tych, którzy nie złożyli takiego oświadczenia i wystąpili z roszczeniem o wypłatę odpowiednich kwot. Po drugie, wyłączenie możliwości zaskarżenia uchwał walnego zgromadzenia dotyczących przekształcenia, z powodu wątpliwości co do wyceny wartości majątkowych związanych z członkostwem, zostało podyktowane tym, aby proces przekształcenia nie uległ przedłużeniu. Postępowania w tej kwestii mogą być jednak prowadzone po dokonaniu przekształcenia.

Prokurator Generalny wyjaśnił, że zgodnie z zaskarżonym art. 203u § 3 pr. spółdz., uchwała walnego zgromadzenia o przekształceniu zachowuje ważność, jeżeli prawomocny wyrok stwierdzający nieważność lub uchylający uchwałę wszczynającą proces przekształcenia w spółkę został wydany po jej uchwaleniu. Nie oznacza to jednak zakazu zaskarżania uchwał walnego zgromadzenia o przekształceniu spółdzielni pracy w spółkę w trybie art. 203u § 1 pr. spółdz. Zdaniem Prokuratora Generalnego, wskazane przez wnioskodawcę wzorce kontroli (art. 2 i art. 77 ust. 2 Konstytucji) nie pozostają w adekwatnym związku z zakwestionowanym art. 203u § 3 pr. spółdz.

4. W piśmie z 2 grudnia 2014 r. Trybunał Konstytucyjny zwrócił się do dyrektora Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego o przedstawienie informacji na temat wykładni w orzecznictwie sądowym art. 203n § 3 i art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz.

W piśmie z 17 grudnia 2014 r. dyrektor Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego poinformował, że w bazie orzeczeń Sądu Najwyższego nie ma orzeczeń, w których

zostałaby dokonana wykładnia powyższych przepisów. Zawarty w tej bazie wyrok Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2007 r. (sygn. akt V CSK 196/07) dotyczy zbycia przedsiębiorstwa przez spółdzielnię i obejmuje stan prawny sprzed 1 lipca 2011 r., kiedy przekształcenie spółdzielni w spółkę handlową nie było możliwe. Z kolei w Portalu orzeczeń sądów powszechnych Ministerstwa Sprawiedliwości można odnaleźć kilka orzeczeń dotyczących przekształceń spółdzielni w spółkę, lecz nie dokonano w nich wykładni art. 203n § 3 ani art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz.

5. W piśmie z 2 grudnia 2014 r. Trybunał Konstytucyjny zwrócił się do Spółdzielczego Instytutu Badawczego Krajowej Rady Spółdzielczej o przedstawienie informacji na temat skali przekształceń spółdzielni pracy w spółki handlowe oraz charakterystyki procesu przekształcenia (z uwzględnieniem trudności, z jakimi wiąże się ten proces), a także odpowiedzi na pytanie, czy procesy przekształcania rzutują w istotny sposób na stan spółdzielczości pracy.

W piśmie z 18 grudnia 2014 r. odpowiedzi udzieliła Krajowa Rada Spółdzielcza (dalej: KRS), wykorzystując informacje i sugestie zgłoszone przez właściwe związki rewizyjne spółdzielni pracy.

5.1. W pierwszej kolejności wskazano, że w bazie spółdzielni KRS, która obejmuje 9483 jednostki (czynne spółdzielnie wszystkich branż), jest 566 czynnych spółdzielni pracy oraz 175 czynnych spółdzielni inwalidów i niewidomych (których również dotyczy możliwość przekształcenia w spółkę handlową). W bazie są również 23 spółdzielnie pracy zlikwidowane i 433 w stanie likwidacji, a także 12 zlikwidowanych spółdzielni inwalidów i 64 w stanie likwidacji. KRS wskazała, że ma jedynie wycinkowe informacje o przyczynach zakończenia działalności przez spółdzielnie pracy. Wśród spółdzielni określonych przez KRS mianem „zlikwidowanych” jest 7 spółdzielni pracy i 6 spółdzielni inwalidów przekształconych w spółki handlowe. KRS stwierdziła, że uzupełniając powyższe dane o informacje uzyskane od spółdzielczych związków rewizyjnych, można założyć, że co najmniej 10 spółdzielni pracy i 16 spółdzielni inwalidów zostało przekształconych w spółki prawa handlowego na podstawie art. 203f – art. 203x pr. spółdz.

5.2. Zdaniem KRS, największym problemem procesu przekształceń spółdzielni pracy w spółki są rozliczenia z członkami, którzy nie wyrazili zgody na przystąpienie do spółki powstającej na bazie przekształcanej spółdzielni. Podstawowy zarzut dotyczy art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. KRS stwierdziła, że w świetle tego przepisu roszczenie członka przekształcanej spółdzielni, który nie przystąpi do spółki przekształconej, do udziału w majątku spółdzielni ogranicza się tylko do równowartości posiadanych w tej spółdzielni udziałów. Rozwiązanie takie pozostaje w sprzeczności z istotą spółdzielni, która jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej grupy osób prowadzących działalność gospodarczą w interesie swoich członków, a zatem w celu wypracowania majątku będącego ich prywatną własnością (art. 1 w związku z art. 3 pr. spółdz.). Faktyczną korzyścią majątkową członka spółdzielni nie jest jego prawo do udziału, ale wspólnie wypracowany majątek, który stanowią środki ewidencjonowane w funduszu zasobowym oraz innych funduszach własnych tworzonych i prowadzonych na zasadach określonych w statucie spółdzielni.

KRS stwierdziła, że art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. stanowi nieznaczną modyfikację art. 563 pkt 3 k.s.h. Zdaniem KRS, zestawienie brzmienia tych przepisów wskazuje, że mamy do czynienia z nieuzasadnioną dyskryminacją członków spółdzielni w porównaniu z członkami spółek prawa handlowego. W wypadku podjęcia decyzji o nieuczestniczeniu w

nowej spółce, członek spółdzielni ma prawo do wypłaty jedynie szczątkowej części majątku spółdzielni. Członek spółki prawa handlowego w takiej sytuacji ma prawo do części majątku przekształconej spółki, gdyż posiadany udział stanowi proporcję między kwotą wpłaconą do majątku spółki a całą wartością tego majątku. Ponadto art. 563 pkt 3 k.s.h. pełni funkcję ochronną. Gwarantuje, że przekształcenie dojdzie do skutku tylko pod warunkiem, iż zgodę na przystąpienie do nowej spółki wyrażą członkowie posiadający co najmniej 90% wartości bilansowej majątku spółki. Funkcja ta staje się zupełnie iluzoryczna w świetle art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz., albowiem udziały członków w funduszu udziałowym spółdzielni stanowią nieznaczną część całego jej majątku. KRS stwierdziła, że postulowanym rozwiązaniem byłaby zmiana aktualnego brzmienia art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz., tak aby kwoty wypłacane członkom spółdzielni pracy nieprzystępującym do spółki przekształconej ustalane były analogicznie do wypłacanych w spółkach prawa handlowego.

KRS dodała, że obecnie nie ma obowiązku oszacowania wartości całego majątku przekształcanej spółdzielni pracy z jednoczesnym ustaleniem, jaka jego wartość przypadłaby w ramach jego podziału poszczególnym członkom, z zagwarantowaniem im wypłaty należnej kwoty w razie nieprzystąpienia do spółki przekształconej. Obowiązujący model przekształcenia daje podstawy do nadużyć w celu omijania przepisów o likwidacji spółdzielni, których główną konsekwencją – w praktyce – jest podział majątku spółdzielni pomiędzy wszystkich członków zgodnie z art. 125 § 5 i 6 pr. spółdz.

W piśmie KRS wskazano, że kolejnym istotnym zagadnieniem jest brak ustawowo wyartykułowanego obowiązku przeprowadzenia badania lustracyjnego przed przekształceniem spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego.

W ocenie KRS, wskazane okoliczności dają jasny sygnał, że przepisy dotyczące przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego nie zostały dostatecznie dopracowane, a ich zgodność z Konstytucją została słusznie podana w wątpliwość we wniosku grupy posłów. KRS dodała, że w każdym wypadku istnieje możliwość zlikwidowania spółdzielni na zasadach ogólnych. Po spłaceniu wszelkich zobowiązań wobec podmiotów zewnętrznych oraz członków możliwe jest sformowanie przez nich spółki prawa handlowego.

5.3. Zdaniem KRS, procesy przekształcania spółdzielni pracy w spółki handlowe rzutują w sposób oczywisty na stan spółdzielczości pracy. Obecnie ok. 740 spółdzielni pracy i inwalidów zatrudnia niespełna 50 tys. osób. Wiele z nich jest głównym pracodawcą, zwłaszcza w środowiskach lokalnych. Wyroby i usługi niektórych z nich są unikatowe na rynku polskim. W szczególności spółdzielnie inwalidów oraz socjalne zapewniają zatrudnienie osobom upośledzonym lub wykluczonym na rynku pracy. W konsekwencji przekształcanie spółdzielni w spółki prawa handlowego może spowodować nieodwracalne straty miejsc pracy i zakłócenia w dostawie produktów lub usług, zwłaszcza na rynkach lokalnych.

Uzupełniając wskazane dane, KRS zasygnalizowała, że regulacje prawne większości państw członkowskich Unii Europejskiej nie przewidują możliwości przekształcenia spółdzielni w inny typ podmiotów gospodarczych, zwłaszcza w spółki prawa handlowego, lub znacznie to ograniczają.

Podsumowując, KRS stwierdziła, że w jej ocenie, możliwość przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego nie ma żadnego uzasadnienia.

Na rozprawie 16 czerwca 2015 r. przedstawiciele grupy posłów (wnioskodawcy), Sejmu oraz Prokuratora Generalnego podtrzymali pisemne stanowiska. W rozprawie wzięli również udział, wezwani na podstawie art. 38 pkt 4 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.): przedstawicielka Związku Lustracyjnego Spółdzielni Pracy oraz przedstawiciel Krajowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych. Odpowiadając na pytania sędzi sprawozdawcy, przedstawiciele związków rewizyjnych wskazali na liczne trudności związane ze stosowaniem przepisów o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Przedmiot kontroli.

1.1. Grupa posłów na Sejm (dalej: wnioskodawca) zakwestionowała zgodność z Konstytucją szeregu przepisów ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2013 r. poz. 1443, ze zm.; dalej: prawo spółdzielcze lub pr. spółdz.).

Po pierwsze, zaskarżone zostały dwie regulacje należące do przepisów ogólnych („przepisów wspólnych”) prawa spółdzielczego. Wnioskodawca zarzucił w *petitum* wniosku niezgodność art. 16a pr. spółdz., który dotyczy dziedziczenia udziałów w spółdzielni, z art. 2, art. 21 ust. 1, art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 1 Konstytucji. Wnioskodawca zakwestionował także przepisy ustanawiające ograniczenia udzielania pełnomocnictwa na walne zgromadzenie członków spółdzielni. Postawił zarzut niezgodności art. 36 § 5 i 6 pr. spółdz. z art. 32 ust. 1 i art. 58 ust. 1 Konstytucji.

Po drugie, zakwestionowane zostały przepisy dotyczące przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego. W tej materii wnioskodawca w pierwszej kolejności wniósł o stwierdzenie, że art. 203f – art. 203x pr. spółdz., a zatem wszystkie, z wyjątkiem jednego, przepisy dotyczące przekształceń spółdzielni pracy, są niezgodne z art. 20, art. 24, art. 32 i art. 65 ust. 5 Konstytucji. Wnioskodawca zaskarżył również niektóre przepisy dotyczące przekształceń. W *petitum* wniosku sformułował zarzuty niezgodności: art. 203n § 3 pr. spółdz. z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji, art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. z art. 21 ust. 2 i art. 64 ust. 2 Konstytucji, art. 203u § 1 w związku z art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz. z art. 64 ust. 2 Konstytucji, art. 203u § 3 pr. spółdz. z art. 2 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

1.2. Zaskarżone przepisy zostały dodane do prawa spółdzielczego przez art. 2 ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców (Dz. U. Nr 106, poz. 622; dalej: ustawa zmieniająca z 2011 r.). Zasadniczym celem ustawy zmieniającej z 2011 r. było poszerzenie sfery wolności gospodarczej przez ograniczenie reglamentacji w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej (zob. druk sejmowy nr 3656/VI kadencja z 24 listopada 2010 r., s. 4-6 uzasadnienia). Nowelizacja objęła 92 ustawy normujące bardzo zróżnicowaną problematykę, zarówno z dziedziny prawa publicznego, jak i prywatnego. W prawie spółdzielczym zmieniono brzmienie art. 36 i art. 201 § 2, dodano art. 16a, § 1a w art. 201, a także dodano dział VI „Przekształcenia spółdzielni pracy” (art. 203e – art. 203x) w tytule II, części I pr. spółdz.

Uzasadniając potrzebę przyjęcia zaskarżonego art. 16a pr. spółdz., projektodawcy wskazali, że przepis ten miał wprowadzić możliwość dziedziczenia udziałów w spółdzielni

w sytuacji, gdy spadkobierca zmarłego członka spółdzielni jest członkiem spółdzielni lub złoży deklarację przystąpienia do spółdzielni (s. 32 uzasadnienia).

W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy zmieniającej z 2011 r. szerszą uwagę poświęcono nowelizacji art. 36 pr. spółdz., która miała na celu umożliwienie członkom spółdzielni udziału w walnym zgromadzeniu przez pełnomocnika (s. 30-32 uzasadnienia). Wskazano, że zmiana ta pozwoli na uczestnictwo w podejmowaniu decyzji w sprawach spółdzielni osobom, które z przyczyn faktycznych (np. stan zdrowia) nie mogą brać udziału w walnym zgromadzeniu osobiście. Stwierdzono, że projektowany art. 36 § 5 pr. spółdz., przewidujący, że pełnomocnikiem na walnym zgromadzeniu nie mógłby zostać członek zarządu spółdzielni, wzorowany jest na przepisach prawa handlowego. Zaproponowano dopuszczenie możliwości wyłączenia z tego zakazu, mocą postanowienia statutu, spółdzielni liczących nie więcej niż 10 członków. Projektodawcy uznali, że odrębnie należy uregulować kwestię reprezentowania członka spółdzielni na walnym zgromadzeniu przez osobę będącą pracownikiem takiej spółdzielni (art. 36 § 6 pr. spółdz.).

Najobszerniejszą część nowelizacji prawa spółdzielczego stanowiły przepisy dotyczące przekształceń spółdzielni pracy. W uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej z 2011 r. wskazano, że prawo spółdzielcze nie przewidywało przepisów umożliwiających przekształcanie spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego (zob. szerzej: s. 28-30 uzasadnienia). Na takie przekształcenia z pominięciem postępowania likwidacyjnego nie zezwalało orzecznictwo Sądu Najwyższego.

Zdaniem projektodawców, za zmianą stanu prawnego przemawiało to, że „Spółdzielnie pracy mają, w opinii wielu partnerów rynkowych, niezrozumiałą formę własności (art. 3 Prawa spółdzielczego), nieczytelną strukturę zarządzania, brak im też możliwości pozyskiwania kapitału z zewnątrz w formie udziałów”. W uzasadnieniu stwierdzono, że „nadmierna ochrona tzw. spółdzielczego stosunku pracy” utrudnia bądź uniemożliwia elastyczne dostosowanie zatrudniania do warunków rynkowych i podnosi koszty pracy. W opinii projektodawców, skutkiem tego stanu rzeczy były masowe upadłości i likwidacje spółdzielni pracy, a także niepowstawanie nowych spółdzielni. Projektodawcy uznali, że możliwość przekształcenia należy ograniczyć do spółdzielni pracy ze względu na ich specyfikę (odmienność od spółdzielni socjalnych i mieszkaniowych), a także faktyczną potrzebę przekształcania takich spółdzielni w spółki, zgłaszaną przez zainteresowane spółdzielnie pracy. W uzasadnieniu podkreślono, że dzięki przyjęciu proponowanych przepisów „spółdzielnie pracy uzyskają nowy instrument dający możliwość wyboru w zakresie formy gospodarowania, bez konieczności stawiania spółdzielni w stan likwidacji bądź innych kosztownych działań”.

1.3. Spośród zaskarżonych przepisów zasadniczą nowość normatywną stanowią regulacje pozwalające na przekształcanie spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego. Z dniem 1 lipca 2011 r. do prawa spółdzielczego dodano, usytuowany wśród przepisów szczególnych dla spółdzielni pracy (część I, tytuł II pr. spółdz.), dział VI zatytułowany „Przekształcenia spółdzielni pracy” (art. 203e – art. 203x pr. spółdz.).

Przed wejściem w życie ustawy zmieniającej z 2011 r. zmiana formy prowadzenia działalności przez spółdzielnię pracy mogła nastąpić wyłącznie przez uprzednią likwidację spółdzielni (art. 113 – art. 129 pr. spółdz.) – co najpełniej zabezpiecza prawa członków spółdzielni pracy, a także osób trzecich (wierzycieli) – a następnie utworzenie na bazie substratu osobowego i majątkowego spółdzielni pracy innego rodzaju podmiotu, np. typowo komercyjnego, którym jest spółka prawa handlowego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego próby przekształcania spółdzielni pracy z pominięciem właściwej procedury likwidacyjnej konsekwentnie spotykały się z zarzutem obejścia prawa (zob. m.in. wyrok

SN z 20 czerwca 2007 r., sygn. akt V CSK 196/07, OSNC-ZD nr 2/2008, poz. 39 oraz powołane tam orzecznictwo).

Regulacja przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego przewidziana w art. 203e – 203x pr. spółdz. stanowi rozwiązanie istotnie uproszczone w porównaniu z trybem likwidacji spółdzielni pracy. Z uwagi na to, że jest to również zasadnicza nowość wśród wypracowanych od lat i dobrze znanych regulacji dotyczących spółdzielczości pracy, już w tym miejscu wymaga ogólnej charakterystyki.

Art. 203f pr. spółdz. stanowi, że spółdzielnia pracy może być przekształcona w spółkę handlową (spółkę przekształconą), czyli – zgodnie z definicją ustawową ujętą w art. 203e pkt 1 pr. spółdz. – spółkę osobową (spółkę jawną, partnerską, komandytową, komandytowo-akcyjną) albo spółkę kapitałową (spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, spółkę akcyjną). Przekształcenie jest fakultatywne (dobrowolne) – zależy od decyzji członków spółdzielni. Można wyróżnić jego trzy fazy: przygotowawczą, właścicielską, rejestracji (zob. art. 203j pr. spółdz.).

Faza przygotowawcza obejmuje:

Po pierwsze, podjęcie przez walne zgromadzenie członków spółdzielni „uchwały wszczynającej proces przekształcania w spółkę”, większością 3/4 głosów oddanych w obecności co najmniej połowy uprawnionych do głosowania (art. 203k).

Po drugie, przygotowanie przez zarząd spółdzielni pracy „planu przekształcenia” (art. 203l pr. spółdz.). Istotą tego planu jest ustalenie wartości bilansowej majątku przekształcanej spółdzielni, co służy m.in. ustaleniu wysokości kwot, które mają być wypłacone członkom spółdzielni niezainteresowanym uczestnictwem w spółce przekształconej. Do planu przekształcenia należy dołączyć: projekt uchwały w sprawie przekształcenia spółdzielni w spółkę handlową; projekt umowy spółki przekształconej; wycenę składników majątku (aktywów i pasywów) spółdzielni; sprawozdanie finansowe sporządzone dla celów przekształcenia.

Po trzecie, zbadanie planu przekształcenia i sporządzenie opinii przez biegłego rewidenta (art. 203m).

Po czwarte, zawiadomienie członków spółdzielni przez zarząd o „zamiarze podjęcia uchwały o przekształceniu”, dwukrotnie, w określonym terminie, z obligatoryjnym – co do zasady – załączeniem projektu uchwały o przekształceniu oraz projektu umowy albo statutu spółki przekształconej (art. 203n). Zawiadomienie to jest podstawowym źródłem informacji członków spółdzielni pracy o powzięciu decyzji „za” przekształceniem lub „przeciw” przekształceniu.

Faza właścicielska obejmuje:

Po pierwsze, podjęcie przez walne zgromadzenie członków spółdzielni „uchwały o przekształceniu spółdzielni w spółkę”, większością 3/4 głosów oddanych w obecności co najmniej połowy uprawnionych do głosowania (art. 203o § 1). Obligatoryjną treść tej uchwały określa art. 203o § 2 pr. spółdz. (zob. także art. 203x).

Po drugie, wezwanie członków spółdzielni pracy do złożenia oświadczenia o uczestnictwie w spółce przekształconej w terminie miesiąca od dnia podjęcia uchwały o przekształceniu (art. 203p). Członkowie, którzy nie wyrażą takiej woli, nie będą uczestniczyć w spółce przekształconej. Przepis ten jest związany z art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz., który przewiduje, że uchwała o przekształceniu powinna określić wysokości kwoty przeznaczonej na wypłaty dla członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej, która jest ustalana proporcjonalnie do udziałów przysługujących tym członkom i nie może przekroczyć 10% wartości bilansowej spółdzielni określonej w planie przekształcenia.

Po trzecie, zawarcie umowy albo podpisanie statutu spółki przez członków spółdzielni pracy, którzy złożyli oświadczenia o uczestnictwie w spółce przekształconej (art. 203q).

Z kolej faza rejestracji obejmuje złożenie wniosku o wpis spółki przekształconej do rejestru oraz wniosku o ogłoszenie przekształcenia (art. 203r). Wpisu dokonuje sąd rejestrowy. Wpis jest obligatoryjny i ma charakter konstytutywny. Spółdzielnia pracy staje się spółką przekształconą z chwilą wpisu spółki przekształconej do Krajowego Rejestru Sądowego. Po dokonaniu wpisu sąd rejestrowy z urzędu wykreśla z rejestru spółdzielnię pracy (art. 203g). Ogłoszenie o przekształceniu jest zamieszczane w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

Analiza przepisów o przekształceniach nie byłaby kompletna bez wzięcia pod uwagę treści zaskarżonych art. 203s, art. 203u oraz art. 203w pr. spółdz., do których Trybunał odniósł się w dalszej części uzasadnienia.

Już ogólna charakterystyka przepisów o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego wskazuje, że są one w znacznym stopniu wzorowane na regulacjach ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1030, ze zm.; dalej: kodeks spółek handlowych, k.s.h.) o przekształcaniu spółek prawa handlowego (art. 551 – art. 584 k.s.h.). W wielu wypadkach nowe przepisy prawa spółdzielczego stanowią dosłowne powtórzenie regulacji k.s.h. Budzi to poważne zastrzeżenia konstytucyjne.

Po pierwsze, spółdzielnia, a zatem również spółdzielnia pracy, ma zasadniczo odmienny charakter od spółki prawa handlowego. Spółdzielnia jest podmiotem, który umożliwia członkom korzystanie z konstytucyjnej wolności zrzeszania się. W konsekwencji w spółdzielni nie kapitał, lecz substrat osobowy ma decydujące znaczenie. Stosunki majątkowe między spółdzielnią a jej członkami są wyraźnie podporządkowane stosunkom niemajątkowym (stosunkowi członkostwa). Natomiast w spółce prawa handlowego dominują cele typowo komercyjne. Funkcjonowanie spółki z ograniczoną odpowiedzialności i spółki akcyjnej podporządkowane jest zasadzie prymatu kapitału nad czynnikiem osobowym (zob. szerzej: wyrok TK z 15 lipca 2009 r., sygn. K 64/07, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 110, cz. III, pkt 2, a także K. Pietrzykowski, *Spółdzielnia a spółka handlowa (I)*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” nr 6/1991, s. 65 i n.). Z uwagi na powyższe, stosowanie rozwiązań znanych z prawa spółek handlowych do spółdzielni może mieć miejsce tylko w wyjątkowych wypadkach, z uwzględnieniem specyfiki tych ostatnich podmiotów. W orzecznictwie Trybunału podkreśla się, że w świetle art. 58 ust. 1 Konstytucji ustawodawca nie może ingerować w istotę formy organizacyjno-prawnej, którą jest spółdzielnia, przez upodobnienie jej do działalności *stricte* komercyjnej (zob. wyrok z 14 lutego 2012 r., sygn. P 17/10, OTK ZU nr 2/A/2012, poz. 14, cz. III, pkt 3.2). Tymczasem kształt przepisów o przekształceniach spółdzielni pracy świadczy, że w przeważającej mierze regulacje k.s.h. zastosowano wprost.

Po drugie, przepisy k.s.h. o przekształcaniu spółek wywołują poważne wątpliwości w orzecznictwie oraz doktrynie prawnej. Wykorzystując te przepisy na potrzeby prawa spółdzielczego, ustawodawca na ogół nie podjął trudu wyjaśnienia tych wątpliwości, a to powoduje obecnie liczne trudności w stosowaniu prawa także przy przekształceniach spółdzielni pracy. Dokonywanie w taki sposób zmian prawnych budzi poważne zastrzeżenia w świetle zasady poprawnej legislacji oraz zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, które wynikają z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji).

2. Wzorce kontroli. Spółdzielczość w świetle Konstytucji.

2.1. Trybunał stwierdził, że z wniosku jednoznacznie wynika, że spośród licznych powołanych wzorców kontroli podstawowe znaczenie ma art. 58 ust. 1 Konstytucji. Przepis ten gwarantuje wolność zrzeszania się. Przez pryzmat art. 58 ust. 1 Konstytucji wnioskodawca postrzega wszystkie zaskarżone regulacje prawa spółdzielczego.

W orzecznictwie Trybunału ugruntowane jest, że spółdzielnie należy kwalifikować jako dobrowolne zrzeszenia w rozumieniu art. 12 Konstytucji, które umożliwiają korzystanie ich członkom z wolności zrzeszania się gwarantowanej przez art. 58 Konstytucji (zob. m.in. wyroki z: 5 lutego 2015 r., sygn. K 60/13, cz. III, pkt 2.2, 5.4; 12 stycznia 2012 r., sygn. Kp 10/09, OTK ZU nr 1/A/2012, poz. 4; cz. III, pkt 3.2-3.3; 29 maja 2001 r., sygn. K 5/01, OTK ZU nr 4/2001, poz. 87, cz. III, pkt 2; a także wyroki o sygn.: P 17/10, cz. III, pkt 3.2; K 64/07, cz. III, pkt 2). Stanowisko to jest spójne z przyjętą w prawie spółdzielczym definicją spółdzielni jako „dobrowolnego zrzeszenia nieograniczonej liczby osób” (art. 1 § 1 pr. spółdz.).

W niniejszej sprawie nie ma potrzeby szczegółowego omawiania kolejnych orzeczeń, które doprowadziły Trybunał do sformułowania powyższego stanowiska. Warto jednak przypomnieć podstawowe ustalenia przedstawione w wyroku pełnego składu z 12 stycznia 2012 r. o sygn. Kp 10/09, w którym Trybunał podsumował i rozwinął dotychczasowe *acquis constitutionnel* (cz. III, pkt 3.2-3.3).

Po pierwsze, jeszcze w świetle poprzednich przepisów konstytucyjnych Trybunał wywiódł, że możliwość zrzeszania się ma na celu wspólne rozwijanie obywatelskiej aktywności społecznej, gospodarczej, kulturalnej, a także politycznej. Wspólny czynny udział obywateli w życiu społecznym może przybierać w konkretnych sytuacjach różną postać i konkretne cele wspólnej działalności obywateli są także bardzo różne. Przepisy ustaw zwykłych przewidują różnorodne postacie organizacyjne wspólnej aktywności społecznej obywateli, dostosowane do różnych potrzeb. Ustawodawca, mając na względzie przede wszystkim ochronę interesów obywateli, zarówno tych zorganizowanych, jak i tych, którzy pozostali poza organizacją, może z poszczególnymi formami organizacyjno-prawnymi wiązać różne skutki prawne.

Po drugie, przepisy obecnej Konstytucji określają zasadę wolności zrzeszania się w sposób bardzo ogólny. Art. 12 Konstytucji, proklamujący jedną z zasad ustrojowych państwa, obejmuje swoim zakresem wolność tworzenia i działania nie tylko organizacji odpowiadających swym charakterem wymienionym w tym przepisie typom, czyli związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich i fundacji, ale także „innych dobrowolnych zrzeszeń”. To ostatnie określenie obejmuje swym zakresem spółdzielnie.

Po trzecie, gwarantujący wolność zrzeszania się art. 58 Konstytucji znajduje się w części rozdziału II Konstytucji, która zaopatrzona została tytułem „Wolności i prawa polityczne”, co nie oznacza wyłączenia spod konstytucyjnej ochrony zrzeszeń niemających „politycznego” charakteru. Istotą zrzeszania się jest wspólne rozwijanie różnych aspektów obywatelskiej aktywności, nie tylko politycznej, ale także kulturalnej czy gospodarczej. Tym samym o tym, czy dana organizacja będzie korzystać z gwarancji wynikających z art. 58 Konstytucji, nie może decydować wyłącznie charakter prowadzonej przez nią działalności.

Po czwarte, wolność zrzeszania się stanowi wyraz funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, które dzięki możliwości samodzielnego tworzenia zrzeszeń zachowuje pewną niezależność od państwa. Aby dany związek między ludźmi można było uznać za zrzeszenie, musi mieć on określone i niezbędne cechy. Przede wszystkim musi to być struktura oparta na dobrowolnej przynależności, co wynika z istoty pojęcia wolności. Ponadto struktura ta musi zostać stworzona w celu realizacji wspólnie ustalonych

zamierzeń, które będą osiągane za pomocą wybranych środków. Wreszcie członkowie danego zrzeszenia powinni przyjąć określony sposób podejmowania decyzji uznawanych za wspólne, który odpowiada minimalnym standardom demokracji.

Po piąte, szczegółowe przesłanki zrzeszania się konkretyzuje ustawodawstwo zwykle. Określa ono przede wszystkim sposób powstawania, struktury organizacyjne oraz możliwości rozwiązywania określonych zrzeszeń. Ustawy zwykle tworzą gotowe formy (wzory) prawne, wśród których obywatele pragnący jednoczyć swoją działalność mają swobodę wyboru w zależności od celów, jakie pragną wspólnie realizować, oraz skutków, jakie chcą osiągnąć. Liczba tych form organizacyjno-prawnych proponowanych przez ustawodawcę jest znaczna. W tym zakresie ustawodawca ma dużą swobodę decyzyjną, co nie znaczy, że swoboda ta jest absolutna. Tworząc określone formy prawne, ustawodawca musi mieć na względzie przede wszystkim ochronę interesów obywateli, zarówno tych zorganizowanych, jak i tych, którzy pozostają poza organizacją.

Trybunał konsekwentnie podkreśla, że tworzenie i działalność spółdzielni podlega ochronie konstytucyjnej – ma wymiar konstytucyjny (tak m.in. wyroki o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 2; K 64/07, cz. III, pkt 2). Spółdzielczość (a zatem także poszczególne rodzaje spółdzielni) nie powinna być dezintegrowana i eliminowana przez rozwiązania prawne, które upodabniają ją do działalności *stricte* komercyjnej (zob. wyrok TK o sygn. P 17/10, cz. III, pkt 3.2).

2.2. Istotna część zaskarżenia dotyczy regulacji znajdujących zastosowanie wyłącznie do spółdzielni pracy. Niezbędne jest zatem odniesienie się do konstytucyjnych uwarunkowań spółdzielczości pracy.

Spółdzielnia pracy jest rodzajem spółdzielni, a zatem „dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą” (art. 1 § 1 pr. spółdz.). Przepisy o spółdzielniach pracy zamieszczone zostały w prawie spółdzielczym. Zastosowanie znajdują do nich „przepisy wspólne” o spółdzielniach (część I, tytuł I pr. spółdz.), a także przepisy szczególne dla spółdzielni pracy (część I, tytuł II, dział III i VI pr. spółdz.).

Zgodnie z ogólnymi zasadami prawa spółdzielczego, spółdzielnia pracy prowadzi działalność gospodarczą na zasadach rachunku ekonomicznego, zapewniając korzyści członkom spółdzielni (art. 67 pr. spółdz.). Specyficzny jest jednak przedmiot tej działalności oraz sposób jej prowadzenia. Zgodnie z art. 181 pr. spółdz., przedmiotem gospodarczej działalności spółdzielni pracy jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Spółdzielnia pracy i członek spółdzielni mają obowiązek pozostawania ze sobą w stosunku pracy (art. 182 § 1 pr. spółdz.). Prawo spółdzielcze zapewnia szczególną ochronę pracy wykonywanej przez członków-pracowników na podstawie spółdzielczej umowy o pracę.

Szczególnym rodzajem spółdzielni pracy są spółdzielnie inwalidów oraz spółdzielnie niewidomych. Przedmiotem ich działalności jest zawodowa i społeczna rehabilitacja inwalidów i niewidomych przez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie (art. 181a § 1 pr. spółdz.). Z kolei spółdzielnie pracy rękodzieła ludowego i artystycznego tworzą nowe i kultywują tradycyjne wartości kultury materialnej, organizują i rozwijają rękodzieło ludowe i artystyczne, sztukę i przemysł artystyczny (art. 181a § 2 pr. spółdz.). Wymienione powyżej rodzaje spółdzielni pracy, ze względu na istotny charakter społeczny wykonywanych przez nie zadań, korzystają ze szczególnej pomocy państwa (art. 181a § 3 pr. spółdz.). Ponadto spółdzielnie pracy mogą prowadzić

działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska (art. 1 § 2 pr. spółdz.).

Szczególny charakter działalności spółdzielni pracy odróżnia je od spółek prawa handlowego, których podstawowym celem jest działalność *stricte* zarobkowa – komercyjna (zob. wyrok TK o sygn. K 64/07, cz. III, pkt 2).

Trybunał stwierdził, że członkowie spółdzielni pracy korzystają z konstytucyjnej wolności zrzeszania się. Nie wyklucza tego prowadzenie przez spółdzielnie pracy działalności gospodarczej, albowiem – jak wskazano powyżej – organizacyjno-prawna forma zrzeszenia się, jaką jest spółdzielnia, jest bardzo pojemna (zob. wyrok TK o sygn. Kp 10/09, cz. III, pkt 3.3). Obejmuje nie tylko spółdzielnie mieszkaniowe, które prowadzą tzw. działalność bezwynikową, ale także m.in. spółdzielnie produkcji rolnej oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

Charakter działalności prowadzonej przez spółdzielnie pracy powoduje, że mają one wynikający z Konstytucji szczególny status prawny, związany z ich rolą w realizacji zadań państwa (zob. podobnie w stosunku do spółdzielni mieszkaniowych wyrok TK o sygn. K 64/07, cz. III, pkt 2 oraz powołane tam orzecznictwo). Art. 24 Konstytucji, zamieszczony wśród zasad ustrojowych państwa, przewiduje, że praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z art. 65 ust. 5 Konstytucji, władze publiczne mają obowiązek prowadzić politykę zmierzającą do pełnego, produktywnego zatrudnienia. Konstytucja wskazuje, że polityka ta powinna być prowadzona przez realizowanie programów zwalczania bezrobocia, w tym organizowanie i wspieranie poradnictwa i szkolenia zawodowego oraz robót publicznych i prac interwencyjnych. Władze publiczne mają jednak obowiązek podejmować również inne działania zmierzające do tworzenia i ochrony miejsc pracy. Obejmuje to tworzenie ram prawnych umożliwiających podejmowanie osobom fizycznym działań, które zapewnią im pracę. Takie ramy prawne zapewniają przepisy o spółdzielniach pracy. Ponadto spółdzielnie pracy niewidomych i inwalidów realizują zadania państwa określone w art. 69 Konstytucji, który przewiduje, że osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.

Z uwagi na powyższe Trybunał nie podzielił stanowiska Marszałka Sejmu, że regulacja prawna umożliwiająca przekształcanie spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego jest „co najmniej konstytucyjnie neutralna” (s. 72 stanowiska). Wolność zrzeszania się obejmuje uprawnienie do założenia spółdzielni, przystąpienia i przynależności do niej oraz wystąpienia z niej. Wszelkie ograniczenia w zakresie korzystania z tych praw muszą być traktowane jako ingerencja w wolność jednostki i stąd ich dopuszczalność podlega konstytucyjnej kontroli (zob. wyroki TK o sygn.: K 5/01, cz. III, pkt 6; K 60/13, cz. III, pkt 5.4).

2.3. Przedstawione przez wnioskodawcę zarzuty oraz wzorce kontroli uzasadniają zwrócenie uwagi na konstytucyjne gwarancje praw majątkowych członków spółdzielni.

Spółdzielnie są osobami prawnymi (art. 11 § 1 pr. spółdz.), czyli samodzielny podmiotami prawa, którym przysługują własność i inne prawa majątkowe. W odróżnieniu od innych osób prawnych na płaszczyźnie majątkowej funkcjonowania spółdzielni szczególne istotny wpływ ma ich charakter korporacyjny, jako dobrowolnych zrzeszeń członków, w których interesie prowadzą one swoją działalność. W konsekwencji w art. 3 pr. spółdz. podkreślono, że majątek spółdzielni jest prywatną własnością jej członków.

Relacje między spółdzielnią a jej członkami mają aspekt nie tylko „wolnościowy”, ale także majątkowy (zob. m.in. wyrok TK o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 6). Członek spółdzielni zobowiązany jest do określonych świadczeń wobec niej. Z drugiej strony, z

tytułu członkostwa wynikają określone roszczenia majątkowe wobec spółdzielni. W dotychczasowym orzecznictwie Trybunał stwierdził m.in., że „byłemu członkowi spółdzielni nie można, powołując się na ochronę własności spółdzielni, odmówić zwrotu kwoty odpowiadającej jego udziałowi w majątku spółdzielni” (wyrok TK o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 6).

Prawa majątkowe członków spółdzielni podlegają ochronie na podstawie art. 64 Konstytucji. W orzecznictwie Trybunału podkreśla się, że powołany przez wnioskodawcę art. 64 ust. 2 Konstytucji nie tylko „nawiązuje do zasady równości, ale też daje wyraz ogólnemu stwierdzeniu, że wszystkie prawa majątkowe muszą podlegać ochronie prawnej. Na ustawodawcy zwykłym spoczywa tym samym nie tylko obowiązek pozytywny ustanowienia przepisów i procedur udzielających ochrony prawnej prawom majątkowym, ale także obowiązek negatywny powstrzymania się od przyjmowania regulacji, które owe prawa mogłyby pozbawiać ochrony prawnej lub też ochronę tę ograniczać” (wyrok TK z 13 kwietnia 1999 r., sygn. K 36/98, OTK ZU nr 3/1999, poz. 40, cz. III, pkt 2; tak również wyrok TK z 2 czerwca 1999 r., sygn. K 34/98, OTK ZU nr 5/1999, poz. 94, cz. III, pkt 3).

W orzecznictwie Trybunału utrwalone jest również, że choć spółdzielnia jest w sensie formalnym właścicielem określonych rzeczy i podmiotem praw majątkowych, to jej majątek należy do zbiorowości jej członków (zob. wyrok o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 2, a także o sygn. P 17/10, cz. III, pkt 3.3). Ochrona własności spółdzielni jako własności grupowej jest uzasadniona tylko o tyle, o ile służy ochronie praw przysługujących członkom (zob. m.in. wyrok TK z 25 lutego 1999 r., sygn. K 23/98, OTK ZU nr 2/1999, poz. 25, cz. III, pkt 11, a także wyrok o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 2). Własność spółdzielcza ma służebny charakter wobec praw majątkowych członków spółdzielni. Spółdzielnia nie jest bowiem abstrakcyjną konstrukcją prawną, podstawą jej bytu prawnego są osoby fizyczne (lub osoby prawne), a majątek należący do spółdzielni ma w świetle prawa służyć zaspokajaniu potrzeb tych osób. Tym samym poddając konstytucyjnej kontroli przepisy ingerujące w prawa majątkowe członków spółdzielni, należy mieć na uwadze, że uzasadnieniem istnienia spółdzielni zarówno w sensie prawnym, jak i ekonomicznym jest realizacja interesów jej członków (zob. wyrok TK o sygn. K 60/13, cz. III, pkt 5.3.2).

2.4. Powołane przez wnioskodawcę wzorce kontroli i bogate orzecznictwo Trybunału w sprawach spółdzielczych dają podstawę do sformułowania konstytucyjnych standardów dopuszczalności przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego. Standardy te nie tylko służyły ocenie konstytucyjności zaskarżonych przepisów, lecz także powinny być impulsem dla ustawodawcy do zmiany budzących zastrzeżenia przepisów o przekształcaniach spółdzielni pracy. Powinny zostać również uwzględnione w toku prac parlamentarnych nad nowym prawem spółdzielczym (zob. projekt ustawy – Prawo spółdzielcze, druk sejmowy nr 980/VII kadencja z 25 lipca 2012 r.).

Przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego jest dopuszczalne, jeżeli prawna regulacja tego procesu, we wszystkich fazach, łącznie spełnia następujące standardy konstytucyjne: 1) dobrowolności (fakultatywności) przekształcenia, 2) skutecznej ochrony praw członków przekształcanej spółdzielni pracy, 3) kontynuacji (ciągłości) podmiotu przekształcanego.

Po pierwsze, w świetle wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji), z której korzystają członkowie spółdzielni pracy, a także zgodnie z konstytucyjnymi (art. 12 Konstytucji) oraz spółdzielczymi (art. 1 § 1 pr. spółdz.) wymogami demokracji, przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego nie może być przymusowe (obligatoryjne). Powinno być procesem zależnym wyłącznie od woli członków spółdzielni, a nie jej organu wykonawczego – zarządu, a tym bardziej osób trzecich. Członkowie

spółdzielni przez organ przedstawicielski (walne zgromadzenie) powinni decydować, kwalifikowaną większością głosów oraz z zachowaniem odpowiedniego quorum, o zainicjowaniu tego procesu i sposobie jego przeprowadzenia. Obejmuje to w szczególności wybór docelowej formy prawnej przekształcenia.

Gwarancja wolności zrzeszania się wymaga przyjęcia procedur zapewniających członkom przekształcanej spółdzielni pracy dostęp do informacji o procesie przekształcenia, co jest również konieczne dla skutecznej ochrony ich praw. Członkowie spółdzielni pracy powinni być odpowiednio wcześniej i indywidualnie zawiadomieni na piśmie o zwołaniu walnego zgromadzenia spółdzielni, rozpoczynającego proces przekształcenia, a także walnego zgromadzenia, na którym ma zostać podjęta uchwała o przekształceniu.

Konstytucyjna wolność zrzeszania się obejmuje prawo jednostki do wystąpienia z organizacji społecznej. W konsekwencji każdy członek spółdzielni pracy ma prawo nieuczestniczenia w spółce przekształconej. W świetle art. 58 ust. 1 Konstytucji nie można przyjmować rozwiązań krępujących swobodę jednostki w tym zakresie, a zatem również mających na celu zniechęcanie członków spółdzielni do skorzystania z prawa nieuczestniczenia w spółce przekształconej. Przekształcenie ma immanentny związek z prawami i obowiązkami członków spółdzielni pracy, a zatem możliwością wpływu na działania jednostki organizacyjnej, w której uczestniczą.

Po drugie, przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego jest dopuszczalne, jeżeli przewidziane zostały instrumenty skutecznie chroniące prawa członków przekształcanej spółdzielni pracy. Przepisy regulujące przekształcenie powinny zapewniać równą ochronę praw, w tym majątkowych, członkom spółdzielni pracy uczestniczącym oraz nieuczestniczącym w spółce przekształconej (art. 32 ust. 1 oraz art. 64 ust. 2 Konstytucji).

Ustawodawca nie może dawać pierwszeństwa interesom spółdzielni przekształcanej, a następnie spółki przekształconej, przed prawami członków spółdzielni pracy, którzy nie zdecydowali się na uczestnictwo w spółce przekształconej. Własność spółdzielcza ma bowiem służebny charakter wobec praw majątkowych członków spółdzielni. Członkowie nieuczestniczący w spółce przekształconej powinni otrzymać co najmniej zwrot wartości ich wszystkich praw majątkowych w spółdzielni pracy (art. 64 Konstytucji).

Przepisy regulujące przekształcenie powinny zapewniać również ochronę pracy świadczonej przez członków przekształcanej spółdzielni pracy (art. 24 zdanie pierwsze oraz art. 65 ust. 5 Konstytucji) w postaci kontynuacji stosunków pracowniczych. Jeżeli przekształceniu podlega spółdzielnia pracy niewidomych lub inwalidów powinna zostać zapewniona szczególna ochrona członkom tej spółdzielni, zarówno uczestniczącym, jak i nieuczestniczącym w spółce przekształconej. W świetle art. 69 Konstytucji władze publiczne zobowiązane są zapewnić członkom spółdzielni o ograniczonych możliwościach adaptacyjnych pomoc w przysposobieniu do pracy na nowych warunkach.

Po trzecie, z istoty przekształcenia wynika, że musi być ono oparte na zasadzie kontynuacji, czyli ciągłości podmiotu przekształcanego. Ustawodawca zobowiązany jest przyjąć regulacje szczegółowe, zmierzające do zapewnienia w jak najszerszym zakresie tożsamości personalnej i majątkowej przekształcanego podmiotu. Jest to również konieczne dla ochrony praw wierzycieli spółdzielni pracy. Zarazem ustawodawca nie może wprowadzać rozwiązań, które prowadziłyby do dekompozycji stosunków korporacyjnych i majątkowych w przekształcanym podmiocie. Dobrodziejstwem zasady kontynuacji nie powinny być obejmowane osoby trzecie, czyli niebędące członkami spółdzielni przekształcanej. Powodowałyby to nie tylko wadliwość konstrukcyjną i systemową

przyjętej regulacji (art. 2 Konstytucji), lecz także ingerencję w wolność zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji) oraz prawa majątkowe członków spółdzielni (art. 64 Konstytucji).

3. Ocena zarzutu niezgodności art. 16a prawa spółdzielczego z powołanymi wzorcami kontroli.

3.1. Art. 16a pr. spółdz. został dodany od 1 lipca 2011 r. do działu III prawa spółdzielczego (zawartego w tytule I – „Przepisy wspólne”, części I tej ustawy), który reguluje kwestie dotyczące członków spółdzielni, ich praw i obowiązków.

Treść art. 16a pr. spółdz. jest następująca: „Spadkobierca zmarłego członka spółdzielni dziedziczy udziały, jeżeli jest członkiem spółdzielni lub złożył deklarację przystąpienia do spółdzielni. Jeżeli spadkobierców jest więcej niż jeden, powinni oni wskazać jednego spośród siebie, który uzyskuje prawo do udziałów, chyba że podzielą oni udziały między tych spadkobierców, którzy złożyli deklarację przystąpienia do spółdzielni. Spółdzielnia nie może odmówić przyjęcia w poczet członków spadkobierców dziedziczących udziały, jeżeli odpowiadają oni wymogom określonym w statucie”.

Zaskarżony przepis uzupełnia dotychczasową regulację prawną dotyczącą konsekwencji śmierci członka spółdzielni. Zgodnie z art. 25 § 1 pr. spółdz., śmierć członka spółdzielni będącego osobą fizyczną powoduje ustanie członkostwa. Jest to regulacja odpowiadająca zrzeszeniowemu charakterowi spółdzielni, który przejawia się w połączeniu praw osobistych (wyrażonych stosunkiem członkostwa) i majątkowych (związanych z udziałem w majątku spółdzielni). Oba rodzaje uprawnień są ze sobą ściśle związane, dlatego ustanie członkostwa (zarówno z powodu śmierci, jak też wystąpienia ze spółdzielni za wypowiedzeniem) powoduje obowiązek wypłaty udziału byłego członka na podstawie zatwierdzonego sprawozdania finansowego za rok, w którym członkostwo ustało. Udział lub udziały są prawem związanym z członkostwem w spółdzielni i bez członkostwa nie mogą istnieć. Prawa majątkowe związane z członkostwem w spółdzielni mają charakter dziedziczny, o czym jednoznacznie świadczy treść art. 25 § 2 pr. spółdz. Skoro jednak w chwili śmierci ustaje członkostwo spadkodawcy, to równocześnie przekształceniu ulega związane z nim prawo majątkowe do udziałów w spółdzielni. W miejsce udziałów przysługujących spadkodawcy pojawia się roszczenie o wypłatę ich wartości, które wchodzi w skład masy spadkowej.

W odniesieniu do sukcesji praw majątkowych związanych z członkostwem w spółdzielni prawo spółdzielcze przewiduje szczególne rozwiązanie w art. 16 § 3, który stanowi, że członek spółdzielni w deklaracji przystąpienia do niej lub w osobnym pisemnym oświadczeniu może wskazać osobę, której spółdzielnia obowiązana jest po jego śmierci wypłacić udziały. Prawo z tego tytułu nie wchodzi do spadku.

Natomiast kwestionowany przez wnioskodawcę art. 16a pr. spółdz. wprowadza kolejne rozwiązanie szczególne. Pozwala spadkobiercy lub spadkobiercom członka wstąpić – na zasadzie wyjątku – w prawa związane z udziałami, które przysługiwały spadkodawcy. Oznacza to, że w takiej sytuacji udziały nie podlegają umorzeniu, ale zostają zapisane na rachunek spadkobiercy, który jest członkiem danej spółdzielni lub do niej przystąpi. Odmowa przyjęcia w poczet członków spółdzielni może nastąpić tylko w sytuacji, gdy dana osoba nie spełnia kryteriów określonych w statucie. Ustawodawca poszerzył zatem zakres uprawnień spadkobierców. Poza roszczeniem o zwrot wartości udziałów spadkobierca może, jeśli spełnienia określone w art. 16a pr. spółdz. przesłanki, odziedziczyć udziały przysługujące spadkodawcy i wstąpić w majątkowe uprawnienia zmarłego członka spółdzielni. Jeżeli żaden ze spadkobierców nie skorzysta z uprawnienia przewidzianego w art. 16a pr. spółdz. albo nie zostanie przyjęty w poczet członków

spółdzielni, to dziedziczenie odbywa się na zasadach ogólnych i obejmuje roszczenie o zwrot wartości udziałów przysługujących spadkodawcy.

3.2. Wnioskodawca sformułował w stosunku do art. 16a pr. spółdz. kilka zarzutów, wiążąc je z poszczególnymi wzorcami kontroli konstytucyjności. Jak wskazał Marszałek Sejmu, w tej części wniosku wystąpiła rozbieżność pomiędzy *petitum* i uzasadnieniem.

W *petitum* jako wzorce kontroli wskazane zostały: art. 2, art. 21 ust. 1, art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 1 Konstytucji. Natomiast w uzasadnieniu poza wymienionymi przepisami Konstytucji wskazano, że ograniczenie ochrony praw majątkowych (art. 64 ust. 1 Konstytucji) oraz prawa dziedziczenia (art. 21 ust. 1 Konstytucji) zostało dokonane z naruszeniem art. 31 ust. 3 Konstytucji. Ponadto wnioskodawca wskazał, że art. 16a pr. spółdz. jest niezgodny z art. 58 ust. 1 Konstytucji, ponieważ z jednej strony ogranicza swobodę organów spółdzielni przyjęcia w poczet członków spadkobierców, którzy chcą odziedziczyć udziały zmarłego członka, natomiast z drugiej strony ogranicza wolność spadkobierców, którzy z tego samego powodu muszą zostać członkami spółdzielni.

Trybunał stwierdził, że zgodnie z ugruntowaną w europejskiej kulturze prawnej zasadą *falsa demonstratio non nocet*, decydujące znaczenie należy przypisać nie tyle żądaniu wskazanemu w *petitum* wniosku, ile całej treści wniosku z uwzględnieniem uzasadnienia (zob. m.in. wyrok TK z 15 lipca 2013 r., sygn. K 7/12, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 76, cz. III, pkt 1.3 i powołane tam orzecznictwo). Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, zasada ta znajduje zastosowanie nie tylko w odniesieniu do przedmiotu kontroli, ale także wzorców kontroli (zob. wyrok z 8 lipca 2002 r., sygn. SK 41/01, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 51, cz. III, pkt 2). Biorąc powyższe pod uwagę, Trybunał uznał, że zamiarem wnioskodawcy było zainicjowanie kontroli art. 16a pr. spółdz. z następującymi wzorcami: art. 2, art. 21 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1, art. 58 ust. 1 i art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

3.3. Zarzuty wnioskodawcy dotyczą zarówno sposobu sformułowania art. 16a pr. spółdz., jak i jego treści.

Pierwsza grupa zarzutów dotyczy naruszenia art. 2 Konstytucji, a w szczególności zasady poprawnej legislacji i zasady określoności prawa – wywodzonych z klauzuli demokratycznego państwa prawnego. Wbrew twierdzeniom wnioskodawcy treść art. 16a pr. spółdz. nie jest niejasna ani nieprecyzyjna. Przepis ten zawiera elementy normy prawnej, która rozszerza zakres praw dziedziczonych – dzięki możliwości przejęcia w drodze sukcesji uniwersalnej udziałów w spółdzielni, a nie tylko roszczenia o zwrot ich wartości. Określony został zarówno przedmiot dziedziczenia, jak i krąg osób, którym dziedziczone prawo przysługuje, a także zostały wskazane przesłanki dziedziczenia. Art. 16a pr. spółdz. powinien być interpretowany i stosowany wraz z przepisami regulującymi prawo spadkowe, zawartymi zarówno w prawie spółdzielczym, jak i ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2014 r. poz. 121, ze zm.; dalej: k.c.). Wykorzystanie podstawowych reguł wykładni prawa umożliwia dekodowanie treści norm określających zasady dziedziczenia udziałów w spółdzielni.

Również zarzut braku uzasadnienia wprowadzenia szczególnego rozwiązania w stosunku do ogólnych zasad dziedziczenia nie może być uznany za trafny i prowadzący do obalenia domniemania konstytucyjności. *Ratio legis* ocenianego przepisu jest poszerzenie zakresu dziedziczenia i umożliwienie kontynuowania przez spadkobiercę uczestnictwa w spółdzielni dzięki przejęciu udziałów należących do zmarłego członka.

W konsekwencji Trybunał stwierdził, że art. 16a pr. spółdz. jest zgodny z zasadami poprawnej legislacji oraz określoności prawa wywodzonymi z klauzuli demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji).

Kolejny zarzut dotyczy *meritum* przyjętego w art. 16a prawa spółdzielczego rozwiązania. Zdaniem wnioskodawcy, przepis ten ogranicza zdolność dziedziczenia udziałów w spółdzielni wobec tych spadkobierców, którzy nie są jej członkami ani nie złożą deklaracji o przystąpieniu do spółdzielni. Oznacza to, w ocenie wnioskodawcy, naruszenie ustrojowej zasady ochrony dziedziczenia (art. 21 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji) oraz powszechnej gwarancji własności i innych praw majątkowych oraz dziedziczenia (art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Trybunał stwierdził, że treść zakwestionowanego przepisu nie potwierdza zasadności powyższego zarzutu. Dziedziczenie udziałów dotyczy wszystkich spadkobierców. Ustawodawca nie ograniczył tego uprawnienia jedynie do określonego kręgu następców prawnych, np. członków rodziny, spadkobierców ustawowych czy testamentowych. Każdy spadkobierca, niezależnie od tytułu nabycia spadku, może skorzystać z uprawnienia do dziedziczenia udziałów. Ustawodawca zezwolił na podział udziałów pomiędzy spadkobierców, a zatem nie ma konieczności, aby dziedziczyła je tylko jedna osoba. Także przesłanka członkostwa w spółdzielni jest racjonalna i konieczna, ponieważ udział jest prawem związanym z członkostwem. Wynika ona z natury dziedziczonego prawa, które może przysługiwać tylko członkowi spółdzielni i bez członkostwa traci rację bytu.

Nie można tracić z pola widzenia, że dziedziczenie udziałów jest rozwiązaniem, które poszerza możliwości nabycia w drodze dziedziczenia praw należnych spadkodawcy. W dotychczasowym stanie prawnym po śmierci członka udziały podlegały umorzeniu, a w skład majątku spadkowego wchodziło roszczenie o zwrot ich wartości. Trafnie wskazał Marszałek Sejmu, że wypłata wartości udziałów może stanowić zdarzenie niepewne. Dokonywana jest na podstawie sprawozdania finansowego spółdzielni za rok, w którym ustało członkostwo, ale na zasadach i w terminach określonych w statucie, np. z nadwyżki bilansowej za rok kolejny po zatwierdzeniu sprawozdania.

Niezasadny jest także argument, jakoby rozwiązanie przyjęte w art. 16a pr. spółdz. ograniczało możliwości dysponowania częścią majątku przez spadkodawcę. Ustawodawca, wprowadzając możliwość dziedziczenia udziałów, nie zrezygnował z możliwości wyłączenia wolą członka spółdzielni wartości jego udziałów z masy spadkowej (art. 16 § 3 pr. spółdz.). Zgodnie z zasadą swobody testowania nie można odmówić spadkodawcy prawa wskazania spadkobiercy, który uzyska roszczenie o wypłatę wartości udziałów lub odziedziczy udziały w spółdzielni.

Wskazane argumenty przesądziły o uznaniu przez Trybunał, że art. 16a pr. spółdz. jest zgodny z art. 21 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji oraz z art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Zdaniem wnioskodawcy, przesłanka dziedziczenia udziałów, jaką jest konieczność bycia członkiem lub przystąpienia do danej spółdzielni, narusza zasadę równości wobec prawa, ponieważ tylko spadkobiercy spełniający jeden z powyższych wymogów mogą nabyć w drodze dziedziczenia udziały przysługujące spadkodawcy. Trybunał uznał, że wymóg członkostwa jest racjonalny i uzasadniony, a wprowadzone w art. 16a pr. spółdz. rozwiązanie ogranicza możliwość odmowy przyjęcia spadkobiercy w poczet członków jedynie do sytuacji, gdy nie spełnia on wymogów statutowych. Każdy ze spadkobierców może wyrazić wolę dziedziczenia udziałów. Art. 16a pr. spółdz. nie narusza art. 32 ust. 1 Konstytucji, albowiem nie różnicuje w sposób nieuprawniony pozycji spadkobierców w zakresie dziedziczenia udziałów.

Kolejny zarzut wnioskodawcy dotyczy naruszenia przez art. 16a pr. spółdz. wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji). Spółdzielnia jest zobowiązana do przyjęcia w poczet swoich członków spadkobierców, którzy chcą odziedziczyć udziały w tej spółdzielni, jeżeli spełniają wymogi określone w statucie. Nie jest to zatem bezwzględny obowiązek przyjęcia określonej osoby lub osób w poczet członków zrzeszenia, jakim jest spółdzielnia. Przepis ten ogranicza jedynie możliwość arbitralnej odmowy, z którą wiąże się niemożność dziedziczenia udziałów. Ustawodawca nie ograniczył swobody decyzyjnej spółdzielni w sposób nadmierny. Każda spółdzielnia, w granicach prawa, może określić warunki członkostwa, które odpowiadają jej specyfice.

Obowiązek przystąpienia do spółdzielni jako przesłanka dziedziczenia udziałów nie narusza także wolności zrzeszania się spadkobierców zmarłego członka. Jeżeli nie zdecydują się na złożenie deklaracji członkowskiej albo nie będą spełniać kryteriów uzyskania członkostwa określonych w statucie spółdzielni, to w miejsce dziedziczenia udziałów wejdzie w skład masy spadkowej roszczenie o wypłatę przez spółdzielnię ich wartości. Wybór uczestnictwa w spółdzielni ma zatem znaczenie jedynie dla postaci prawa majątkowego, jakie odziedziczą.

Z uwagi na powyższe Trybunał stwierdził, że art. 16a pr. spółdz. jest zgodny z art. 2, art. 21 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1, art. 58 ust. 1 i art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

4. Ocena zarzutu niezgodności art. 36 § 5 i 6 prawa spółdzielczego z powołanymi wzorcami kontroli.

Zgodnie z zaskarżonym art. 36 § 5 pr. spółdz., członek zarządu spółdzielni nie może być pełnomocnikiem na walnym zgromadzeniu. Nie dotyczy to spółdzielni liczących nie więcej niż dziesięciu członków, o ile statut nie stanowi inaczej. Podniesiony przez wnioskodawcę zarzut, że przewidziane w art. 36 § 5 pr. spółdz. rozwiązanie stanowi przejaw nadmiernej ingerencji w autonomię i samorządność spółdzielni – przez co narusza art. 58 ust. 1 Konstytucji – Trybunał uznał za nietrafny.

Trybunał wskazał przede wszystkim na istotę pełnomocnictwa, czyli jednostronnej czynności prawnej, która daje możliwość zastępowania mocodawcy w podejmowaniu określonych czynności. Zgodnie z art. 36 § 3 pr. spółdz., ustawodawca pozostawił każdej spółdzielni rozstrzygnięcie w statucie co do wprowadzenia możliwości uczestnictwa członka spółdzielni w walnym zgromadzeniu przez pełnomocnika. Celem pełnomocnictwa, o którym mowa w art. 36 pr. spółdz., jest umożliwienie uczestnictwa członka spółdzielni w zarządzaniu tym podmiotem nie osobiście, ale przez osobę upoważnioną. Określenie, kto może pełnić funkcję pełnomocnika, ma w tej regulacji charakter drugorzędny. Zarazem spółdzielnia, jako samodzielne zrzeszenie, może przesądzić w statucie, że członkowie muszą angażować się w jej działalność przez osobisty udział w walnym zgromadzeniu.

Wprowadzając możliwość zastępowania członków spółdzielni podczas walnego zgromadzenia, ustawodawca w sposób racjonalny ukształtował regulację dotyczącą pełnomocnictw, starając się zagwarantować prawidłowe działanie tej instytucji, w tym odzwierciedlenie w działaniach pełnomocnika rzeczywistej woli mocodawcy. Służą temu nie tylko zakazy podmiotowe dotyczące osoby pełnomocnika, ale również reguła, że pełnomocnik może zastępować wyłącznie jednego członka spółdzielni (art. 36 § 4 pr. spółdz.).

Trybunał stwierdził, że zaskarżone regulacje ustawowe służą zabezpieczeniu przed wystąpieniem dysfunkcji w spółdzielniach. Walne zgromadzenie członków jest najwyższym organem spółdzielni, który podejmuje najistotniejsze rozstrzygnięcia dotyczące działalności spółdzielni, m.in. określa kierunki jej rozwoju, które ma realizować

zarząd. Kontroluje również jej pozostałe władze – w tym zarząd – udzielając absolutorium jego członkom. Z tych powodów istnieje potencjalny konflikt interesów członków spółdzielni i członków zarządu spółdzielni. Zatem zakaz występowania członka zarządu spółdzielni jako pełnomocnika na walnym zgromadzeniu, które ma za zadanie m.in. dokonać oceny działalności zarządu, jest podyktowany zapobieganiem konfliktom interesów i ewentualnemu wykorzystywaniu pełnomocnictwa wbrew woli mocodawcy. Członek zarządu jako pełnomocnik współdecydowałby o ocenie swojej pracy na rzecz spółdzielni.

Zdaniem wnioskodawcy, art. 36 § 5 pr. spółdz. narusza także zasadę równości wyrażoną w art. 32 ust. 1 Konstytucji, ponieważ różnicuje pozycję prawną członków zarządu w zależności od liczebności członków spółdzielni. Członkostwo w zarządzie jakiegokolwiek spółdzielni stanowi cechę relewantną, pozwalającą na ocenę całej kategorii takich osób w aspekcie równości. Wnioskodawca wskazał, że w niewielkich spółdzielniach siła głosu poszczególnego członka lub jego pełnomocnika podczas walnego zgromadzenia jest materialnie większa. Tym bardziej arbitralne jest rozstrzygnięcie ustawodawcy, który pozbawia prawa udziału w walnym zgromadzeniu członków zarządu większych spółdzielni. W zrzeszeniach, które liczą nie więcej niż 10 członków, nie obowiązuje zakaz występowania na walnym zgromadzeniu jako pełnomocników członków zarządu. Rozwiązanie to ma charakter dyspozytywny, ponieważ każda z takich spółdzielni może wyłączyć to uprawnienie w swoim statucie.

Trybunał stwierdził, że istotnym argumentem, który zdecydował o rozróżnieniu przez ustawodawcę dopuszczalności występowania członków zarządu jako pełnomocników na walnym zgromadzeniu, jest odmienny charakter spółdzielni w zależności od liczebności jej członków. Jeśli kilku członków tworzy spółdzielnię, ich zaangażowanie w sprawy zrzeszenia jest większe niż w spółdzielniach liczących np. kilkuset członków. W spółdzielniach o ograniczonym składzie osobowym, jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy zmieniającej z 2011 r., działalność opiera się z reguły na osobistej znajomości i zaufaniu członków spółdzielni i członków ich organów. Dlatego Trybunał uznał, że pomimo odmiennej pozycji prawnej członków zarządu spółdzielni liczących nie więcej niż 10 członków od członków zarządu pozostałych spółdzielni – nie doszło do naruszenia art. 32 ust. 1 Konstytucji.

Kolejne zarzuty wnioskodawcy dotyczą ograniczeń podmiotowych w zakresie reprezentowania członka spółdzielni na walnym zgromadzeniu przez pracownika spółdzielni określonych w art. 36 § 6 pr. spółdz. Ustawodawca wskazał, że jedynie pracownicy spółdzielni, którzy są równocześnie jej członkami zatrudnionymi na podstawie spółdzielczej umowy o pracę, mogą zastępować innych członków tej spółdzielni podczas walnego zgromadzenia – jako pełnomocnicy. *A contrario* wszyscy inni pracownicy spółdzielni nie mogą zostać pełnomocnikami na walnym zgromadzeniu członków.

Analogicznie do regulacji dotyczącej członków zarządu, wnioskodawca podniósł, że ogólne wyłączenie możliwości udzielenia pełnomocnictwa do udziału w walnym zgromadzeniu pracownikowi spółdzielni narusza zasadę wolności zrzeszania się, ponieważ nadmiernie ingeruje w swobodę działania spółdzielni. Trybunał stwierdził, że wskazana regulacja, podobnie jak art. 36 § 5 pr. spółdz., ma na celu zagwarantowanie prawidłowego funkcjonowania najważniejszego organu spółdzielni – walnego zgromadzenia członków. Powodem wyłączenia z możliwości reprezentowania członków spółdzielni jej pracowników jest podległość pracowników zarządowi. W tej sytuacji występowanie pracownika spółdzielni w charakterze pełnomocnika mogłoby prowadzić do konfliktu interesów, które ma realizować pełnomocnik – mocodawcy czy przełożonego.

Zdaniem wnioskodawcy, art. 36 § 6 pr. spółdz. narusza także zasadę równości, ze względu na różnicowanie pozycji prawnej w grupie osób będących pracownikami spółdzielni. Możliwość reprezentowania członka na walnym zgromadzeniu przez innego członka zatrudnionego na podstawie spółdzielczej umowy o pracę powoduje odmienne potraktowanie osób wyróżniających się istotną cechą wspólną – pracą w spółdzielni.

W art. 36 § 6 pr. spółdz. ustawodawca wyróżnił dwie grupy osób zatrudnionych w spółdzielniach. Pierwszą z nich stanowią członkowie spółdzielni zatrudnieni na podstawie spółdzielczej umowy o pracę. Sytuacja taka obejmuje tylko jeden z rodzajów spółdzielni – spółdzielnie pracy. Zgodnie z art. 182 § 1 pr. spółdz., spółdzielnia pracy i jej członkowie są zobowiązani pozostawać w stosunku pracy. Formą zatrudnienia jest spółdzielcza umowa o pracę (art. 182 § 3 pr. spółdz.). Warunkiem zawarcia spółdzielczej umowy o pracę jest członkostwo w spółdzielni. Dalsze przepisy (art. 184 – art. 192 pr. spółdz.) określają szczególne zasady i warunki zmiany lub ustania spółdzielczej umowy o pracę, które istotnie ograniczają możliwość rozwiązania takiej umowy w czasie trwania stosunku członkostwa w spółdzielni. Natomiast drugą grupę stanowią wszystkie pozostałe osoby zatrudnione na podstawie innych niż spółdzielcze stosunki pracy.

Z uwagi na powyższe Trybunał stwierdził, że nie można uznać, jakoby wszyscy pracownicy spółdzielni, niezależnie od rodzaju umowy o pracę lub typu spółdzielni, stanowili jednolitą grupę z perspektywy możliwości uczestniczenia jako pełnomocnicy w walnym zgromadzeniu członków spółdzielni. W konsekwencji rozróżnienie sytuacji prawnej pracowników spółdzielni, które przewiduje art. 36 § 6 pr. spółdz., nie narusza wyrażonej w art. 32 ust. 1 Konstytucji zasady równości.

Nie można również tracić z pola widzenia, co podniesiono w uzasadnieniu ustawy zmieniającej z 2011 r., że w spółdzielniach pracy, w razie wprowadzenia bezwzględnego zakazu reprezentowania członka spółdzielni na walnym zgromadzeniu przez osobę będącą pracownikiem spółdzielni, całkowicie wyłączona byłaby możliwość zastępowania przez jednego członka spółdzielni innego członka, co stanowiłoby rozwiązanie zbyt daleko idące (zob. druk sejmowy nr 3656/VI kadencja z 24 listopada 2010 r., s. 31 uzasadnienia).

Biorąc pod uwagę powyższe, Trybunał orzekł, że art. 36 § 5 i 6 pr. spółdz. jest zgodny z art. 32 ust. 1 i art. 58 ust. 1 Konstytucji.

5. Zarzut niezgodności art. 203f – art. 203x prawa spółdzielczego z powołanymi wzorcami kontroli.

Odnosząc się do przepisów o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego, wnioskodawca zakwestionował łącznie art. 203f – art. 203x pr. spółdz., a zatem wszystkie, z wyjątkiem jednego (art. 203e) przepisy o przekształcaniach.

Wnioskodawca zarzucił, że zaskarżone art. 203f – art. 203x pr. spółdz. naruszają zasadę ochrony pracy (art. 24 Konstytucji) oraz są niezgodne z obowiązkiem władz publicznych prowadzenia polityki zmierzającej do pełnego i produktywnego zatrudnienia (art. 65 ust. 5 Konstytucji), albowiem zamiarem ustawodawcy przyjmującego te przepisy było ograniczenie lub likwidacja spółdzielczości pracy. Wykonanie kwestionowanych przepisów spowoduje prawdopodobnie wzrost bezrobocia i pogłębi wykluczenie społeczne. Zdaniem wnioskodawcy, zaskarżone przepisy, jako sprzyjające likwidacji spółdzielczości pracy, są niezgodne również z zasadą gospodarki rynkowej, opartej zwłaszcza na pluralizmie form własności (art. 20 Konstytucji).

W ścisłym związku z powyższą argumentacją pozostaje zarzut naruszenia zasady równości wobec prawa oraz zakazu dyskryminacji (art. 32 Konstytucji). Istota tego zarzutu sprowadza się do stwierdzenia wnioskodawcy, że nałożenie na spółdzielnie pracy proponowanych reguł stymulujących ich przekształcanie ma charakter dyskryminujący w

stosunku do spółdzielni pracy, ponieważ stwarza preferencje dla tych, którzy chcą likwidacji tych spółdzielni.

Trybunał stwierdził, że wniosek, w części dotyczącej zarzutu niezgodności art. 203f – 203x pr. spółdz. z art. 20, art. 24, art. 32 oraz art. 65 ust. 5 Konstytucji, nie spełnia wymagań przewidzianych w ustawie z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK).

Zgodnie art. 32 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK, wniosek powinien zawierać sformułowanie zarzutu niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą kwestionowanego aktu normatywnego. Wymóg „sformułowania zarzutu” oznacza konieczność zindywidualizowania relacji między zaskarżonym aktem normatywnym a powołanym wzorcem kontroli, która sprowadza się do ich hierarchicznej niezgodności (zob. wyrok TK o sygn. K 64/07, cz. III, pkt 1). Przedstawione zarzuty muszą pozostawać w ramach kognicji Trybunału Konstytucyjnego (zob. wyrok TK z 19 października 2010 r., sygn. P 10/10, OTK ZU nr 8/A/2010, poz. 78, cz. III, pkt 1.3). Powinny zostać wyczerpująco uzasadnione z powołaniem stosownych do ich charakteru dowodów (art. 32 ust. 1 pkt 4 ustawy o TK). W orzecznictwie Trybunału podkreśla się, że uzasadnienie wniosku powinno mieć charakter analityczny i argumentacyjny, a nie opisowy i ocenny (zob. m.in. postanowienie z 16 kwietnia 2014 r., sygn. P 37/13, OTK ZU nr 4/A/2014, poz. 49, cz. II, pkt 4.2).

Tymczasem w rozpoznawanej części uzasadnienie wniosku oparte zostało na przekonaniu wnioskodawcy o próbie eliminacji spółdzielczości pracy (art. 20 Konstytucji), pogorszeniu sytuacji spółdzielców pod względem ochrony pracy (art. 24 i art. 65 ust. 5 Konstytucji), a w konsekwencji dyskryminującym potraktowaniu spółdzielni pracy (art. 32 Konstytucji). Postawione zarzuty są bardzo ogólne i pozostają co najwyżej w luźnym związku z powołanymi wzorcami kontroli. Wbrew wymogowi przewidzianemu w art. 32 ust. 1 pkt 4 ustawy o TK, twierdzenia wnioskodawcy o zamiarze likwidacji spółdzielni pracy oraz potencjalnych, wyłącznie negatywnych skutkach zaskarżonych przepisów nie zostały poparte żadnymi dowodami. Wnioskodawca zdaje się nie zauważać, że przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego jest fakultatywne (dobrowolne). Zasadniczą przesłanką jego dopuszczalności jest podjęcie dwóch uchwał przez walne zgromadzenie członków spółdzielni, które wymagają większości 3/4 głosów oddanych w obecności co najmniej połowy uprawnionych do głosowania (art. 203k i art. 203o § 1 pr. spółdz.).

Wnioskodawca przedstawił zarzuty, które wykraczają poza kognicję Trybunału. Nie obejmuje ona kontroli zamiaru ustawodawcy ani możliwego wpływu złożonych procesów prawno-ekonomicznych na rynek pracy i politykę społeczną państwa. Na podstawie przedstawionych zarzutów nie sposób dokonać abstrakcyjnej kontroli zgodności zakwestionowanych przepisów z powołanymi wzorcami konstytucyjnymi. Tym bardziej, że wzorcami kontroli są przede wszystkim postanowienia ustawy zasadniczej o charakterze norm programowych (art. 20, art. 24 Konstytucji) oraz zasad polityki państwa (art. 65 ust. 5 Konstytucji), a zatem przepisy pozostawiające ustawodawcy znaczną swobodę regulacyjną.

Z uwagi na powyższe Trybunał zobowiązany był umorzyć postępowanie w tej części na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK, ze względu na niedopuszczalność wyrokowania.

Trybunał podkreślił, że umorzenie postępowania nastąpiło wyłącznie ze względów formalnych. Szereg rozwiązań przyjętych w zaskarżonych łącznie art. 203f – art. 203x pr. spółdz. budzi jednak poważne zastrzeżenia w świetle konstytucyjnych standardów dopuszczalności przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego (zob. cz. III, pkt 2.4 uzasadnienia powyżej), na co uwagę zwrócił również Marszałek Sejmu (s. 77-79

stanowiska). Część z tych zastrzeżeń Trybunał przedstawił poniżej, oceniając konstytucyjność odrębnie zaskarżonych, niektórych przepisów o przekształceniach. Pozostałe zastrzeżenia powodują konieczność wydania postanowienia sygnalizacyjnego o stwierdzonych uchybieniach i lukach w prawie, których usunięcie jest niezbędne dla zapewnienia spójności systemu prawnego (art. 4 ust. 2 ustawy o TK).

6. Ocena zarzutu niezgodności art. 203n § 3 prawa spółdzielczego z powołanymi wzorcami kontroli.

6.1. Oprócz zaskarżenia łącznie art. 203f – art. 203x pr. spółdz., wnioskodawca zakwestionował również niektóre przepisy o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego.

Wnioskodawca podniósł, że art. 203n § 3 pr. spółdz. jest niezgodny z wolnością zrzeszania się gwarantowaną w art. 58 ust. 1 Konstytucji oraz zasadą określoności prawa wynikającą z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji).

Art. 203n pr. spółdz. ma bogatą treść normatywną. Przede wszystkim nakłada na zarząd spółdzielni obowiązek zawiadomienia członków spółdzielni pracy „o zamiarze podjęcia uchwały o przekształceniu spółdzielni”. Zarazem w trzech paragrafach określa wymogi, które to szczególne zawiadomienie powinno spełniać. Art. 203n § 1 pr. spółdz. przewiduje, że zawiadomienie powinno nastąpić dwukrotnie, w odstępie nie krótszym niż dwa tygodnie i nie później niż na miesiąc przed planowanym dniem podjęcia uchwały o przekształceniu. Bieg tego terminu liczy się od dnia pierwszego zawiadomienia. Dwa pozostałe paragrafy art. 203n pr. spółdz. dotyczą treści oraz załączników do zawiadomienia. Zgodnie z art. 203n § 2 pr. spółdz., zawiadomienie powinno zawierać istotne elementy planu przekształcenia oraz opinii biegłego rewidenta, a także określać miejsce oraz termin, w których członkowie spółdzielni mogą zapoznać się z pełną treścią planu przekształcenia i opinii biegłego rewidenta. Zaskarżony art. 203n § 3 pr. spółdz. przewiduje, że do zawiadomienia dołącza się projekt uchwały o przekształceniu oraz projekt umowy albo statutu spółki przekształconej. Art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. wskazuje, że wymaganie to nie dotyczy przypadku, w którym zawiadomienie jest ogłaszane.

Celem zawiadomienia, o którym mowa w art. 203n pr. spółdz., jest poinformowanie członków spółdzielni pracy o zamiarze jej przekształcenia w spółkę prawa handlowego (w tym o istotnych elementach planu przekształcenia i opinii biegłego rewidenta), a w następstwie tego także o dacie oraz miejscu odbycia walnego zgromadzenia członków spółdzielni, na którym ma być głosowana uchwała o przekształceniu (art. 203j pkt 5 pr. spółdz.). Zawiadomienie ma również zagwarantować członkom spółdzielni pracy dostęp do informacji i dokumentów związanych z przekształceniem, w szczególności projektu uchwały o przekształceniu oraz projekt umowy (statutu) spółki przekształconej.

Uzasadnienie wniosku nie pozostawia wątpliwości, że wnioskodawca zakwestionował art. 203n § 3 pr. spółdz. wyłącznie w zakresie, w jakim dotyczy zawiadamiania przez ogłoszenie. Zdaniem wnioskodawcy, w tej części art. 203n § 3 pr. spółdz. nie jest wystarczająco precyzyjny, a ponadto znosi obowiązek załączenia do zawiadomienia projektu uchwały o przekształceniu oraz projektu umowy (statutu) spółki przekształconej. Zasadniczy zarzut, jaki wnioskodawca postawił art. 203n § 3 pr. spółdz. sprowadza się do tego, że przepis ten stwarza bardzo realną groźbę niezapoznania się przynajmniej przez część członków spółdzielni z zawiadomieniem, a także z dokumentami koniecznymi do głosowania „za” przekształceniem lub „przeciw” przekształceniu. W

konsekwencji zakwestionowany przepis stwarza zagrożenie, że członkowie spółdzielni nie będą mogli wykonywać swoich praw korporacyjnych i to w przedmiocie tak istotnym, jak przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego. Godzi tym samym w przysługującą im wolność zrzeszania się.

6.2. Trybunał stwierdził, że z treści art. 203n § 3 pr. spółdz. wynika, że ogłoszenie jest jednym ze sposobów (form) zawiadomienia (zob. również K. Kwapisz-Krygel, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 293). Art. 203t pr. spółdz. stanowi, że przekształcając spółdzielnię pracy w spółkę prawa handlowego, zawiadomienia i wezwania członków przekształcanej spółdzielni pracy należy dokonać w sposób przewidziany w statucie spółdzielni dla zwoływania walnych zgromadzeń. Przepis ten jest związany z art. 5 § 1 pkt 6 pr. spółdz., który przewiduje, że statut spółdzielni powinien określać zasady zwoływania walnych zgromadzeń, obradowania na nich i podejmowania uchwał. Regulacje te nie dają jednak odpowiedzi na pytanie, co należy rozumieć przez „ogłoszenie”, o którym mowa w art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz.

W literaturze wskazuje się, że w statutach spółdzielni na ogół przyjmuje się, że o czasie, miejscu i porządku obrad walnego zgromadzenia zarząd zawiadamia każdego członka pisemnie, co najmniej na 14 dni przed terminem walnego zgromadzenia. Jednakże podkreśla się, że niektóre statuty dopuszczają dokonywanie takich zawiadomień przez wywieszenie „ogłoszeń” w siedzibie spółdzielni (na „tablicy ogłoszeń”) albo w formie ogłoszeń zamieszczonych np. w codziennych gazetach lokalnych (tak A. Stefaniak, *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 104-105; podobnie: K. Kwapisz-Krygel, *Prawo spółdzielcze...*, s. 293). Przyjmuje się, że statut może również przewidywać, że ogłoszenie o walnym zgromadzeniu powinno zostać dokonane na zebraniu roboczym albo za pośrednictwem radia lub telewizji. Na tym stanowisku w niniejszej sprawie stanął także Marszałek Sejmu, aczkolwiek poddał to rozwiązanie uzasadnionej krytyce (s. 81-82 stanowiska). Podsumowując, w świetle przyjmowanego w literaturze i praktyce prawa spółdzielczego stanowiska, „ogłoszenie” oznacza przekazanie informacji w sposób niezindywidualizowany, a zatem za pomocą każdej możliwej formy przekazu, która skierowana jest do ogółu (*ad incertis personas*), a nie do indywidualnie wskazanej osoby.

Z drugiej strony Prokurator Generalny przyjął, że „przez ogłoszenie zawiadomienia należy rozumieć jego publikację” (s. 23-24 stanowiska). W ocenie Prokuratora Generalnego, do ogłoszenia, o którym mowa w art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz., zastosowanie znajduje art. 14 pr. spółdz. Zgodnie z tym ostatnim przepisem, organem właściwym do publikowania ogłoszeń spółdzielczych przewidzianych w przepisach prawa jest Monitor Spółdzielczy wydawany przez Krajową Radę Spółdzielczą, z wyjątkiem ogłoszeń zamieszczanych na podstawie odrębnych przepisów w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Biorąc pod uwagę powyższe, przyjmuje się, że art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. zezwala na ogłoszenie o zamiarze podjęcia uchwały o przekształceniu spółdzielni pracy tylko w Monitorze Spółdzielczym. Stanowisko to może znajdować uzasadnienie także w językowej i systemowej wykładni zaskarżonego przepisu.

Po pierwsze, za każdym razem, gdy prawo spółdzielcze posługuje się określeniem „ogłoszenie”, dotyczy to publikacji określonej informacji w oficjalnym czasopiśmie do ogłoszeń (promulgacyjnym), najczęściej w Monitorze Spółdzielczym. W prawie spółdzielczym mowa jest o: ogłaszaniu dokumentów finansowych w Monitorze Spółdzielczym (art. 89 pr. spółdz.); ogłoszeniu przez sąd o przywróceniu działalności spółdzielni w Monitorze Spółdzielczym (art. 116 pr. spółdz.); ogłoszeniu otwarcia likwidacji spółdzielni w Monitorze Spółdzielczym (art. 122 pkt 3, art. 125 § 3 pr. spółdz.);

ogłoszeniach w toku postępowania upadłościowego publikowanych w Monitorze Sądowym i Gospodarczym (art. 130 – art. 137 pr. spółdz.); ogłoszeniu o przekształceniu spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego publikowanym w Monitorze Sądowym i Gospodarczym (art. 203r); ogłoszeniu statutu Krajowej Rady Spółdzielczej w Dzienniku Urzędowym „Monitor Polski” (art. 259a § 4 pr. spółdz.). Należy podkreślić, że rozumienie „ogłoszenia” jako publikacji w oficjalnym czasopiśmie do ogłoszeń (promulgacyjnym) jest utrwalone także w polskim porządku konstytucyjnym (zob. m.in. art. 88, art. 190 Konstytucji) oraz ustawowym (zob. np. ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, Dz. U. z 2011 r. Nr 197, poz. 1172, ze zm.).

Po drugie, art. 203n § 3 pr. spółdz. wzorowany jest na art. 560 § 3 k.s.h. Ten ostatni przepis stanowi, że do zawiadomienia o zamiarze powzięcia uchwały o przekształceniu spółki „dołącza się projekt uchwały o przekształceniu oraz projekt umowy albo statutu spółki przekształconej; nie dotyczy to przypadku, w którym zawiadomienie jest ogłaszane”. W świetle kodeksu spółek handlowych zawiadomienie przez ogłoszenie jest dopuszczalne wyłącznie przy przekształcaniu spółek akcyjnych lub komandytowo-akcyjnych. Wynika to ze specyfiki tych spółek, tj. występowania akcji na okaziciela, a zatem braku możliwości indywidualnego zawiadamiania wszystkich akcjonariuszy. Zarazem znaczenie „ogłoszenia” z art. 560 § 3 *in fine* k.s.h. jest ściśle określone. Zgodnie z art. 5 § 3 k.s.h., wymagane przez prawo ogłoszenia pochodzące od spółki są publikowane w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, chyba że ustawa stanowi inaczej. Statut spółki komandytowo-akcyjnej albo spółki akcyjnej może nałożyć obowiązek ogłoszenia również w innym „piśmie do ogłoszeń”, aczkolwiek tylko dodatkowo – nie alternatywnie (art. 304 § 1 pkt 10 k.s.h.). Podsumowując, art. 560 § 3 k.s.h., na którym wzorowany jest art. 203n § 3 pr. spółdz., przez „ogłoszenie” rozumie wyłącznie zawiadomienie dokonane w oficjalnym czasopiśmie do ogłoszeń – Monitorze Sądowym i Gospodarczym, a ewentualnie dodatkowo w innym „piśmie do ogłoszeń”. Może to przemawiać za analogicznym rozumieniem „ogłoszenia” w świetle art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz.

Po trzecie, za wąskim rozumieniem „ogłoszenia” przemawia wyjątkowy charakter art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz., który w wypadku zawiadomienia przez ogłoszenie przewiduje odstępstwo od obowiązku załączenia do zawiadomienia projektu uchwały o przekształceniu oraz projektu umowy (statutu) spółki przekształconej. Wyjątki nie powinny być wykładane rozszerzająco, tym bardziej że w każdym wypadku zawiadomienie przez ogłoszenie powoduje ryzyko niezapoznania się zainteresowanych członków spółdzielni pracy z jego treścią.

Trybunał odnotował również trzeci pogląd co do znaczenia „ogłoszenia” z art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. W literaturze stwierdzono, że przepis ten jest skutkiem omyłki ustawodawcy, który wzorując się na treści art. 560 § 3 k.s.h., niepotrzebnie nie skreślił sformułowania „nie dotyczy to przypadku, w którym zawiadomienie jest ogłaszane”. Wyjaśnia się bowiem, że w przeciwieństwie do spółki akcyjnej (oraz komandytowo-akcyjnej), wszyscy członkowie spółdzielni pracy są znani jej władzom, a zatem dopuszczalność zawiadomienia ich o przekształceniu przez ogłoszenie nie ma uzasadnienia (zob. szerzej: A. Szumański, *Nowe rodzaje przekształceń w spółki handlowe – uwagi systemowe*, „Monitor Prawa Handlowego” nr 1/2011, s. 17).

Z uwagi na powyższe Trybunał stwierdził, że istnieją istotne rozbieżności w rozumieniu określenia „ogłoszenie” w art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz., które są nie do pogodzenia z wymaganiami stanowienia prawa wynikającymi z art. 2 Konstytucji. Przepis ten ustanawia klauzulę demokratycznego państwa prawnego, której istotnym składnikiem są zasady poprawnej (przyzwoitej, rzetelnej) legislacji, funkcjonalnie powiązane z zasadą

ochrony zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa (zob. np. wyroki TK z: 30 października 2001 r., sygn. K 33/00, OTK ZU nr 7/2001, poz. 217, cz. III, pkt 3; 24 lutego 2003 r., sygn. K 28/02, OTK ZU nr 2/A/2003, poz. 13, cz. V, pkt 2-3). Zasady poprawnej legislacji obejmują powołaną przez wnioskodawcę zasadę określoności prawa. Wymagają stanowienia prawa spójnego, jasnego i zrozumiałego dla obywateli. Takich wymogów nie spełnia zaskarżony art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz., w świetle którego możliwe są co najmniej dwie istotnie różne interpretacje określenia „ogłoszenie”. Trybunał stwierdził, że za orzeczeniem niezgodności art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. z art. 2 Konstytucji przemawia to, że rozbieżności te dotyczą sposobu zawiadamiania członków spółdzielni pracy o zamiarze jej przekształcenia w spółkę prawa handlowego, a zatem kwestii fundamentalnej z punktu widzenia ochrony praw członków przekształcanej spółdzielni pracy, która pozostaje w ścisłym związku z konstytucyjną wolnością zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji).

6.3. Przechodząc do oceny zarzutu naruszenia przez art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji), Trybunał stwierdził, że przepis ten dotyczy zawiadomienia o zamiarze przekształcenia spółdzielni pracy przez ogłoszenie, a zatem – niezależnie od tego, jakie rozumienie tego pojęcia przyjmuje się w art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. (zob. powyżej) – w sposób niezapewniający indywidualnego powiadomienia członków spółdzielni.

Dopuszczalność zawiadamiania członków spółdzielni przez ogłoszenie poddawana jest trafnej krytyce. Przyjmuje się, że zawiadomienie powinno dotrzeć do adresata „w taki sposób, aby mógł on zapoznać się z jego treścią, dlatego ogłoszenie o walnym zgromadzeniu dokonane na zebraniu roboczym lub w formie ogłoszenia zamieszczonego w gazecie, radiu, telewizji czy też wywieszki w siedzibie spółdzielni nie czyni zadość temu wymogowi” (tak A. Stefaniak, *Prawo spółdzielcze...*, s. 104-105). To samo należy odnieść do zawiadomień przez ogłoszenie w Monitorze Spółdzielczym lub innym czasopiśmie do ogłoszeń. Nie ulega wątpliwości, że zawiadamianie członków spółdzielni w inny sposób niż indywidualnie nie stwarza pewności, że przekazywana informacja dotrze do adresata, w tym również w odpowiednim czasie. W konsekwencji członek spółdzielni może być pozbawiony możliwości wykonywania swoich praw w spółdzielni lub zapoznania się z istotnymi dla niego informacjami, co stanowi ingerencję w konstytucyjnie gwarantowaną wolność zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji). Ze względów dowodowych, w tym z uwagi na prawo do zaskarżania uchwał walnego zgromadzenia, indywidualnemu pisemnemu zawiadomieniu członka spółdzielni powinno towarzyszyć potwierdzenie jego otrzymania.

Trybunał stwierdził, że za konstytucyjną dopuszczalnością zawiadamiania przez ogłoszenie członków spółdzielni pracy o zamiarze jej przekształcenia – w sposób przewidziany w statucie dla zwoływania walnego zgromadzenia (art. 203t pr. spółdz.) – nie może przemawiać przedstawiony przez Marszałka Sejmu argument, że jest to zgodne z tradycyjnymi rozwiązaniami prawa spółdzielczego.

Po pierwsze, nie można stwierdzić, że jeżeli przyjęte w art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. rozwiązanie – dotyczące sposobu zawiadamiania o zamiarze przekształcenia spółdzielni pracy – może być zgodne z ogólnym założeniem, na którym opiera się prawo spółdzielcze (że termin i sposób zwołania walnego zgromadzenia określany jest w statucie), to jest zgodne również z Konstytucją. Jest to bowiem przejaw tzw. poziomej analizy zgodności ze sobą przepisów określonej ustawy, co pozostaje poza kognicją Trybunału, a nie hierarchicznej zgodności norm prawnych – ustawy z Konstytucją, do której oceny powołany jest Trybunał.

Po drugie, należy zauważyć, że ustawodawca, wzorując się na art. 560 k.s.h., wskazał bezpośrednio w art. 203n pr. spółdz. terminy, w których dokonane ma być zawiadomienie o zamiarze przekształcenia. W konsekwencji częściowo odstąpił od – jak określa to Marszałek Sejmu – tradycyjnego stanowiska prawa spółdzielczego, zgodnie z którym termin i sposób zawiadamiania członków spółdzielni określany jest w statucie, a nie ustawie. Warto dodać, że od tego tradycyjnego stanowiska ustawodawca odszedł także w ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych, i to zarówno co do terminu, jak i sposobu zawiadomienia. Na mocy ustawy z dnia 14 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 873, ze zm.), do ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych został dodany rozdział 1¹ zatytułowany „Prawa członków spółdzielni mieszkaniowej”. Zamieszczony w tym rozdziale art. 8³ ust. 6 zdanie pierwsze przewiduje, że: „O czasie, miejscu i porządku obrad walnego zgromadzenia lub jego części zawiadamia się wszystkich członków na piśmie co najmniej 21 dni przed terminem posiedzenia walnego zgromadzenia lub jego pierwszej części”.

Nade wszystko Trybunał jednak podkreśla, na co trafnie wskazał wnioskodawca, że przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę handlową jest czynnością szczególnie doniosłą z punktu widzenia pozycji prawnej i majątkowej członka spółdzielni pracy. Spółka prawa handlowego stanowi podmiot o zasadniczo odmiennym charakterze od spółdzielni, w którym to nie substrat osobowy, lecz kapitał ma decydujące znaczenie. W szczególności w spółce prawa handlowego nie obowiązuje konstrukcyjna dla prawa spółdzielczego zasada „jeden członek – jeden głos” (art. 36 § 2 pr. spółdz.). Również cele działalności tego podmiotu są typowo komercyjne. W konsekwencji przekształcenie ma immanentny związek z prawami i obowiązkami członków spółdzielni pracy, a zatem możliwością wpływu na działania jednostki organizacyjnej, w której uczestniczą.

Biorąc pod uwagę powyższe, stosowanie do zawiadomienia o zamiarze przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego przepisów ogólnych prawa spółdzielczego przeznaczonych dla zwoływania walnych zgromadzeń może być niewystarczające do zabezpieczenia praw członków przekształcanej spółdzielni pracy. Tym bardziej – co należy raz jeszcze uwypuklić – że przepisy o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego wprowadziły zupełnie nową procedurę, nieznaną wcześniej w prawie spółdzielczym. W konsekwencji członkowie spółdzielni mogli nie wiedzieć o potrzebie zdecydowania, czy zasady przewidziane w statucie dla zwoływania walnego zgromadzenia są odpowiednie i wystarczające do tak doniosłej w skutkach czynności, jaką jest zawiadomienie o zamiarze przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego.

Indywidualne pisemne zawiadomienie o zamiarze przekształcenia najpełniej zabezpiecza nie tylko prawa korporacyjne członków spółdzielni, lecz także sprawność procedowania walnego zgromadzenia spółdzielni zwołanego w celu głosowania nad uchwałą o przekształceniu. Skuteczne zawiadomienie gwarantuje członkowi spółdzielni pracy dostęp do informacji związanych z przekształceniem, aby mógł on: po pierwsze, dobrze przygotować się do podjęcia uchwały w sprawie przekształcenia, a także po drugie, aby był on w stanie oddać racjonalnie głos z punktu widzenia ochrony jego własnych interesów.

A zatem nie można również tracić z pola widzenia, że w świetle art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz., jeżeli nawet zawiadomienie przez ogłoszenie dotrze w odpowiednim czasie do członka spółdzielni, to nie dołącza się do niego dokumentów niezbędnych do podjęcia decyzji o przekształceniu, tj. projektu uchwały o przekształceniu oraz projektu umowy albo statutu spółki przekształcanej. Nie ulega wątpliwości, że dla zapewnienia

rzeczywistej i skutecznej ochrony praw członków spółdzielni pracy, którymi mogą być także inwalidzi lub niewidomi – czego zdają się nie uwzględniać Marszałek Sejmu oraz Prokurator Generalny – nie jest wystarczające samo wskazanie w zawiadomieniu miejsca oraz terminu, w których członkowie spółdzielni mogą zapoznać się dokumentacją dotyczącą przekształcenia (art. 203n § 2 pr. spółdz.). Wielu członków spółdzielni pracy, z uwagi na ograniczenia fizyczne i inne trudności, może wówczas nie być w stanie zapoznać się z tymi informacjami. Tym samym podstawowe dokumenty powinny zostać im dostarczone.

Podsumowując, Trybunał uznał, że art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. narusza wolność zrzeszania się członków spółdzielni pracy (art. 58 ust. 1 Konstytucji). Naruszenie to nie jest uzasadnione w świetle konstytucyjnych przesłanek dopuszczalności ustanawiania ograniczeń w zakresie korzystania z wolności lub praw jednostki (art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Z uwagi na powyższe Trybunał orzekł, że art. 203n § 3 pr. spółdz. w zakresie, w jakim dotyczy zawiadamiania przez ogłoszenie, jest niezgodny z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji.

Trybunał podkreśla, że w wykonaniu wyroku ustawodawca powinien przyjąć, zgodnie z konstytucyjnymi standardami dopuszczalności przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego (zob. pkt 2.4 powyżej), rozwiązania gwarantujące członkom spółdzielni indywidualne pisemne zawiadamianie o zamiarze podjęcia przez walne zgromadzenie uchwały o przekształceniu spółdzielni pracy w spółkę. Trybunał sygnalizuje, że w świetle wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji) członkowie przekształcanej spółdzielni pracy powinni być zawiadamiani indywidualnie na piśmie i w odpowiednim terminie również o zwołaniu walnego zgromadzenia członków spółdzielni, na którym ma się odbywać głosowanie nad uchwałą wszczynającą proces przekształcenia (art. 203j pkt 1 pr. spółdz.), jak i później nad uchwałą o przekształceniu (art. 203j pkt 5 pr. spółdz.).

7. Ocena zarzutu niezgodności art. 203o § 2 pkt 2 prawa spółdzielczego z powołanymi wzorcami kontroli.

7.1. Wnioskodawca zakwestionował art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. Wnioskodawca podniósł, że przepis ten ustanawia górną granicę wypłat dla członków przekształcanej spółdzielni pracy, którzy nie zamierzają uczestniczyć w spółce przekształconej. Przewidując ograniczenie procentowe (do 10% wartości bilansowej spółdzielni) w zakresie wypłaty z majątku przekształcanej spółdzielni na rzecz członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej, bez względu na liczbę tych członków oraz wartość przypadających im udziałów w spółdzielni, art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. dopuszcza uszczuplenie ich praw majątkowych. Zdaniem wnioskodawcy, zaskarżony przepis chroni interesy spółki przekształconej, a w istocie jej udziałowców (akcjonariuszy), czyli członków spółdzielni pracy uczestniczących w przekształceniu, kosztem praw majątkowych członków spółdzielni, którzy nie wyrazili woli uczestnictwa w spółce przekształconej. Wnioskodawca stwierdził, że zgodnie z gwarantowaną przez art. 64 ust. 2 Konstytucji równą ochroną praw majątkowych, członkom spółdzielni niezainteresowanym udziałem w spółce przekształconej powinny zostać wypłacone należne kwoty bez żadnych ograniczeń, tym bardziej że wartość majątku przekształcanej spółdzielni jest wynikiem pracy jej członków.

Wnioskodawca dodał, że zaskarżona regulacja jest sprzeczna również z art. 21 ust. 2 Konstytucji, który wymaga, aby wywłaszczenie, czyli odjęcie własności lub innych praw majątkowych, następowało wyłącznie na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem.

7.2. Art. 203o § 2 pr. spółdz. określa konieczną (minimalną) treść uchwały walnego zgromadzenia o przekształceniu spółdzielni pracy w spółkę handlową. Przewiduje, że uchwała ta zawiera: określenie typu spółki, w którą spółdzielnia zostaje przekształcona; nazwiska i imiona wspólników prowadzących sprawę spółki i mających reprezentować spółkę przekształconą albo nazwiska i imiona członków zarządu spółki przekształconej; zgodę na brzmienie umowy spółki przekształconej; określenie wysokości kapitału zakładowego (w spółce kapitałowej) albo sumy komandytowej (w spółce komandytowej) albo wartości nominalnej akcji (w spółce komandytowo-akcyjnej).

Wśród najbardziej podstawowych wymagań co do treści uchwały o przekształceniu, których spełnienie jest niezbędne do przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę handlową, zaskarżony art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. wskazuje obowiązek „określenia wysokości kwoty przeznaczonej na wypłaty dla członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej, która jest ustalana proporcjonalnie do udziałów przysługujących tym członkom i nie może przekroczyć 10% wartości bilansowej spółdzielni określonej w planie przekształcenia”. Art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest związany z art. 203w § 1 pr. spółdz. Ten ostatni przepis przewiduje, że członkowi spółdzielni pracy, który nie złożył oświadczenia o uczestnictwie w spółce przekształconej, przysługuje roszczenie o wypłatę kwoty odpowiadającej wysokości łącznie: po pierwsze, wniesionego do spółdzielni wpisu; po drugie, wpłaconego udziału członkowskiego; po trzecie, udziału członkowskiego z podziału nadwyżki bilansowej, zgodnie ze sprawozdaniem finansowym sporządzonym dla celów przekształcenia.

Zaskarżony art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. ma na celu zagwarantowanie, że w trakcie procesu przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę handlową majątek przekształcanego podmiotu nie ulegnie istotnej zmianie. Z tego powodu zaskarżony przepis przewiduje, że kwota na wypłaty dla członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej nie może przekroczyć 10% wartości bilansowej spółdzielni określonej w planie przekształcenia. W konsekwencji art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest ściśle związany z konstrukcyjną dla procesu przekształcenia zasadą kontynuacji (ciągłości) przekształcanego podmiotu (por. postanowienie SN z 13 grudnia 1991 r., sygn. akt III CRN 321/91, OSNC nr 7-8/1992, poz. 142). Aby mówić o realnym działaniu zasady kontynuacji, ustawodawca obowiązany jest zagwarantować tożsamość majątkową przekształcanego podmiotu, co jest również konieczne z uwagi na ochronę praw wierzycieli.

Art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. inspirowany jest treścią art. 563 pkt 3 k.s.h., który stanowi, że uchwała o przekształceniu spółki powinna zawierać „wysokość kwoty przeznaczonej na wypłaty dla wspólników nieuczestniczących w spółce przekształconej, która nie może przekraczać 10% wartości bilansowej majątku spółki”. Trybunał podkreśla, że art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. zawiera dodatkową treść normatywną w porównaniu z art. 563 pkt 3 k.s.h., czego zdaje się nie zauważać Marszałek Sejmu. Zaskarżony przepis przewiduje, że kwota przeznaczona na wypłaty dla członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej ma zostać „ustalona proporcjonalnie do udziałów przysługujących tym członkom”. W konsekwencji należy przyjąć, że art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. wskazuje, jak ustalić kwotę przeznaczoną na wypłaty dla członków nieuczestniczących w spółce przekształconej, gdyby suma wypłat należnych poszczególnym członkom zgodnie z art. 203w § 1 pr. spółdz. okazała się wyższa niż dozwolona maksymalna kwota wypłat, tj. 10% wartości bilansowej spółdzielni określonej w planie przekształcenia.

Trybunał odnotował, że ani art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz., ani art. 563 pkt 3 k.s.h., nie doczekał się jeszcze wykładni w orzecznictwie sądowym. W wypadku art. 563 pkt 3 k.s.h. w literaturze prawa handlowego prezentowane są dwie przeciwstawne interpretacje.

Pierwsza zakłada, że w sytuacji gdy łączna wysokość kwot przeznaczonych na wypłaty dla wspólników nieuczestniczących w spółce przekształconej miałyby przekroczyć 10% wartości bilansowej majątku spółki, przekształcenie nie powinno dojść do skutku, albowiem występuje przeszkoda w jego zarejestrowaniu (zob. m.in. A. Szumański [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2012, art. 563, nb 5; tenże, *Nowe rodzaje przekształceń...*, s. 13; M. Tofel [w:] J. Bieniak i in., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2014, art. 563, nb 8; M. Litwińska-Werner, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2007, art. 563, nb 4, s. 1255). W tym ujęciu przyjmuje się, że art. 563 pkt 3 k.s.h. nie tylko wskazuje wymogi co do treści uchwały o przekształceniu, lecz także stanowi dodatkową przesłankę dopuszczalności przekształcenia, poza koniecznością podjęcia uchwały o przekształceniu większością 3/4 głosów oddanych w obecności co najmniej połowy uprawnionych do głosowania (art. 203o § 1 pr. spółdz.).

Zgodnie z drugim poglądem, w świetle treści oraz funkcji art. 563 pkt 3 k.s.h. nie ulega wątpliwości, że jeżeli suma kwot należnych wspólnikom nieuczestniczącym w spółce przekształconej zgodnie z art. 565 § 1 k.s.h. miałyby przekroczyć 10% wartości bilansowej majątku spółki, to nie zachodzi przeszkoda w rejestracji przekształcenia, lecz – z uwagi na zasadę kontynuacji – konieczność proporcjonalnego zmniejszenia kwot należnych poszczególnych wspólnikom (zob. m.in. M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2014, art. 565, pkt 7, s. 1257-1259; M. Mikołajczak, *Roszczenie o wypłatę kwoty pieniężnej wspólnika nieuczestniczącego w spółce przekształconej*, „Prawo Spółek” nr 7-8/2008, s. 45-49; S. Zarębińska [w:] Z. Jara (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Legalis 2015, wyd. 8, art. 565, pkt 11). A zatem wspólnicy nieuczestniczący w spółce przekształconej mogą nie otrzymać całej kwoty należnej im zgodnie z art. 565 § 1 k.s.h. Przyjmuje się bowiem, że art. 563 pkt 3 k.s.h. jest przepisem szczególnym względem art. 565 § 1 k.s.h.

Trybunał stwierdził, że skoro ustawodawca w wielu przepisach o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego niemal dosłownie powtórzył regulacje k.s.h. o przekształcaniu spółek, to należy przyjąć, że różnicując treść art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. w porównaniu z art. 563 pkt 3 k.s.h., działał w sposób w pełni świadomy i zamierzony. Przyjmując w art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz., że kwota wypłat należnych członkom spółdzielni pracy nieuczestniczącym w spółce przekształconej powinna być „ustalana proporcjonalnie do udziałów przysługujących tym członkom”, ustawodawca nadał temu przepisowi treść przewidującą proporcjonalne ograniczenie kwoty wypłat należnych członkom spółdzielni pracy nieuczestniczącym w spółce przekształconej, jeżeli miałyby ona przekroczyć 10% wartości bilansowej spółdzielni określonej w planie przekształcenia.

Z uwagi na powyższe Trybunał uznał, że wnioskodawca dokonał prawidłowej wykładni art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. Przepis ten nie ustanawia dodatkowej przesłanki przekształcenia, lecz określa górną granicę wypłat (10% wartości bilansowej spółdzielni) dla członków spółdzielni pracy, którzy nie zamierzają uczestniczyć w spółce przekształconej. Trybunał odnotował, że takie rozumienie art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. zostało przedstawione również w opinii prawnej sporządzonej w trakcie prac parlamentarnych nad tą regulacją (tak G. Wlazło, *Opinia prawna dotycząca uwag Biura Legislacyjnego Sejmu, NSZZ Solidarność oraz Zgromadzenia Ogólnego Naczelnej Rady Spółdzielczej zgłoszonych do projektu ustawy o ograniczaniu barier administracyjnych dla*

*obywateli i przedsiębiorców w zakresie zmian prawa spółdzielczego (druk nr 3656), opinia zlecona BAS, 11 marca 2011 r., s. 5). Tak samo przyjęto w opinii prawnej przygotowanej w trakcie prac nad nowym prawem spółdzielczym w Sejmie VII kadencji (tak P. Sobolewski, *Opinia prawna w sprawie zgodności z Konstytucją nowych regulacji dotyczących przekształcenia spółdzielni zawartych w poprawce do projektu ustawy Prawo Spółdzielcze (druk sejmowy nr 980), BAS, 10 września 2014 r. s. 5-6).**

7.3. Trybunał stwierdził, że konstytucyjna ochrona praw majątkowych (art. 64 Konstytucji) obejmuje prawa majątkowe członków spółdzielni pracy. Relacje między spółdzielnią a jej członkami mają nie tylko aspekt „wolnościowy”, ale także majątkowy (zob. m.in. wyrok TK o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 6).

Art. 19 § 1 pr. spółdz. przewiduje, że członek spółdzielni obowiązany jest do wniesienia wpisowego oraz zadeklarowanych udziałów stosownie do postanowień statutu. Z chwilą wpłaty udziału powstaje podmiotowe prawo do udziału, które wyraża uczestnictwo członka w funduszu udziałowym, ma charakter majątkowy i istnieje przez cały czas trwania stosunku członkostwa (zob. K. Pietrzykowski, *Spółdzielnia...*, s. 71). Członek spółdzielni nie może przed ustaniem członkostwa żądać zwrotu wpłat dokonanych na udziały (art. 21 pr. spółdz.). Udział zwrócony (wyłacony) może być dopiero po ustaniu stosunku członkostwa. Z tą chwilą powstaje roszczenie byłego członka (jego spadkobierców) o wypłatę wniesionych przez niego udziałów, a zatem wierzytelności byłego członka (spadkobierców) wobec spółdzielni. Natomiast wniesione wpisowe nie podlega zwrotowi (zob. A. Kwapisz-Krygel, *Prawo spółdzielcze...*, s. 67).

Zgodnie z art. 20 § 2 pr. spółdz., statut może przewidywać wnoszenie przez członków wkładów na własność spółdzielni lub do korzystania z nich przez spółdzielnię na podstawie innego stosunku prawnego. Statut powinien określać również zasady wyceny i zwrotu tych wkładów w wypadku likwidacji spółdzielni, wystąpienia członka lub ustania członkostwa z innych przyczyn, a także w innych wypadkach przewidzianych w statucie.

W czasie trwania stosunku członkostwa podstawowym prawem majątkowym członka spółdzielni jest prawo udziału w nadwyżce bilansowej (art. 18 § 2 pkt 5 oraz art. 77 § 1 pr. spółdz.). Członek spółdzielni ma także prawo do świadczeń spółdzielni w zakresie jej statutowej działalności (art. 18 § 2 pkt 6 pr. spółdz.).

Wzgląd na konstytucyjną ochronę praw majątkowych (art. 64 Konstytucji) obliguje ustawodawcę do poszanowania praw majątkowych członków spółdzielni pracy, którzy korzystając z wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji), zdecydowali się nie uczestniczyć w spółce przekształconej. W konsekwencji ustawodawca powinien zagwarantować tym członkom spółdzielni przynajmniej zwrot pełnej wartości ich „wkładu” w spółdzielnię pracy, czyli wplaconego udziału członkowskiego i wkładów członkowskich, a także odpowiedniego udziału w wypracowanej nadwyżce bilansowej spółdzielni. Zwrotowi powinno podlegać również wniesione wpisowe, albowiem przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę handlową, a zatem podmiot o zasadniczo odmiennym charakterze prawnym i gospodarczym, następuje wbrew woli tego członka spółdzielni.

Minimalny standard ochrony praw majątkowych gwarantuje członkom spółdzielni nieuczestniczącym w spółce przekształconej omówiony powyżej art. 203w § 1 pr. spółdz. Trybunał podkreśla, że ustawodawca powinien przestrzegać tego standardu z tym większą starannością, że członek spółdzielni pracy nieuczestniczący w przekształceniu nie ma prawa do udziału w pozostałej, na ogół niewspółmiernie większej części majątku spółdzielni, w wypracowaniu którego brał udział.

Zaskarżony art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. stanowi podstawę do zmniejszenia kwot należnych członkom spółdzielni pracy nieuczestniczącym w spółce przekształconej, gdyby ich suma miała przekroczyć 10% wartości bilansowej spółdzielni. Tym samym przewiduje ograniczenie konstytucyjnie chronionych praw majątkowych członków spółdzielni. Ograniczenie to narusza konstytucyjny nakaz równej ochrony praw majątkowych (art. 64 ust. 2 Konstytucji) i nie ma uzasadnienia w świetle wymogów przewidzianych dla ustanawiania ograniczeń w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Przepisy regulujące przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę handlową powinny zapewniać równą ochronę praw członków spółdzielni pracy uczestniczących oraz nieuczestniczących w spółce przekształconej (art. 32 ust. 1 oraz art. 64 ust. 2 Konstytucji). Trafnie podniósł wnioskodawca, że równa ochrona praw majątkowych członków przekształcanej w spółkę spółdzielni pracy jest wartością tym bardziej godną ochrony, że spółdzielnie pracy często zrzeszają obiektywnie słabszych uczestników obrotu – niewidomych oraz inwalidów.

Zmniejszenie wypłat należnych członkom nieuczestniczącym w spółce przekształconej z tytułu praw majątkowych w spółdzielni pracy oznacza wzbogacenie spółki przekształconej, a zatem również jej wspólników (akcjonariuszy), czyli członków spółdzielni pracy, którzy wzięli udział w przekształceniu. Tym samym zaskarżony art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. chroni interesy członków spółdzielni pracy uczestniczących w przekształceniu, kosztem praw majątkowych członków spółdzielni, którzy nie wyrazili woli uczestnictwa w spółce przekształconej.

Trybunał podzielił zarzut wnioskodawcy, że prawa majątkowe członków spółdzielni pracy nieuczestniczących w spółce przekształconej są słabiej chronione niż prawa majątkowe członków uczestniczących w przekształceniu, co oznacza naruszenie art. 64 ust. 2 Konstytucji. W wypadku członków uczestniczących w przekształceniu wniesione wpisowe, wpłacone udziały członkowskie oraz udziały członkowskie z podziału nadwyżki bilansowej stają się w dniu przekształcenia wkładami wnoszonymi przez wspólnika na pokrycie kapitału zakładowego przekształconej spółki kapitałowej albo wkładami wnoszonymi przez wspólnika do przekształconej spółki osobowej (art. 203s § 1 pr. spółdz.). Prawo spółdzielcze nie przewiduje możliwości ograniczenia praw majątkowych członków spółdzielni pracy uczestniczących w przekształceniu, ale dopuszcza taką możliwość w wypadku tych samych praw przysługujących członkom spółdzielni pracy nieuczestniczącym w spółce przekształconej.

Trybunał wziął pod uwagę, że ustanowienie w art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. limitu wypłat z tytułu praw majątkowych dla członków spółdzielni pracy nieuczestniczących w spółce przekształconej ma na celu zagwarantowanie utrzymania bazy majątkowej przekształcanego podmiotu, co leży w interesie nie tylko członków uczestniczących w przekształceniu, lecz także przekształcanej spółdzielni oraz spółki przekształconej, która jest osobą prawną. Jednakże przewidując dopuszczalność przekształcenia spółdzielni (pracy) w spółkę prawa handlowego, ustawodawca nie może dawać pierwszeństwa interesom spółdzielni przekształcanej, a następnie spółki przekształconej, przed prawami członków spółdzielni pracy, którzy nie zdecydowali się na uczestnictwo w spółce przekształconej. W orzecznictwie Trybunału ugruntowane jest stanowisko, że ochrona własności spółdzielni jako własności grupowej jest uzasadniona tylko o tyle, o ile służy ochronie praw przysługujących jej członkom (zob. wyrok TK o sygn. K 23/98, cz. III, pkt 11, a także wyrok TK o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 2). W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera art. 3 pr. spółdz., który przewiduje, że majątek spółdzielni jest prywatną

własnością jej członków. Własność spółdzielcza ma jedynie służebny charakter wobec praw majątkowych członków spółdzielni.

Uzasadniać ograniczenia praw podmiotowych członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej nie mogą również interesy tej spółki, z którą nie mają oni żadnego związku, oprócz roszczenia o wypłatę należnych im kwot, a która jest podmiotem nastawionym na działalność komercyjną. Nie można na grunt zaskarżonych przepisów przenosić wątpliwego z perspektywy konstytucyjnej poglądu przedstawionego w literaturze prawa handlowego, że ochrona interesów wspólników nieuczestniczących w spółce przekształconej jest instytucją wyjątkową (por. M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek...*, art. 565, pkt 7, s. 1258; A. Szumański [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek...*, art. 566, nb 5).

Nie można również tracić z pola widzenia, że nieuczestniczący w spółce przekształconej członkowie korzystają z wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji). Wyrażają wolę nieuczestniczenia w podmiocie o charakterze typowo komercyjnym, którego istota, przejawiająca się w realizowanych celach, jest zasadniczo różna od spółdzielni pracy. Przekształcenie ma immanentny związek z ich prawami i obowiązkami, a zatem możliwością wpływu na działania jednostki organizacyjnej, w której mieliby uczestniczyć. Art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz., przewidując możliwość uszczuplenia praw majątkowych członków spółdzielni pracy, może ich zniechęcać do skorzystania z prawa nieuczestniczenia w spółce przekształconej, co oznaczałoby naruszenie art. 58 ust. 1 Konstytucji. Trybunał raz jeszcze podkreśla, że treść wolności zrzeszania się stanowi uprawnienie do założenia spółdzielni, przystąpienia i przynależności do niej oraz wystąpienia z niej (zob. wyroki TK: sygn. K 60/13, cz. III, pkt 2.2, 4.1; sygn. K 5/01, cz. III, pkt 2). Nie można przyjmować rozwiązań krępujących swobodę jednostki w tym zakresie.

Zarazem Trybunał stwierdził, że art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. nie pozostaje w adekwatnym związku z instytucją wyłączenia (art. 21 ust. 2 Konstytucji). Istotą wyłączenia jest przymusowe odjęcie prawa własności lub innego prawa majątkowego na cele publiczne. Za cel publiczny może być uznane wyłącznie to, co służy ogółowi, jest powszechnie dostępne czy też stanowi dobro całego społeczeństwa lub społeczności regionalnej. W orzecznictwie Trybunału wskazuje się, że różnego rodzaju unormowania z dziedziny prawa prywatnego, które ingerują w konstytucyjnie chronione prawa majątkowe, powinny być oceniane w świetle konstytucyjnej regulacji dotyczącej ochrony własności i innych praw majątkowych (art. 64 Konstytucji), a nie wyłączenia (zob. m.in. wyrok TK o sygn. K 5/01, cz. III, pkt 3, a także wyrok z 21 czerwca 2005 r., sygn. P 25/02, OTK ZU nr 6/A/2005, poz. 65, cz. III, pkt 3.3).

Z uwagi na powyższe Trybunał orzekł, że art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 21 ust. 2 Konstytucji.

Trybunał przypomina, że derogowany przepis miał bogatą treść normatywną. Związany był z konstrukcyjną dla procesu przekształcenia zasadą kontynuacji (ciągłości) przekształcanego podmiotu. Miał na celu zagwarantowanie tożsamości majątkowej przekształcanego podmiotu, co jest konieczne również z uwagi na ochronę praw wierzycieli. W związku z orzeczeniem niekonstytucyjności art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. ustawodawca powinien zastąpić derogowaną treść normatywną regulacją, która pełniłaby zbliżoną funkcję, ale nie ingerowałaby w prawa majątkowe członków przekształconej spółdzielni pracy.

Ustawodawca, działając w ramach konstytucyjnych standardów dopuszczalności przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego (zob. pkt 2.4 powyżej), ma

swobodę wyboru odpowiedniego środka prawnego. Powinien jednak środek ten umiejscowić na właściwym etapie procesu przekształcenia. Warto w tym miejscu odnotować, że stosowanie derogowanego art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. mogło powodować poważne trudności, albowiem w chwili podejmowania uchwały o przekształceniu, a właściwie podczas sporządzania jej projektu, nie jest jeszcze znana liczba członków, którzy nie chcą uczestniczyć w spółce przekształconej, ani liczba członków, którzy zgłoszą roszczenie o wypłatę. W obowiązującym stanie prawnym oświadczenie o uczestnictwie w spółce przekształconej może być bowiem złożone w terminie miesiąca od dnia podjęcia uchwały o przekształceniu (art. 203p pr. spółdz.). Wcześniejsze głosowanie „za” przekształceniem lub „przeciw” przekształceniu nie wiąże członków spółdzielni w tym zakresie.

8. Ocena zarzutu niezgodności art. 203u § 1 zdania drugiego, art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 prawa spółdzielczego z powołanymi wzorcami kontroli.

8.1. Zgodnie z ugruntowaną w europejskiej kulturze prawnej zasadą *falsa demonstratio non nocet*, decydujące znaczenie ma istota sprawy, a nie jej oznaczenie. Uzasadnienie wniosku nie pozostawia wątpliwości, że wnioskodawca, zarzucając w *petitum* niezgodność art. 203u § 1 w związku z art. 203u § 4 i 5 pr. spółdz. z art. 64 ust. 2 Konstytucji, w istocie wskazuje dwa przedmioty kontroli, między którymi występuje związek merytoryczny, ale które wymagają odrębnej oceny konstytucyjnej.

Po pierwsze, zdaniem wnioskodawcy, niekonstytucyjny jest art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz., który wyklucza zaskarżenie uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni pracy o przekształceniu jedynie na podstawie zastrzeżeń co do rzetelności wyceny wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej przyjętej w planie przekształcenia. Przepis ten ma zastosowanie wprost do członków spółdzielni pracy uczestniczących w przekształceniu, a także odpowiednio, na mocy odesłania przewidzianego w art. 203w § 4 zdaniu drugim pr. spółdz., do członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej.

Po drugie, wnioskodawca zaskarżył przyjęty przez ustawodawcę zakres przedmiotowy oraz tryb kwestionowania wyceny praw majątkowych członków spółdzielni. Prawo spółdzielcze dopuszcza kwestionowanie wyłącznie wyceny udziałów członkowskich z podziałów nadwyżki bilansowej, a już nie wniesionego przez członka wpisowego oraz wpłaconych udziałów członkowskich. Wycena ta może być kwestionowana w trybie, który składa się z dwóch etapów: żądania skierowanego do spółdzielni pracy (tzw. etap wewnętrzny – spółdzielczy) oraz – w razie jego nieuwzględnienia – wniesienia powództwa do sądu (tzw. etap zewnętrzny – sądowy). W wypadku członków spółdzielni uczestniczących w przekształceniu tryb ten określa zaskarżony przez wnioskodawcę art. 203u § 4 (etap spółdzielczy) i § 5 pr. spółdz. (etap sądowy). Tożsamy tryb w wypadku członków nieuczestniczących w spółce przekształconej określa art. 203w § 4 zdanie pierwsze (etap spółdzielczy) oraz art. 203u § 5 pr. spółdz., odpowiednio stosowany na mocy art. 203w § 4 zdania drugiego pr. spółdz. (etap sądowy).

Wnioskodawca nie wskazał w *petitum* wprost jako przedmiotu kontroli art. 203w § 4 pr. spółdz., jednakże uzasadnienie wniosku nie pozostawia wątpliwości, że zaskarżona została regulacja dotycząca kwestionowania wyceny praw majątkowych członków spółdzielni pracy zarówno uczestniczących, jak i nieuczestniczących w spółce przekształconej. Należy dodać, że art. 203w pr. spółdz. został zaskarżony także łącznie z pozostałymi przepisami o przekształceniach (art. 203f – art. 203x pr. spółdz.).

8.2. W art. 203u § 1-3 pr. spółdz. uregulowana została sądowa kontrola uchwał walnego zgromadzenia członków spółdzielni podejmowanych w procesie przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego. Zgodnie z art. 203u § 1 zdaniem pierwszym pr. spółdz., do zaskarżania uchwał walnego zgromadzenia spółdzielni, o których mowa w art. 203j pkt 1 (uchwała wszczynająca proces przekształcenia) oraz pkt 5 (uchwała o przekształceniu) pr. spółdz., stosuje się odpowiednio art. 42 § 4-9 pr. spółdz., a zatem przepisy ogólne prawa spółdzielczego o zaskarżaniu uchwał walnego zgromadzenia.

Zakwestionowane zdanie drugie art. 203u § 1 pr. spółdz. wyklucza możliwość zaskarżenia uchwały „jedynie na podstawie, o której mowa w § 4”. Odesłanie to dotyczy § 4 w art. 203u pr. spółdz, a nie w art. 42 pr. spółdz. (por. art. 567 § 2 k.s.h., na którym wzorowany jest art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz.). W konsekwencji jedyną podstawą zaskarżenia uchwały walnego zgromadzenia o przekształceniu nie mogą być zastrzeżenia członka spółdzielni pracy co do rzetelności wyceny wartości wpisowego i wpłaconych przez niego udziałów członkowskich oraz udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej przyjętej w planie przekształcenia. Innymi słowy, zastrzeżenia co do wyceny praw majątkowych członków spółdzielni.

Wyłączenie to nie ma zastosowania do uchwały wszczynającej proces przekształcenia. Wycena praw majątkowych następuje dopiero po jej podjęciu (art. 203j pr. spółdz.).

Wnioskodawca wskazał, że rozwiązanie przewidziane w art. 203u § 1 zdaniu drugim pr. spółdz. ma charakter wyjątku od postanowień prawa spółdzielczego regulujących kontrolę sądową uchwał walnego zgromadzenia członków spółdzielni (art. 42 § 2-9 pr. spółdz.). Zdaniem wnioskodawcy, wyjątek ten ogranicza możliwość dochodzenia przez członka spółdzielni roszczeń majątkowych. To znaczy, że prawa majątkowe członków spółdzielni pracy przekształcanej w spółkę handlową są gorzej chronione niż prawa majątkowe członków spółdzielni jako takich. Generalnie do sądu może być zaskarżona przez członka spółdzielni (a także przez członka jej zarządu) każda uchwała sprzeczna z postanowieniami statutu bądź dobrymi obyczajami lub godząca w interesy spółdzielni albo mająca na celu pokrzywdzenie jej członka (art. 42 § 3 pr. spółdz.).

Punktem wyjścia oceny art. 203u § 1 zdania drugiego pr. spółdz. powinno być stwierdzenie, że z powołanego jako wzorzec kontroli art. 64 ust. 2 Konstytucji wynika, że ustawodawca, dopuszczając przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego, powinien zapewnić ochronę praw majątkowych członków spółdzielni. W orzecznictwie Trybunału podkreśla się, że art. 64 ust. 2 Konstytucji nie tylko „nawiązuje do zasady równości, ale też daje wyraz ogólnemu stwierdzeniu, że wszystkie prawa majątkowe muszą podlegać ochronie prawnej. Na ustawodawcy zwykłym spoczywa tym samym nie tylko obowiązek pozytywny ustanowienia przepisów i procedur udzielających ochrony prawnej prawom majątkowym, ale także obowiązek negatywny powstrzymania się od przyjmowania regulacji, które owe prawa mogłyby pozbawiać ochrony prawnej lub też ochronę tę ograniczać” (wyroki TK o sygn.: K 36/98, cz. III, pkt 2; K 34/98, cz. III, pkt 3).

W procesie przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego chronione powinny być prawa majątkowe zarówno członków spółdzielni uczestniczących w przekształceniu, jak i tych, którzy nie wyrazili woli uczestnictwa w spółce przekształcanej. W wypadku tych pierwszych, taką ochronę ma zapewniać art. 203s § 1 pr. spółdz., który przewiduje, że wpisowe wniesione przez członka spółdzielni pracy uczestniczącego w przekształceniu, wpłacone udziały członkowskie oraz udziały członkowskie z podziału nadwyżki bilansowej, stają się w dniu przekształcenia wkładami wnoszonymi przez współnika na pokrycie kapitału zakładowego przekształcanej spółki kapitałowej albo wkładami wnoszonymi przez współnika do przekształcanej spółki

osobowej. W wypadku członków nieuczestniczących w spółce przekształconej, minimalny standard ochrony praw majątkowych ma zapewniać – omówiony powyżej – art. 203w § 1 pr. spółdz.

Przewidziana w art. 203s § 1 i art. 203w § 1 pr. spółdz. ochrona praw majątkowych nie byłaby rzeczywista i skuteczna (kompletna) bez zapewnienia członkom przekształconej spółdzielni prawa do weryfikacji wyceny ich praw majątkowych. Ścisły związek konstytucyjnej normy nakazującej ustanowienie przepisów i procedur udzielających ochrony prawom majątkowym (art. 64 Konstytucji) z prawem do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji) wymaga, żeby zapewniona została sądowa kontrola tej wyceny.

Po podjęciu przez walne zgromadzenie uchwały wszczynającej proces przekształcenia w spółkę handlową, zarząd spółdzielni zobowiązany jest przygotować plan przekształcenia (art. 203l § 1 pr. spółdz.). Plan przekształcenia powinien zawierać między innymi „ustalenie wartości bilansowej majątku spółdzielni na określony dzień w miesiącu poprzedzającym przedłożenie członkom spółdzielni planu przekształcenia” (art. 203l § 2 pkt 1 pr. spółdz.) oraz „określenie wartości udziałów przekształconej spółki i ilości udziałów w przekształconej spółce przypadających na jeden udział członkowski w spółdzielni” na podstawie sprawozdania finansowego sporządzonego dla celów przekształcenia (art. 203l § 2 pkt 3 pr. spółdz.). Sprawozdanie to powinno być sporządzone na dzień ustalenia wartości bilansowej majątku spółdzielni przy zastosowaniu takich samych metod i w takim samym układzie, jak ostatnie roczne sprawozdanie finansowe (art. 203l § 3 pkt 4 pr. spółdz.).

Wycena praw majątkowych członków spółdzielni następuje na podstawie sprawozdania finansowego sporządzonego dla celów przekształcenia. Wycena ta decyduje zarówno o parytecie wymiany praw majątkowych w spółdzielni pracy na udziały lub akcje w spółce przekształconej (art. 203s § 1 pr. spółdz.), jak i wysokości kwot wypłacanych członkom nieuczestniczącym w spółce przekształconej, zarówno w wymiarze indywidualnym (art. 203w § 1 pr. spółdz.), jak i ogólnym (art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz.).

Sprawozdanie finansowe stanowi załącznik do planu przekształcenia. Niezwłocznie po sporządzeniu planu przekształcenia zarząd spółdzielni pracy przekazuje plan biegłemu rewidentowi wyznaczonemu przez sąd rejestrowy (art. 203j pkt 3 oraz art. 203m § 1 pr. spółdz.). Biegły rewident bada plan przekształcenia w zakresie poprawności i rzetelności (art. 203m § 2 pr. spółdz.). Może żądać od zarządu spółdzielni pracy przedłożenia dodatkowych dokumentów i wyjaśnień (art. 203m § 3 pr. spółdz.). W konsekwencji pierwszym etapem badania poprawności i rzetelności wyceny praw majątkowych członków spółdzielni jest poddanie planu przekształcenia ocenie biegłego rewidenta, który wykonuje zawód zaufania publicznego.

Biegły rewident sporządza opinię najpóźniej w terminie dwóch miesięcy od otrzymania planu przekształcenia od zarządu spółdzielni pracy. Jeżeli mimo wydania pozytywnej opinii albo poprawienia planu zgodnie ze wskazaniem biegłego rewidenta, członek spółdzielni ma zastrzeżenia co do rzetelności wyceny jego praw majątkowych, prawo spółdzielcze w art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 przewiduje szczególny tryb weryfikacji tej wyceny. Jak wskazano powyżej, składa się on z dwóch etapów: spółdzielczego (wewnętrznego) oraz sądowego (zewnętrznego).

Z uwagi na powyższe należy stwierdzić, że ustawodawca, zgodnie z art. 64 Konstytucji (w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji), przewidział tryb kwestionowania wyceny praw majątkowych członków spółdzielni, zarówno uczestniczących, jak i nieuczestniczących w spółce przekształconej. Kontrola konstytucyjności tego trybu oraz jego zakresu przedmiotowego została dokonana poniżej. W tym miejscu Trybunał stwierdził, że o naruszeniu art. 64 Konstytucji nie może przesądzać argument, że

weryfikacja tej wyceny następuje w innym trybie niż postulowany przez wnioskodawcę (zaskarżania uchwał). W ramach swobody ustawodawcy zwykłego pozostaje określenie trybu skutecznej ochrony praw majątkowych członków spółdzielni.

Wnioskodawca podniósł również, że z uwagi na wyłączenie możliwości weryfikacji wyceny praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni w trybie sądowej kontroli uchwał walnego zgromadzenia, prawa majątkowe tych członków są gorzej chronione niż prawa majątkowe członków spółdzielni jako takich.

Odnosząc się do tego zarzutu, Trybunał uznał, że regulacja weryfikacji wyceny praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy wymaga uwzględnienia specyfiki tego problemu. W piśmie Sejmu podkreślono, że problem wyceny praw majątkowych członków spółdzielni pracy ma przede wszystkim charakter ekonomiczny i z trudem kwalifikuje się do oceny z punktu widzenia kryteriów zaskarżania uchwał określonych w art. 42 § 3 pr. spółdz. Wprowadzenie odrębnego trybu weryfikacji wyceny tych praw jest uzasadnione już z tego względu, że wycena jest obowiązkowo badana przez biegłego rewidenta (art. 203m pr. spółdz.), który wykonuje zawód zaufania publicznego. W konsekwencji wątpliwości budzi adekwatność porównywania środków ochrony praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy dotyczących weryfikacji ich wyceny z ogólnie ujętą ochroną praw majątkowych członków spółdzielni jako takich, bez rozwinięcia tego zarzutu.

Wyłączenie weryfikacji wyceny praw majątkowych w trybie zaskarżenia uchwał walnego zgromadzenia jest uzasadnione z uwagi na bezpieczeństwo obrotu prawnego oraz stabilizację sytuacji prawnej uczestników procesu przekształcenia (zob. uzasadnienie projektu ustawy zmieniającej z 2011 r., s. 30). Wyłączenie to ma również zapobiegać bezpodstawnemu zaskarżaniu uchwał przez niezadowolonych członków spółdzielni wyłącznie w celu przedłużenia postępowania przekształceniowego (tak na tle art. 567 § 2 k.s.h, który stanowił wzór dla art. 203u § 1 zdania drugiego pr. spółdz.: A. Pach, *Granice ochrony drobnych wspólników w procesie przekształcenia spółki kapitalowej*, „Prawo Spółek” nr 12/2009, s. 38; A. Szumański [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek...*, art. 567, nb 24; S. Zarębińska [w:] Z. Jara (red.), *Kodeks spółek...*, art. 567, nb 8).

Jednocześnie prawo spółdzielcze zapewnia członkom przekształcanej spółdzielni pracy szczególne instrumenty prawne pozwalające na weryfikację wyceny ich praw majątkowych (art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 pr. spółdz.). W literaturze prawa handlowego wskazuje się, że wspólnik nieuczestniczący w przekształceniu jest – co do zasady – znacznie lepiej chroniony, z zastosowaniem analogicznych do przewidzianych w prawie spółdzielczym instrumentów weryfikacji wyceny praw majątkowych, niż gdyby weryfikacja ta następowała w trybie zaskarżania uchwał (tak A. Szumański [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek...*, art. 567, nb 25). Szerzej instrumenty te zostały omówione poniżej.

Trybunał stwierdził również, że negatywna opinia znacznej części członków spółdzielni co do prawidłowości i rzetelności wyceny praw majątkowych – niezależnie od dopuszczalności weryfikacji wyceny – może przełożyć się na wynik głosowania nad uchwałą o przekształceniu albo też na liczbę złożonych oświadczeń o uczestnictwie w spółce przekształcanej. Ponadto, mimo że zastrzeżenia dotyczące poprawności wyceny praw majątkowych nie mogą samodzielnie uzasadniać uchylenia uchwały z powodu jej sprzeczności z dobrymi obyczajami, godzenia w interesy spółdzielni lub podjęcia w celu pokrzywdzenia członka spółdzielni, mogą stanowić jeden z elementów argumentacji zmierzającej do wykazania takiej sprzeczności.

Z uwagi na powyższe Trybunał stwierdził, że art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz. nie wyłącza ochrony praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy. Nie występują również podstawy do stwierdzenia, że przepis ten osłabia ochronę praw majątkowych tych członków w porównaniu z ochroną praw majątkowych członków spółdzielni jako takich. W konsekwencji Trybunał orzekł, że art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

8.3. Zaskarżone art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 pr. spółdz. określają zakres przedmiotowy i tryb weryfikacji wyceny praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy.

Zgodnie z art. 203u § 4 pr. spółdz., jeżeli członek spółdzielni pracy ma zastrzeżenia do rzetelności wyceny wartości wpisowego i wpłaconych przez niego udziałów członkowskich oraz udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej przyjętej w planie przekształcenia, może zgłosić najpóźniej w dniu podjęcia uchwały o przekształceniu żądanie ponownej wyceny udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej, o których mowa w art. 203s § 1 pr. spółdz. Analogiczną normę w wypadku członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształcanej zawiera art. 203w § 4 zdanie pierwsze pr. spółdz. Art. 203u § 5 pr. spółdz. stanowi, że jeżeli spółdzielnia pracy nie uwzględni tego żądania w terminie dwóch miesięcy od dnia jego wniesienia, członek spółdzielni uczestniczący w przekształceniu ma prawo wnieść powództwo o ustalenie wartości udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej. Powództwo to nie stanowi przeszkody w rejestracji przekształcenia. Na mocy art. 203w § 4 zdania drugiego pr. spółdz. przepis ten jest odpowiednio stosowany do członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształcanej.

Zaskarżonym art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 pr. spółdz. wnioskodawca postawił trzy zarzuty.

Po pierwsze, że nie przewidują weryfikacji wyceny praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy z tytułu wpisowego oraz wpłaconych udziałów członkowskich. Ograniczają ochronę praw majątkowych członków spółdzielni do weryfikacji wyceny wartości udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej.

Po drugie, że warunkiem wniesienia przez członka spółdzielni powództwa do sądu o ustalenie wartości praw majątkowych jest uprzednie zgłoszenie żądania ponownej wyceny tych praw spółdzielni pracy.

Po trzecie, że wniesienie powództwa o ustalenie wartości udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej nie stanowi przeszkody w rejestracji przekształcenia.

Zdaniem wnioskodawcy, każdy z tych zarzutów przesądza o naruszeniu przez zaskarżone przepisy art. 64 ust. 2 Konstytucji.

Trybunał podzielił pierwszy zarzut wnioskodawcy. W świetle art. 203u § 4 pr. spółdz. trudno zrozumieć, dlaczego przepis ten *in principio* wskazuje na możliwość istnienia zastrzeżeń członków spółdzielni co do rzetelności wyceny wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej, a *in fine* przewiduje, że żądanie ponownej wyceny można zgłosić tylko w stosunku do wartości udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej. Również tylko do ustalenia wartości udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej ograniczona została podstawa prawna wniesienia powództwa do sądu (art. 203u § 5 pr. spółdz.).

W wypadku członków spółdzielni pracy uczestniczących w przekształceniu, wycena praw majątkowych (tj. wniesionego wpisowego, wpłaconych udziałów członkowskich oraz udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej) decyduje o

liczbie i wartości wkładów wnoszonych na pokrycie kapitału zakładowego przekształconej spółki kapitałowej albo wkładów wnoszonych do przekształconej spółki osobowej (art. 203s § 1 pr. spółdz.). A zatem determinuje nie tylko prawa majątkowe tych członków (następnie wspólników lub akcjonariuszy) w spółce przekształconej, lecz także wysokość kapitału zakładowego w spółkach kapitałowych.

W wypadku członków spółdzielni pracy nieuczestniczących w spółce przekształconej, wycena praw majątkowych ma wpływ na wysokości kwot wypłacanych im przez spółkę przekształconą (art. 203w § 1 pr. spółdz.). Nie można jednak tracić z pola widzenia, że wycena ta wpływa również na ogólną kwotę wypłat dla członków nieuczestniczących w spółce przekształconej (art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz.).

Z uwagi na powyższe nie ulega wątpliwości, że ustawodawca powinien przewidzieć tryb weryfikacji wyceny wszystkich praw majątkowych (tj. wniesionego wpisowego, wpłaconych udziałów członkowskich oraz udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej), przysługujących zarówno członkom uczestniczącym, jak i nieuczestniczącym w spółce przekształconej.

W świetle zaskarżonych przepisów nie jest dopuszczalne kwestionowanie wyceny wniesionego wpisowego oraz wpłaconych udziałów członkowskich ani w drodze żądania ponownej ich wyceny zgłoszonego spółdzielni, ani w drodze powództwa o ustalenie ich wartości. Tymczasem nie jest wykluczone istnienie zastrzeżeń co do wyceny tych praw majątkowych, na co *prima facie* wskazuje już art. 203u § 4 *in principio* pr. spółdz. Marszałek Sejmu podniósł, że zastrzeżenia te mają szczególne znaczenie w odniesieniu do wartości wpłaconych udziałów członkowskich, które mogą podlegać waloryzacji na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o waloryzacji udziałów członkowskich w spółdzielniach i zmianie niektórych ustawy (Dz. U. Nr 83, poz. 373, ze zm.), albo sądowej waloryzacji na zasadach ogólnych – art. 358¹ § 3 k.c. (zob. uchwałę SN z 15 marca 1995 r., sygn. akt III CZP 26/95, OSNC nr 6/1995, poz. 95, a także A. Stefaniak, *Prawo spółdzielcze...*, s. 73). W konsekwencji dla zapewnienia członkom spółdzielni ochrony praw majątkowych nie jest wystarczające poddanie sporządzonego planu przekształcenia badaniu biegłego rewidenta (art. 203m pr. spółdz.).

Z powyższych względów Trybunał uznał, że art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 pr. spółdz. w zakresie, w jakim nie przewidują możliwości żądania ponownej wyceny wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich, nie zapewniają odpowiedniej ochrony praw majątkowych członków przekształconej spółdzielni pracy, a zatem są niezgodne z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

Natomiast na uwzględnienie nie zasługuje zarzut wnioskodawcy, że o niezgodności zaskarżonych przepisów z art. 64 ust. 2 Konstytucji świadczy również to, iż warunkiem zwrócenia się przez członka spółdzielni z powództwem do sądu o ustalenie wartości jego praw majątkowych w spółdzielni pracy jest uprzednie zgłoszenie spółdzielni żądania ich ponownej wyceny.

Z art. 64 Konstytucji (w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji) wynika, że weryfikacja wyceny praw majątkowych członków przekształconej spółdzielni pracy powinna obejmować prawo członka spółdzielni do zainicjowania sądowej kontroli tej wyceny. Do zakresu swobody regulacyjnej ustawodawcy zwykłego należy możliwość określenia etapów poprzedzających zwrócenie się do sądu, co z reguły leży w interesie podmiotu, który dochodzi ochrony praw majątkowych. Etapy te nie mogą jednak zamykać, bezpośrednio lub pośrednio, drogi sądowej (art. 77 ust. 2 Konstytucji).

Zgodnie z art. 203u § 4 oraz art. 203w § 4 zdaniem pierwszym pr. spółdz., członek spółdzielni może zgłosić spółdzielni żądanie ponownej wyceny praw majątkowych

najpóźniej w dniu podjęcia uchwały o przekształceniu. A zatem nie jest wykluczone zgłoszenie tego żądania nawet niezwłocznie po sporządzeniu przez biegłego rewidenta opinii w zakresie poprawności i rzetelności planu przekształcenia. Wycena praw majątkowych dokonana jest bowiem w planie przekształcenia, na podstawie załączonego do niego sprawozdania finansowego. W konsekwencji wycena ta powinna być znana członkom spółdzielni jeszcze przed podjęciem uchwały o przekształceniu. Istotne elementy planu przekształcenia są przedmiotem zawiadomienia członków spółdzielni o zamiarze podjęcia uchwały o przekształceniu, które powinno nastąpić dwukrotnie, w odstępie nie krótszym niż dwa tygodnie i nie później niż na miesiąc przed planowanym dniem podjęcia tej uchwały (art. 203n pr. spółdz.).

Spółdzielnia pracy ma dwa miesiące na rozpatrzenie żądania ponownej wyceny (art. 203u § 5 zdanie pierwsze pr. spółdz.). Jeżeli spółdzielnia nie rozpatrzy żądania w terminie dwóch miesięcy od jego wniesienia, członek spółdzielni ma prawo wnieść powództwo do sądu o ustalenie wartości praw majątkowych. Trybunał stwierdził, że droga sądowa jest również dostępna, jeżeli spółdzielnia uwzględni żądanie tylko częściowo albo rozpatrzy żądanie negatywnie. Dotyczy to także sytuacji, w której spółdzielnia przedstawi ponowną wycenę, dającą taki sam wynik jak wycena pierwotna.

Trybunał podkreśla, że z uwagi na gwarancje przewidziane w art. 64 Konstytucji (w związku z art. 45 ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji), w świetle art. 203u § 5 pr. spółdz., który wzorowany jest na art. 566 § 2 k.s.h., nie do przyjęcia jest wyrażony w doktrynie prawa handlowego pogląd, że każdy wynik rozpatrzenia przez spółdzielnię żądania ponownej wyceny zamyka sądową drogę jej weryfikacji (zob. M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek...*, art. 566, pkt 5, s. 1260-1261; P. Pinior [w:] J. Strzępka (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2013, art. 566, nb 4; A. Witosz, *Łączenie, podział i przekształcanie spółek handlowych*, Warszawa 2013, s. 435). Przy takim rozumieniu art. 203u § 5 pr. spółdz. ochrona praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy byłaby iluzoryczna (tak na tle art. 566 k.s.h. m.in. M. Tofel [w:] J. Bieniak i in., *Kodeks spółek...*, art. 566, nb 5), a nie rzeczywista i skuteczna, jak wymagają tego standardy konstytucyjne.

Biorąc pod uwagę powyższe, Trybunał uznał, że zaskarżone przepisy zapewniają odpowiednie środki proceduralne ochrony praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy.

Artykułu 64 ust. 2 Konstytucji nie narusza również regulacja przewidująca, że powództwo o ustalenie wartości praw majątkowych członków spółdzielni nie stanowi przeszkody w rejestracji przekształcenia (art. 203u § 5 zdanie drugie pr. spółdz.). Rozwiązanie to nie uniemożliwia skutecznego dochodzenia ochrony praw majątkowych zarówno przez członków uczestniczących, jak i nieuczestniczących w spółce przekształcanej.

Trybunał wziął pod uwagę, że chociaż samo wytoczenie powództwa o ustalenie wartości praw majątkowych nie wstrzymuje rejestracji przekształcenia, członek spółdzielni może domagać się zabezpieczenia powództwa (na podstawie art. 755 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 2014 r. poz. 101, ze zm.) przez zawieszenie postępowania przed sądem rejestrowym o wpis spółki przekształcanej do rejestru (tak na tle art. 566 k.s.h. m.in.: A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 301-633 k.s.h.*, Lex/el. 2015, art. 566, pkt 6; M. Tofel [w:] J. Bieniak i in., *Kodeks spółek...*, art. 566, nb 12).

Jeżeli po rejestracji przekształcenia sąd ustalił, że wartość udziałów członkowskich z podziału nadwyżki bilansowej jest wyższa niż określona przez spółdzielnię, członkowi spółdzielni, który nie uczestniczył w przekształceniu, powinna być wypłacona

odpowiednio wyższa kwota (art. 203w § 1-2 pr. spółdz.). Jego prawa majątkowe nie doznają zatem uszczerbku w razie rejestracji przekształcenia przed zakończeniem sprawy o ustalenie ich wysokości. Odpowiednie środki ochrony przysługują również w takim wypadku członkom spółdzielni uczestniczącym w spółce przekształconej.

Ponadto trafnie zauważył Marszałek Sejmu, że przeszkody w rejestracji przekształcenia nie stanowi także zaskarżenie uchwał podejmowanych w toku procedury przekształcenia na podstawie art. 42 pr. spółdz. (w związku z art. 203u § 1 pr. spółdz.).

Z powyższych względów Trybunał orzekł, że art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 pr. spółdz.:

a) w zakresie, w jakim nie przewidują możliwości żądania ponownej wyceny wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich, są niezgodne z art. 64 ust. 2 Konstytucji;

b) w pozostałym zakresie, są zgodne z art. 64 ust. 2 Konstytucji.

Trybunał podkreśla, że w wykonaniu wyroku ustawodawca powinien zagwarantować członkom przekształcanej spółdzielni pracy, zarówno uczestniczącym, jak i nieuczestniczącym w spółce przekształconej, prawo do skutecznej sądowej kontroli wyceny ich wszystkich praw majątkowych w spółdzielni, a zatem również wpisowego oraz wpłaconych udziałów członkowskich.

9. Ocena zarzutu niezgodności art. 203u § 3 prawa spółdzielczego z powołanymi wzorcami kontroli.

9.1. Zaskarżony art. 203u § 3 pr. spółdz. określa relację dwóch uchwał podejmowanych w toku procesu przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego, tj. uchwały wszczynającej proces przekształcenia (art. 203j pkt 1 pr. spółdz.) oraz uchwały o przekształceniu w spółkę handlową (art. 203j pkt 5 pr. spółdz.), w perspektywie skutków stwierdzenia nieważności lub uchylenia pierwszej z nich prawomocnym orzeczeniem sądowym.

Zaskarżony przepis przewiduje, że jeżeli prawomocny wyrok stwierdzający nieważność uchwały lub uchylający uchwałę walnego zgromadzenia członków spółdzielni wszczynającą proces przekształcenia w spółkę został wydany po podjęciu uchwały walnego zgromadzenia członków spółdzielni o przekształceniu spółdzielni w spółkę, nie wpływa on na ważność tej drugiej uchwały i nie powoduje konieczności ponownego wszczęcia procedury przekształcenia.

Zdaniem wnioskodawcy, skutek prawomocnego stwierdzenia wadliwości uchwały inicjującej proces przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę powinien być dokładnie odwrotny – niweczący cały proces przekształcenia. Rozwijając to stanowisko, wnioskodawca postawił art. 203u § 3 pr. spółdz. dwa zarzuty.

Po pierwsze, zarzut naruszenia wynikającej z art. 2 Konstytucji zasady zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa. Zdaniem wnioskodawcy, w świetle art. 203u § 3 pr. spółdz. uchwała zgromadzenia członków spółdzielni pracy wszczynająca proces przekształcenia jest w istotnym zakresie instytucją fasadową i formalną, a nie jednym z warunków procesu transformacji. Gwarancje praw członków spółdzielni pracy są zatem w znacznym stopniu pozorne. Kwestionowany przepis wyraźnie wskazuje, że naruszenie prawa, dobrych obyczajów, działanie godzące w interes spółdzielni pracy, czy mające na celu pokrzywdzenie spółdzielców, może się opłacać.

Po drugie, zarzut naruszenia art. 77 ust. 2 Konstytucji, oparty na stwierdzeniu, że członkowie spółdzielni pracy oraz spółdzielnia, których uprawnienia zostałyby naruszone

w związku z podjęciem uchwały wszczynającej proces przekształcenia, nie mogą w świetle zaskarżonego art. 203u § 3 pr. spółdz. skutecznie doprowadzić do uchylecia skutków tej uchwały, czyli do wszczęcia na nowo procedury przekształcenia, jeżeli została już podjęta uchwała o przekształceniu spółdzielni w spółkę. W ocenie wnioskodawcy, zakwestionowany przepis niweczy skuteczne sądowe dochodzenie naruszonych praw przez członków spółdzielni pracy i spółdzielnię.

9.2. Powołana przez wnioskodawcę zasada zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa wynika z przewidzianej w art. 2 Konstytucji zasady demokratycznego państwa prawnego. Istota zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa sprowadza się do takiego nakazu stanowienia i stosowania prawa, by jednostka mogła układać swoje sprawy w zaufaniu, że nie naraża się na skutki prawne, których nie mogła przewidzieć w momencie podejmowania decyzji, oraz w przekonaniu, że jej działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny (zob. m.in. wyrok TK o sygn. K 34/98, cz. III, pkt 4, a także orzeczenie TK z 24 maja 1994 r., sygn. K 1/94, OTK w 1994 r., poz. 10). Zasada ta ma szczególne znaczenie w kontekście zmian obowiązujących przepisów. Zakazuje nieuzasadnionej konstytucyjnie zmiany „reguł gry” oraz formułowania obietnic bez pokrycia (zob. m.in. wyrok TK z 4 czerwca 2013 r., sygn. P 43/11, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 55, cz. III, pkt 5.1).

W orzecznictwie konstytucyjnym wskazuje się, że z zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa wynikają przede wszystkim: a) ochrona praw nabytych, b) uwzględnianie interesów w toku, c) generalny zakaz retroakcji oraz d) wymóg odpowiedniej *vacatio legis* (zob. m.in. wyrok TK o sygn. P 43/11, cz. III, pkt 5.1; a także wyrok TK z 25 czerwca 2002 r., sygn. K 45/01, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 46, cz. III, pkt 4). Zakwestionowany art. 203u § 3 pr. spółdz. nie pozostaje jednak w związku ani z ochroną praw nabytych, ani interesów w toku, a także zakazem retroakcji prawa lub wymogiem zachowania odpowiedniej *vacatio legis*.

Na podstawie przedstawionych zarzutów można dokonać kontroli zgodności zaskarżonego przepisu z zasadą zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, jedynie w odniesieniu do wynikającego z tej zasady zakazu tworzenia przez ustawodawcę takich konstrukcji normatywnych, które „są niewykonalne, stanowią złudzenie prawa i w konsekwencji jedynie pozór ochrony tych interesów majątkowych, które są funkcjonalnie związane z treścią ustanowionego prawa podmiotowego” (tak wyrok TK z 19 grudnia 2002 r., sygn. K 33/02, OTK ZU nr 7/A/2002, poz. 97, cz. III, pkt H.14, a także wyrok o sygn. P 43/11, cz. III, pkt 5.2).

Ocena konstytucyjności art. 203u § 3 pr. spółdz. wymaga prawidłowego odczytania charakteru prawnego i skutków uchwały, o której mowa w art. 203j pkt 1 pr. spółdz.

Uchwała walnego zgromadzenia członków spółdzielni wszczynająca proces przekształcenia w spółkę nie ma formalnie odpowiednika w przepisach rządzących przekształceniami spółek handlowych. Kodeks spółek handlowych przewiduje, że pierwszą czynnością wymaganą w procesie przekształcenia jest przygotowanie przez wspólników prowadzących sprawę spółki lub zarząd spółki przekształcanej planu przekształcenia (art. 556 pkt 1 oraz art. 557 – art. 558 k.s.h.). W literaturze wskazuje się jednak, że w praktyce również przy przekształcaniu spółek prawa handlowego sporządzenie planu przekształcenia poprzedza podjęcie uchwały walnego zgromadzenia wszczynającej proces przekształcenia (tak A. Witosz, *Łączenie...*, s. 419). Z praktyki tej skorzystał ustawodawca, wprowadzając obowiązek podjęcia takiej uchwały dla zainicjowania procesu przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego.

Rozpoczęcie procesu przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę handlową przez podjęcie uchwały walnego zgromadzenia członków spółdzielni daje wyraz zasadzie demokracji w spółdzielniach, w których każdy członek ma jeden głos, bez względu na liczbę posiadanych udziałów. Uchwała wszczynająca proces przekształcenia powinna co najmniej określać typ spółki, w którą ma zostać przekształcona spółdzielnia pracy (art. 203k § 2 pr. spółdz.), a także zawierać upoważnienie dla zarządu do sporządzenia planu przekształcenia (zob. A. Witosz, *Łączenie...*, s. 419). Z uwagi na to, że uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni wiążą wszystkie organy spółdzielni (art. 42 § 1 pr. spółdz.), z chwilą powzięcia uchwały wszczynającej proces przekształcenia zarząd staje się zobowiązany do podjęcia kolejnych czynności procesu przekształcenia.

W świetle obowiązujących przepisów prawa spółdzielczego uchwała wszczynająca proces przekształcenia nie wywołuje jednak dalej idących skutków prawnych. Przede wszystkim nie zobowiązuje do dokonania przekształcenia ani – tym bardziej – nie przesądza o jego dokonaniu. Nie określa również, nawet w sposób wstępny, szczegółowych warunków, na jakich ma ono nastąpić. Wyjątkiem jest wskazanie formy prawnej spółki, w jaką ma się przekształcić spółdzielnia (art. 203k § 2 pr. spółdz.), na co uwagę zwraca wnioskodawca. Zdaniem Marszałka Sejmu, nawet w tym wypadku nie jest jednak wykluczone podjęcie odmiennej decyzji w uchwale o przekształceniu. Trybunał nie mógł zatem podzielić opinii wnioskodawcy, że w obowiązującym stanie prawnym uchwała wszczynająca proces przekształcenia ma zasadnicze znaczenie dla sfery praw i obowiązków członków spółdzielni pracy. Takie znaczenie ma uchwała o przekształceniu (art. 203j pkt 5 oraz art. 203o pr. spółdz.).

Trybunał podkreśla, że powyższe stwierdzenie nie oznacza, że uchwała wszczynająca proces przekształcenia nie powinna mieć większego znaczenia. Nie ulega wątpliwości, że obowiązująca regulacja tej uchwały jest nazbyt lakoniczna. W szczególności prawo spółdzielcze nie wskazuje, na podstawie jakich danych członkowie spółdzielni pracy mają zdecydować o głosowaniu „za” wszczęciem procesu przekształcenia lub „przeciw” niemu. W świetle art. 203j pr. spółdz., który określa kolejne czynności procesu przekształcenia, wydaje się, że plan przekształcenia może zostać sporządzony dopiero po podjęciu uchwały wszczynającej proces przekształcenia. Prawo spółdzielcze nie przewiduje również mechanizmu zapewniającego skuteczne indywidualne zawiadamianie członków spółdzielni pracy o zwołaniu walnego zgromadzenia, na którym ma się odbyć głosowanie nad tą uchwałą (por. art. 203n pr. spółdz.).

Trybunał nie mógł jednak podzielić stanowiska wnioskodawcy, że w obecnym stanie prawnym treść art. 203u § 3 pr. spółdz. przesądza, że uchwała wszczynająca proces przekształcenia staje się instytucją fasadową, a gwarancje praw członków spółdzielni pracy są w znacznym stopniu pozorne.

Ustawodawca, uwzględniając możliwość wystąpienia przewlekłości postępowania w sprawie z powództwa o stwierdzenie nieważności lub uchylenie uchwały wszczynającej proces przekształcenia, przyjął w art. 203u § 3 pr. spółdz. rozwiązanie, którego zasadniczym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego. Jest to wartość konstytucyjnie legitymowana, związana między innymi z ochroną wolności i praw innych osób (art. 31 ust. 3 Konstytucji), a także wywodzoną z art. 2 Konstytucji zasadą zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, którą powołał wnioskodawca. Każdorazowa konieczność ponownego przeprowadzenia całej procedury przekształceniowej wyłącznie z uwagi na stwierdzenie wadliwości uchwały wszczynającej proces przekształcenia po podjęciu uchwały o przekształceniu, a tym bardziej po rejestracji przekształcenia (co powoduje zasadnicze skutki określone w art. 203h pr. spółdz.), nie

tylko mogłaby naruszać interesy uczestników tego procesu, lecz także ingerować w prawa i obowiązki osób trzecich.

Zarazem art. 203u § 3 pr. spółdz. nie przewiduje, że jeżeli prawomocny wyrok stwierdzający nieważność lub uchylający uchwałę wszczynającą proces przekształcenia wydany został po podjęciu uchwały o przekształceniu, to wyrok ten nie wywołuje żadnych skutków prawnych. W świetle art. 203u § 3 pr. spółdz. wyrok ten jedynie nie wpływa na ważność tej drugiej uchwały i nie powoduje konieczności ponownego wszczęcia procedury przekształcenia.

Art. 203u § 3 pr. spółdz. nie ogranicza również możliwości kwestionowania prawidłowości procesu przekształcenia oraz ważności (skuteczności) poszczególnych, podejmowanych w jego toku czynności, w tym przez wszczęcie postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności lub uchylenia najistotniejszej dla tego procesu uchwały o przekształceniu spółdzielni pracy w spółkę handlową (art. 42 oraz art. 203u § 1-2 pr. spółdz.). Odpowiednie środki procesowe dostępne są także w postępowaniu rejestrowym. Ponadto trafnie zauważył Marszałek Sejmu, że jeżeli zarząd spółdzielni ma podstawy uznać, że uchwała wszczynająca proces przekształcenia narusza prawo, statut lub dobre obyczaje i godzi w interes spółdzielni lub ma na celu pokrzywdzenie członka, powinien zakwestionować tę uchwałę, wytaczając odpowiednie powództwo (art. 42 § 2-4 pr. spółdz.), wstrzymując się równocześnie z jej wykonaniem, a w razie potrzeby wnosząc o zabezpieczenie powództwa.

Trybunał nie znalazł również uzasadnienia stanowiska wnioskodawcy, że w świetle zaskarżonego art. 203u § 3 pr. spółdz., spółdzielnia pracy może zostać przekształcona w spółkę handlową nawet na mocy decyzji mniejszości członków spółdzielni. Wnioskodawca zdaje się nie zauważać, że warunkiem przekształcenia jest podjęcie nie tylko uchwały wszczynającej proces przekształcenia, lecz także uchwały o przekształceniu. Art. 203k § 1 zdanie drugie oraz art. 203o § 1 pr. spółdz. wymagają dla obydwu podejmowanych w toku przekształcenia uchwał walnego zgromadzenia członków spółdzielni pracy większości 3/4 głosów oddanych w obecności co najmniej połowy uprawnionych do głosowania.

Z uwagi na powyższe Trybunał stwierdził, że zakwestionowany przepis nie nadaje obowiązkowi podjęcia uchwały wszczynającej proces przekształcenia charakteru regulacji pozornej, „niewykonalnej” lub osłabiającej ochronę praw członków spółdzielni. Albowiem to, że uchwała wszczynająca proces przekształcenia, a także ewentualne stwierdzenie jej wadliwości nie wywierają takich skutków prawnych, jakie chciałby widzieć wnioskodawca, nie przesądza o niezgodności zaskarżonego art. 203u § 3 pr. spółdz. z wynikającą z art. 2 Konstytucji zasadą zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa. Trybunał raz jeszcze podkreśla jednak, że biorąc pod uwagę konstytucyjny obowiązek ochrony praw członków przekształcanej spółdzielni pracy, ustawodawca powinien nadać uchwale inicjującej proces przekształcenia większe znaczenie.

9.3. Art. 77 ust. 2 Konstytucji przewiduje, że ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw. W orzecznictwie konstytucyjnym podkreśla się, że przepis ten jest ściśle związany z art. 45 ust. 1 Konstytucji, który gwarantuje prawo do sądu. Trybunał przyjmuje, że art. 45 ust. 1 Konstytucji formułuje prawo do sądu w znaczeniu pozytywnym, zaś art. 77 ust. 2 Konstytucji, który jest jego dopełnieniem, zawiera zakaz zamykania drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw, wyznaczając w ten sposób zakres dopuszczalnych ograniczeń prawa do sądu (zob. m.in. wyroki TK z: 9 czerwca 1998 r., sygn. K 28/97, OTK ZU nr 4/1998, poz. 50, cz. III, pkt 1; 12 lipca 2012 r., sygn. SK 31/10, OTK ZU nr 7/A/2012, poz. 80, cz. III, pkt 2.2).

Odnosząc się do zarzutu niezgodności art. 203u § 3 pr. spółdz. z art. 77 ust. 2 Konstytucji, Trybunał stwierdził, że między postawionym zarzutem a treścią normy konstytucyjnej wskazanej jako wzorzec kontroli nie zachodzi merytoryczny związek. Art. 203u § 3 pr. spółdz. nie ustanawia zakazu poddania kontroli sądowej ani uchwały wszczynającej proces przekształcenia, ani uchwały o przekształceniu. Uchwały te mogą być skarżone na podstawie art. 42 pr. spółdz. w związku z art. 203u § 1 pr. spółdz. Zaskarżony przepis nie ogranicza również, ani bezpośrednio, ani pośrednio, pod względem podmiotowym ani czasowym, możliwości sądowego kwestionowania żadnej innej czynności decyzyjnej podejmowanej w toku przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę handlową. Rozwiązanie przyjęte w art. 203u § 3 pr. spółdz. nie oznacza, że ewentualna wadliwość uchwały wszczynającej proces przekształcenia, a nawet samo postępowanie w sprawie jej stwierdzenia, nie wywołują żadnych skutków prawnych.

Zdaniem wnioskodawcy, skutek prawomocnego stwierdzenia wadliwości uchwały inicjującej proces przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę powinien zawsze sprowadzać się do konieczności ponownego wszczęcia postępowania przekształceniowego. Twierdzenie to nie pozostaje jednak w związku z przewidzianym w art. 77 ust. 2 Konstytucji zakazem zamykania drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.

Z uwagi na powyższe Trybunał orzekł, że art. 203u § 3 pr. spółdz. jest zgodny z art. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 77 ust. 2 Konstytucji.

Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.